Taşpınar

Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

Aralık 2014 Sayı: 13

1912 YILINDA AFYONKARAHİSAR'DA TİCARİ-SOSYAL HAYAT VE ERMENİLER

100 yıl önce Uzunçarşı

Yıldırım Kemal Şehitliği

Sığınaklar

TAŞPINAR

Selam verir, Afyon tarihinden Taşpınar
Akar oluk oluk, taş mahzeninden sular
Ateşlenir kazan, yıkanır çamaşırlar

Gezinir tosbağalar; uçar kelebekler
Küçük papatyalar, yemyeşil çimenler
Şifalı otları, kekik, hatmi çiçekler

Getirilir çemçerez, buharlı gölleler.
Badem, erik, kuru elma, kayısı, vişneler
Dolmalar yenir; şen şakraktır gülüşmeler

Hepsi bitti anılarda kaldı Taşpınar
Üstüste yapıldı evler, kirlendi sular

İsmini ordan aldı, Dergi Taşpınar
Şehrin evvelden, müftüsü, uleması var
Sultan, Divani, manevi mirası var
Hattatı, ereni, şairi, dedesi var
Tekkesi, türbesi, medrese hocası var
Selçuklu, sahipler, Osmanlı mazisi var
Devlet adamı yetiştirir, lisesi var
Eğitim, üretim, gelişim, sevdası var
Şanlı bir tarihi, parlak geleceği var

Geçmişin resmi, içeriği zengin dergi
Günün aynası, yarına ışık Taşpınar

Herkes az ya da çok para, makam kazanır
Bilemezsin kim önce ölür, kime kalır
İnsanlar ölür amma, eserler kalıcıdır
Geçmişten geleceğe kopmaz bağdır
Değer bilinirse, gençlere armağandır.

A.Galip LEBLEBİCİOĞLU

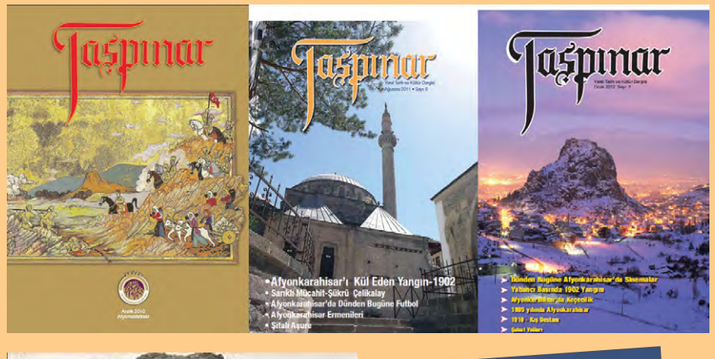

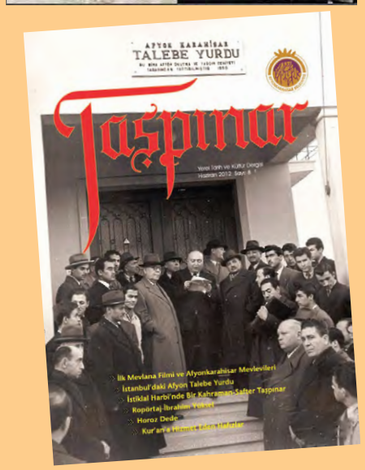

Taşpınar

Yıl: 2014 Sayı: 13

Taşpınar Afyonkarahisar Belediyesi yayın organıdır.

Afyonkarahisar Belediyesi Adına Sahibi
Afyonkarahisar Belediye Başkanı
Burhanettin ÇOBAN

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet SAVAŞ

Yazı İşleri Müdürü
E. Emel SARLIK

Editör
Hasan ÖZPUNAR

Grafik- Tasarım
Ramazan GÖLCÜK

Katkıda Bulunanlar
Şükrü ÇUBUK
Ramazan SEYMAN
Ahmet ÇOBAN
Zakire ŞAHİN

İdare yeri
Afyonkarahisar Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Basın-Yayın Birimi
Tel: 0 272 214 22 23
Faks: 0 272 213 53 86

Baskı

Dergide yayımlanan yazı ve şiirler yazarların düşüncelerini yansıtır.
Dergimiz ile ilgili her türlü fikir, öneri ve eleştirileriniz için e-posta adresimiz:
basinyayin@afyon.bel.tr
Bu dergide yayımlanan tüm yazı ve görseller izin alınmak şartıyla kullanılabilir ve kaynak gösterilmek kaydıyla kısa alıntı yapılabilir.

Dergimiz 6 ayda bir yayınlanır.
3000 adet basılmıştır. ISSN 1305-4678

Taşpınar'dan

Yeni bir sayı ile sizlerleyiz. Her sayıyı sabırsızlıkla beklediğinizin farkındayız. Elbette bizlerde biran önce dergimizi sizlerle buluşturmak istiyoruz fakat birbirinden güzel konuları, farklı araştırmaları hazırlamak zaman alıyor. Bu konuda makale sahiplerinin de ne kadar gayretle çalıştığını görüyoruz, biliyoruz. Bu sebepten kalem erbabı tüm yazarlarımıza müteşekkiriz.

Taşpınar Dergisi sizlerinde bildiği gibi amatör fakat meraklı bir ruhla hazırlanıyor ve Afyonkarahisar Belediyesi'nin gayretleriyle yayınlanıyor. Yazı sahipleri herhangi bir çıkar gözetmeksizin sadece ve sadece memleket sevdası ile bu tür çalışmaları yapıyorlar. Kitaplarda yazılandan daha çok bizzat yaşanılan tarihi araştırmak, kayda geçirmek çabası ile gayret gösteriyorlar.

Bu sayımızda da merakla okuyacağınız birbirinden farklı konular var. Afyonkarahisar merkezli bir siyasi hareketin öncülerinden, eski milletvekili Mehmet Özutku ile Editörümüz Hasan Özpunar'ın röportajı, Afyonkarahisar'ın dört bir yanında bulunan Kaya sığınakları, Milli Mücadele kahramanı Tokuşlarlı Haydar Ağa, 100 yıl önce Uzun Çarşı ve daha birçok farklı konu ile Taşpınar Dergisi elinizde.

İÇİNDEKİLER

11 VE 12. SAYILARIN ARDINDAN....4
1912 YILINDA AFYONKARAHİSAR'DA TİCARİ - SOSYAL HAYAT VE ERMENİLER....5
AFYONKARAHİSAR'I ANILARDA YAŞARKEN....14
TARİHE TANIK YAPILAR- KAYA SIĞINAKLARI....20
KURTULUŞ SAVAŞI'NIN İSİMSİZ KAHRAMANLARINDAN - TOKUŞLARLI HAYDAR AĞA....24
MİLLİ MÜCADELEDE BOLVADİN....27
GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ....33
100 YIL ÖNCE UZUNÇARŞI NASILDI?....34
ONDOKUZUNCU YÜZYILDA DÜNYADA ULUSLARARASI SERGİLER VE AFYONKARAHİSAR....35
ROPÖRTAJ - MEHMET ÖZUTKU....39
CUMHURİYETİN TANIĞI ANITPARK....46
TÜRKLERDE TEMİZLİK, HAMAM KÜLTÜRÜ VE AFYONKARAHİSAR HAMAMLARI....48
GEÇMİŞTE AFYONKARAHİSAR'DA PAZAR YERLERİ....52
AFYONKARAHİSAR HALK İNANÇLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME-2....54
ORDA BİR KÖY VAR UZAKTA, YILDIRIM KEMAL....60
MEMLEKET MANZARALARI....64
MUKADDES İNAT....66
AYAZİN KAYA KİLİSELERİ....67
ADİNE PİLAVI'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ....70
TAVANARASI....73
SAAT KULELERİ ONLARLA YENİDEN HAYAT BULUYOR....74
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ TARİHİ BELEDİYE BİNASINDA....75
AFYONKARAHİSAR ULU CAMİİ....78
BİZE ULAŞANLAR....82
ARŞİVDEN YAPRAKLAR....87
AFYONKARAHİSAR MUTFAĞINDAN....88

BAŞKAN'DAN

Dergimizin yeni bir sayısı ile daha sizlere merhaba diyoruz.

Her sayısında Afyonkarahisar'ın bilinen-bilinmeyen tarihinden ilginç konuları sizlere ulaştıran Taşpınar Dergisi geride bıraktığı sayılarda şehrin tarihine-kültürüne dair bilgi edinmek isteyenlerin ellerinden bırakamadıkları bir yayın hüviyetine dönüştü. Afyonkarahisar Belediyesi olarak böylesine köklü bir yayını bünyemizde bulundurmaktan mutluyuz, gururluyuz.

Afyonkarahisar Belediyesi olarak temel görevlerimizin yanında şehrin tarihine, kültürüne katkılarımız artarak devam ediyor. Restore ettirerek kültürel yaşama yeniden kazandırdığımız Taş Medrese, Kent Müzesi çalışmalarımız, el sanatları kurslarımız, şiirden, araştırmalara varıncaya kadar birbirinden değerli yayınlar hep gönlümüzdeki Afyonkarahisar sevdasının yansımaları. Unutulmaya yüz tutmuş olan kültürümüzü, tarihimizi araştırmak, yazılı, basılı hale getirmek, sizlere ulaştırmak yine bizim için büyük bir zevk.

Araştırmalarıyla, yazılarıyla, şiirleriyle dergimize katkı veren herkese teşekkür ediyor, yeni sayılarda sizlerin de değerli katkılarını bekliyorum.

Burhanettin ÇOBAN
BELEDİYE BAŞKANI

11 ve 12. SAYILARIN ARDINDAN...

Photographe : Pasquali.

PHOTOGRAPHE : Aliksan.

Photographe : Erivant

11. Sayımızda kapak konumuz "Objektifin Gözünden Afyonkarahisar"dı. Bu makalemizde bildiğiniz gibi Afyonkarahisar'da fotoğrafın tarihini aktarmış ve şehrin 1880 yılında çekilen ilk fotoğraflarından başlayarak bilinen ilk fotoğraflarına ve Cumhuriyet döneminde ki fotoğrafçıların kısa biyografilerine yer vermiştik.

Şehrimizde ki fotoğrafçılık faaliyetlerine yer verirken Osmanlı Dönemi hakkında da şunları söylemiştik. "Osmanlı'da fotoğrafçılığın çoğunlukla Rum ve Ermeniler gibi gayrımüslim unsurlar tarafından yapıldığı düşünüldüğünde Afyonkarahisar gibi hatırı sayılır bir Ermeni nüfusa sahip şehirde bu sanatla uğraşan bir kişinin olmaması düşünülemez. Fakat bugüne kadar bu düşüncemizi doğrulayacak bir bilgiye ulaşmış değiliz."

Elbette ki bu konudaki araştırmalarımız 11. sayımızı yayınladıktan sonra da devam etti. Ve sonunda bu tezimizi doğrulayacak bilgilere eriştik.

Osmanlı döneminde yayımlanan Ticaret Yıllıkları'nın 1889-1890 yılına ait olan sayısında ilimizde "Pasquali" isminde bir kişinin fotoğrafçılıkla uğraştığını görüyoruz. İsminden anlaşılacağı kadarıyla bir Fransız olan fotoğrafçı bu yönüyle ilimizde bu işle uğraşan en eski meslek erbabıdır.

Yıllığın 1891 tarihli sayısında bu kez ilimizde fotoğrafçı olarak "Erivante" adında bir Ermeniyi görüyoruz.

Yine aynı yıllığın 1896 tarihli sayısında bu kez "Aleksan" isminde bir kişinin fotoğrafçılık yaptığını görüyoruz. Büyük ihtimalle Afyonkarahisar Ermenilerinden olan bu kişiyi de Pasquali ve Erivante'den sonra şehrimiz fotoğrafçılığının öncülerinden sayabiliriz.

Bu sayımızda ayrıca M.Ünal Taşpınar'ın "Şipşak" isimli şiiriyle de eski fotoğrafçıları tekrar yadediyoruz.

Yine geçtiğimiz sayıda "Eski Simalar-Hacı Ali Emre" başlıklı yazıda makale sahibi Erdoğan Emre'nin imzası sehven unutulmuştur.

Geçtiğimiz aylarda yayınlanan Haziran 2014 tarihli 12. sayımız, Afyonkarahisar'ın Kültür ve Sanat hayatına yeni bir soluk getiren AKSAM'ın içerik ve tasarımı ile çıkmıştır. AKSAM yöneticilerine teşekkür ederiz.

Hasan ÖZPUNAR

1912 YILINDA AFYONKARAHİSAR'DA TİCARİ - SOSYAL HAYAT VE ERMENİLER

Hasan ÖZPUNAR*
afyon76@gmail.com

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ilk demiryolu hattı inşasının 1856 yılında yabancı yatırımcıların saraydan aldıkları imtiyazla 130 kilometrelik İzmir-Aydın hattında başladığı bilinir. Medeniyetin yeni ulaşım vasıtası demiryolunun ilimize ulaşması ise 1890'lı yılların ortalarını bulur. 1895 yılında önce İstanbul ,1897 yılında ise İzmir demiryolu hattının faaliyete geçmesiyle birlikte Afyonkarahisar'ın artık kaderi değişmeye başlamıştır.[1] Her iki hattın buluştuğu kavşak noktadaki şehir artık kabuğunu kırmaya başlamış, şehirdeki tüccarlar artık hem İstanbul, İzmir gibi liman şehirleriyle hem de diğer şehirlerle iş yapar hale gelmiştir.

Ulaşım imkanlarının kolaylaşmasıyla birlikte şehirdeki ticari hayat canlanmış, yeni iş kolları ortaya çıkmış ve şehirdeki esnaf sayısı da artmıştır. O güne kadar sınırlı üretim yapan müesseseler artan iş hacmiyle birlikte daha geniş pazarlara hitap eder hale gelmişlerdir. Daha geniş kitlelere ulaşmanın en kolay yolu da reklamdan geçmektedir.

Bu makalemizin dayanak noktasını teşkil eden "Ticaret Yıllıkları" işte böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yer alan ticari merkezleri ve bu merkezlerde gerçekleşen ticari faaliyetleri hem yerel hem de yabancı girişimcilere tanıtmak amacıyla hazırlanan Ticaret Yıllıkları, 20. yüzyıl başlarındaki Osmanlı'nın ve dolayısıyla Türkiye'nin iktisadi, ticari ve sosyal yaşamı üzerinde son derece önemli kaynaklardır. Bugüne kadar genellikle Osmanlı döneminde şehirlerin sosyo-ekonomik tarihi üzerine yapılan araştırmalarda Salnameler'in kullanıldığı göz önüne getirilirse Ticaret Yıllıkları'nın da üzerinde çalışılmamış önemli bir kaynak olduğu anlaşılır.

Fransızca aslından günümüz Türkçesine çevirdiğimiz 1912 tarihli bu yıllıkta çok önemli detaylara rastlamak mümkün.[2] Şehirde bulunan tüm iş kollarındaki esnafın isimlerinden derneklere varıncaya kadar tüm ayrıntılar bu araştırmada yer buluyor.

* Taşpınar Dergisi Editörü-Alan Kılavuzu

[1] "İstasyon Binaları" Bir Zamanlar Afyonkarahisar Hazırlayan Hasan Özpunar Afyonkarahisar 2014 s.146

[2] 'Annuaire Oriental De L' Empire Ottoman -1912" s.1374-1378 Constantinople 1912

AFYONKARAHİSAR

45.000 Nüfusa sahip olan ve hızla gelişen kentte 38.000 Türk, 7.000 Ermeni yaşamaktadır.

Bir dağın yamacında kurulmuş bulunan şehri panoramik seyretmek için Kale'nin üstünden bakmak gerekir.

Anadolu ve İzmir-Kasaba demiryolu sayesinde şehrin İstanbul ve İzmir ile günlük bağlantısı vardır. Sermaye sahipleri (tüccarlar) bundan çok yararlanırlar.

Gazlıgöl Hamamı ile şehir birbirine Anadolu Demiryolu'nun 17 kilometrelik hattı ile bağlıdır. Gazlıgöl Hamamı cilt hastalıklarına karşı faydalıdır. Gecek Hamamı ve yakınındaki Ömer Hamamı sinir hastalıklarına karşı etkilidir ve ikisi de İzmir (demiryolu) hattına yakındır.

Çarşı her Cuma ve Cumartesi hareketlidir. Odun Pazarı, Sığır Pazarı, Tahıl Pazarı, Karılar (Kadınlar) Pazarı vardır.

İthalatı (dışardan gelen ürünler); manifatura, kolonya, pirinç, benzin, demir eşyalar, cam eşyalar vs.

İhracatı (dışarıya gönderdiği ürünler); Afyon (Afyonkarahisar ismi buradan türemiştir), tahıllar, arpa ve buğday, yün, tiftik, maden suyu, büyük halılar genellikle İstanbul ve İzmir-Kasaba demiryolu vasıtasıyla başka şehirlere gönderilir.

YETKİLİLER (Şehrin Yöneticileri)

Hükümet Yetkilisi (Mutasarrıf): Haydar Bey
Askeri Komutan: Mehmet Ali Nüzhet Bey
Mahkeme Reisi: Ali Fehmi Efendi
Muhasebeci: İbrahim Nurullah Bey
Jandarma Komutanı: Mehmed Bahaeddin Bey
Müftü: Ali Feyzi Efendi
Başmühendis: Tomayan
Posta Telgraf Müdürü: Mehmet Rıfkı Efendi
Muhasebeci: Kadir Efendi
Fatura: Hüseyin Efendi
Polis Komiseri: ……..
Belediye Reisi: Serhadlı zade Abdullah Efendi
Evkaf (Vakıflar) Müdürü: Atıf Efendi
Muhasebeci: Mehmet Çelebi
Kasiyer: Ahmet Efendi

İDARE-İ HUSUSİ (İL ÖZEL İDARESİ) YETKİLİLERİ

Muhasebe Şefi: Safti Efendi
Yardımcısı: Muratides
Kasiyer: Cemil Efendi

OSMANLI BORÇLAR İDARESİ

Müdür: Mehmet Ali Efendi
Kasiyer: Ali Rıza Efendi
Muhasebe Şefi: Nihad Bey

Afyon'da Ermeni Kilisesi Papazı Hachadur Donelyan

TÜTÜN İDARESİ (REJİ)

Müdür: Nail Bey
Kasiyer-Muhasebeci: Serope Kurtyan

ŞİMENDİFER (DEMİRYOLU)

Anadolu Demiryolu İstasyon Şefi: Zangoçyan
Bölüm Şefi: Lampe
Hareket Kontrolörü: Petridis
Mağaza Şefi: Aşkaroğlu
İzmir-Kasaba Demiryolu Gar Şefi: Philippucci
Mağaza Şefi: Digulyan

İBADET YERLERİ

Müslüman: 43 cami, 38 mescit, 4 tekke ve dervişlerin döndüğü büyük TÜRBE vardır. Türbe Ağustos 1902'de yandı, 1906'da yeniden inşa edildi. Mevlevi Türbesi şeyhi Celaleddin Çelebi'dir.

Ermeni: 1 Kiliseleri vardır. Surp Asvadadzin adını taşır. Papazı Hachadur Donelian'dır.

Rum: 1 Kiliseleri vardır. Papazı Leontios'dur.

Protestan: 1 Kiliseleri vardır. Pastörü Hagop Yeranyan'dır.

OKULLAR

Türk: 37 okulda 2079 öğrenci vardır. Ayrıca Rüştiye, İdadi ve Sanayi mektebi vardır.

Ermeni: Aziz Sahagyan okulunda 427 erkek, 274 kız karışık olarak öğrenim görmektedir. Okul müdürü Vahan Derderyan.

Protestan: 120 öğrenci kız-erkek karışık öğrenim görmektedir. Olympia Yeramyan müdür, yardımcısı Pirlanti Kapudyan.

ŞİMENDİFER SATIŞ OFİSİ

İzmir-Kasaba Demiryolu Temsilcisi: Mehmet Bey
Memur: M.Leonidas

MİMARLAR

Hacı Sarkis Usta, Ohanoğlu Agop, Parmak Usta, Vartamyan, Zerukyan

SİGORTA ŞİRKETLERİ

Şirket Adı	Temsilcisi
Balkan	Aslıyan
Credit Foncier De Londres	Işılyan
Vienne Danube	Alex Prodromides
El Dia	Agop Agopyan
Gresham	Donelyan
La Suısse	…….
Natıonal Of London	Asilyan
New York et Unıon de Paris	Aslanyan
North British&Mercantile	Işılyan
Societe Generale d'assurance	Ottomane
Hacı Ohannes	Agopyan
Unıon Of London	Stepan Aslanyan

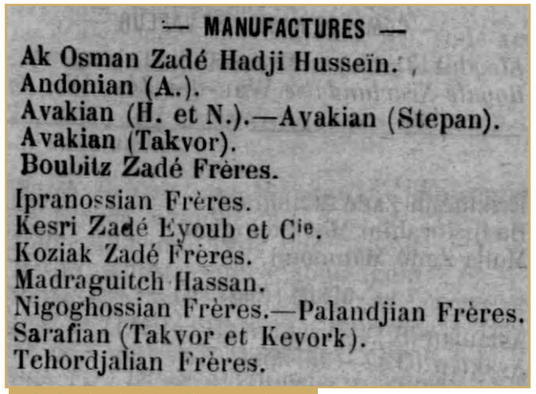

1912 yılında Manifaturacılar

AVUKATLAR

A.Dedeyan, Stepan Hacıyan, Boghos Meymaryan, Ohannes Sarrafyan, Mustafa Efendi, Necati, Osman

HAMAMLAR

Alaca Hamam, Eski-Yeni, İmaret, Kadı, Tabaklar, Yeni Hamam, Ermeni Hamamı

KUMAŞ ATÖLYESİ

Ayşeoğlu Eyüp, Derviş Hasan, Helvacıoğlu Ali

BANKALAR

Osmanlı Bankası
Müdür: R.H.Roboly

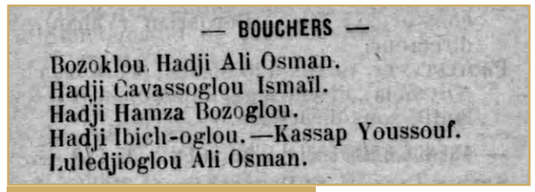

1912 yılında Afyon'da Kasaplar

Kasiyer: V.Raftopulos
Ticari mektuplar: F. Wisenthal
Muhasebe Şefi: H. Pariente
Şef Yardımcısı: H. Hovsepyan
Yardımcı: A. Tevonyan
Mağaza : R. Magaryan

TARIM İL MÜDÜRÜ

İbrahim Efendi

KERESTECİLER

Nazareth Karabogosyan
Kethuda Zade Salim
Serhatlı Zade Abdullah
Stepan Vasilyan

KASAPLAR

Bozoklu Hacı Ali Osman
Hacı Kavasoğlu İsmail
Bozoklu Hacı Hamza
Hacı İbişoğlu –Kasap Yusuf
Lülecioğlu Ali Osman

FIRINCILAR

Hacı Madi-Hacı Madi oğulları- Rıza- Stylianos

BRİKETÇİLER (TUĞLACILAR)

Stavri, Topal Ali

KAHVELER

Belediye Kıraathanesi: Seren Efendi işletir.
Paşanın Bahçeli Kahve: Halepoğlu Hacı İbrahim işletir
Türkiye Kıraathanesi: Kafesçioğlu Mustafa Çavuş işletir

ZAHİRECİLER

Agop Agopyan - Hacı Ohannes Agopyan
Stepan Aslanyan - N.Avakyan-
Şirinyan Kardeşler - Agop Düğmeciyan
Kevork Düğmeciyan - Çakır Hacıyan
A.H.İğneciyan - M.Markaryan
Hacı Nazareth Meymarbaşıyan
Michaelides Kardeşler-Nigogosyan Kardeşler
Çorcalıyan Kardeşler-Tütüncüyan Kardeşler
T.A.Tütüncüyan-Sarı Hacı Alizade Hacı Ahmed

SARRAF (Para Değiştirenler)

Ohannes Agopyan- H.Koçanyan- Tahtalıyan Kardeşler

KAZAN İMALATÇILARI

Avakeresyan- A. Esayan
Hacı Manikoğlu-M. Kavukçuyan
Sarkis Meymaryan- Mindillioğlu

KULÜPLER

Türk : İttihat ve Terakki
Ermeni: Edebiyat Dostları Kulübü

BERBERLER

Agop Badikyan-Boşnak Hacı Ali- Hacı Yusuf

ŞEKERCİLER

Ali-Mehmet-Hüseyin

AYAKKABICILAR

Parnak Badikyan- M.Bursali

G.Kalustyan - M.Kapudyan

S.Karayan- Şeytanyan Kardeşler

Kozakyan Kardeşler- Ohannes Haçaduryan

Tahtalıyan Kardeşler-Hacı Ohannes Çerçiyan

Vartebyan Kardeşler

İPLİKÇİLER

G.Derkevorkyan- G.Diyaryan

M.Diyaryan- Ekşioğlu Süleyman

İplikçi Hacı İsmail- Mumcunun Salih- Tekeveli

Ermenilere ait bir halı atölyesi

ÇATAL-KAŞIK İMALATÇILARI

Kayserili Hacı Agop ve oğulları- Vortik Kokuluyan ve oğulları

Kör Hasan

TÜFEK İMALATÇILARI

Badik Usta

BAKIRCILAR (Ham Bakır satanlar)

Akosman Zade Hacı Hüseyin

Kesrizade Eyüp - Kevork Meymaryan

GIDA TOPTANCILARI

Akosman Zade Hacı Hüseyin- Kesri Zade Eyüp

Mardiros Esayan- Koziak Zade Kardeşler

DİŞÇİ

Kevork Abacıyan

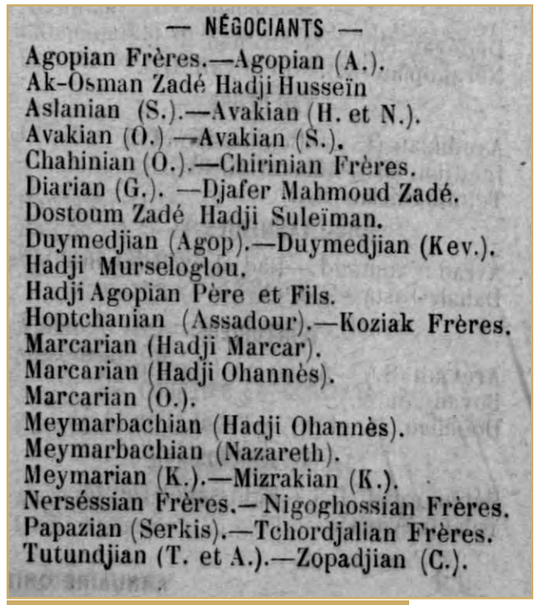

— NÉGOCIANTS —

Agopian Frères.—Agopian (A.).
Ak-Osman Zadé Hadji Husseïn
Aslanian (S.).—Avakian (H. et N.).
Avakian (O.).—Avakian (S.).
Chahinian (O.).—Chirinian Frères.
Diarian (G.). —Djafer Mahmoud Zadé.
Dostoum Zadé Hadji Suleïman.
Duymedjian (Agop).—Duymedjian (Kev.).
Hadji Murseloglou.
Hadji Agopian Père et Fils.
Hoptchanian (Assadour).—Koziak Frères.
Marcarian (Hadji Marcar).
Marcarian (Hadji Ohannès).
Marcarian (O.).
Meymarbachian (Hadji Ohannès).
Meymarbachian (Nazareth).
Meymarian (K.).—Mizrakian (K.).
Nerséssian Frères.— Nigoghossian Frères.
Papazian (Serkis).—Tchordjalian Frères.
Tutundjian (T. et A.).—Zopadjian (C.).

1912 yılında şehrin önde gelen Tüccarları

MADEN SUYU SATIŞ

Kesri Zade Eyüp

MANAV

Şabanoğlu- Hacı Ahmed Ağa

Hacı Ömer Ağa- Hacı Apanların Hüseyin

İmam Zade Hacı Ahmed - Mihrioğlu

NAKLİYE

A.Donelyan- P.Kürkçüyan

Simon Levy- Garabed Meymaryan

A.Mısırlıyan- Nazaryan ve Parseguyan Oskanyan

KALAYCI

A.Ağdayan- Dizdikoğlu

Hacı Nasıf- Hacı Nuri

KEÇECİ

Kandilli Ahmet – Kavas

Hacı Dede oğulları- Hacı Yusuf

Kök oğlu Abdurrahman

DÖKÜMCÜ

K.Nigogosyan- K.Kürkçüyan

HALLAÇ-YORGANCI

S.Badikyan-Mardiros Kantarcı

Kostaoğlu (Hacı Mardiros oğlu)

Hacı Hamza- Bedros Yorgancıyan

KONFEKSİYON (Hazır Elbise)

Simon Levy

HAN

Kapan Han, Dedeli Han, Dericiler Hanı, Kölenin Han, Menzil Hanı, Paşanın Eski Han, Paşanın Yeni Han, Sucu Hanı, Taş Han, Turunç Hanı, Zincirli Han

SAATÇİ

Artaki Asilyan- S.Derderyan

Ohannes Hacıyan- Takvor Varbetyan

Tiryaki Zade Ömer Lütfi

OTELLER

Osmanlı Oteli: İşletmecisi Hüsnü Efendi

Anadolu Garı (İstanbul İstasyonu): İşletmeci A.Alexandiridis

İzmir İstasyonu :İşletmeci H.Kalos

İzmir Oteli: İşleten Manisalı Garabed İnceyan

Türk Oteli: İşleten Ali Fraus

YAĞHANELER

Attar Zade Hacı Bekir – Hüsnü Çavuş

Karnig Meymaryan – Yabuzoğlu

Yağcı Kara- Yağcı Çakır

T.Yürümezyan- K.Yağcı

YÜN-YAPAĞI-TİFTİK İHRACATI

M.Baronyan- Ayvayan

Şirinyan Kardeşler- Kevork Düğmeciyan

Artin Godiyan- Hacı Agopyan ve Oğulları

T.Hacıyan- Meymarbaşıyan

Artin Sırmayan-M.Sırmayan

Çangaloğlu Hacı İbrahim – Tulukyan

Tütüncüyan Kardeşler-Sopacıyan

KİTABEVİ

Bosnalı Muharrem – Süleyman Niyazi

MAKİNE BAYİ

Singer: Pazarlamacı Alex Prodromides

ZİRAAT MAKİNELERİ

Baladour: Pazarlamacı Ohannes Tokatlıyan

Edward Clark: Pazarlamacı Akosman Zade Hacı Hüseyin

MANİFATURACILAR

Akosman Zade Hacı Hüseyin- A.Andonian

H.ve N.Avakyan – Stepan Avakyan

Takvor Avakyan- Bubik Zade Kardeşler

İbranosyan Kardeşler- Kesri Zade Eyüp

Kozak Zade Kardeşler- Madraguç Hasan

Nigoğosyan Kardeşler – Palancıyan Kardeşler

Takvor ve Kevork Sarrafyan – Çorcalıyan Kardeşler

MERMER OCAĞI

Essai Işılyan ve Dr.Leon ortaklığı

DOKTORLAR

Belediye Doktoru: Mustafa Efendi

A.Arabyan- Emin Bey

Kamburyan - Sarkis Efendi

TUTKAL- YAPIŞTIRICI

D.Donelyan – S.Dujinyan

H.Menedciyan- T.Sakalyan Kardeşler

Nasos Çotulyan – A.Vasilyan

TUHAFİYE-MEFRUŞAT- KUMAŞ

Akosman Zade Hacı Hüseyin – Hacı Kevork Ayvayan

Murad Ayvayan – Darendeli Hacı Süleyman

— MERCERIES —

Ak Osman Zadé Hadji Husseïn.
Ayvaïan (Hadji Kevork).—Ayvaïan (Mourat).
Derendeli Hadji Suleïman.
Essayan (D.).—Hamzalian (Hagop.).
Imam Zadé Hadji Ahmed.
Kesri Zadé Eyoub et Cie.
Kurkdjian (Hadji Avedis).—Levy (Simon).
Mehmed Ali.—Meïmarian (Horen).
Sarafian (Kevork et Takvor).
Terzi Zadé Abdul Kadir.
Tiriaki Zadé Eumer Loutfi.

1912 yılında Afyon'da Tuhafiyeciler

D.Eseyan – Hagop Hamzalıyan

İmam Zade Hacı Ahmed - Kesri Zade Eyüp

Hacı Avedis Kürkçüyan – Simon Levy

Mehmet Ali – Horen Meymaryan

Kevork ve Takvor Sarafyan

Terzi Zade Abdülkadir- Tiryaki Zade Ömer Lütfi

VAPUR ACENTESİ

Anadolu Demiryolu Garı , Kesri Zade Eyüp, Michaleides Kardeşler

YAZMACILAR

Manuk Bohçalıyan- S.Simonyan

TÜCCARLAR

Agopyan Kardeşler – A.Agopyan

Akosman Zade Hacı Hüseyin – S.Aslanyan

Ohannes Avakyan – Serope Avakyan

Ohannes Şahinyan – Şirinyan Kardeşler

Garabet Diyaryan – Mahmut Zade Cafer

Dostum Zade Hacı Süleyman – Agop Düğmeciyan

Kevork Düğmeciyan – Hacı Mürseloğlu

Hacı Agopyan ve oğulları – Asadur Hopcanyan

Kozak Kardeşler – Hacı Markar Markaryan

Hacı Ohannes Markaryan – O.Markaryan

Hacı Ohannes Mimarbaşıyan – Nazaret Mimarbaşıyan

Kevork Mimaryan – K. Mızrakyan

Nersesyan Kardeşler – Nigoğosyan Kardeşler

Serkis Papazyan – Çorcalıyan Kardeşler

T.ve A. Tütüncüyan – C.Zobacıyan

YUMURTA TÜCCARLARI

Erkmenli Zade Mahmud – Hacı İbrahim Mevlüdoğlu

Molla Zade Mahmud

AFYON TÜCCARLARI (Afyon Sakızı)

S.Aslanyan – H.ve N.Avakyan

Ohannes Avakyan – R.Şirinyan

Kevork Düğmeciyan – Hacı Agopyan ve oğulları

Hacı Movses Sırmayan – Hacı Ohannes Markaryan

Nigoğosyan Kardeşler – T.ve A. Tütüncüyan

Ermeni Kilisesi'nden çıkan Yunan Komutanlar-1921-İşgal Günlerinde Afyonkarahisar kitabından

Ayakkabıcılar arasında adı geçen Kalustyan ailesinin bir ferdi Yervant Kalustyan

KUYUMCULAR
E.Avedikyan – Kevork Eskiciyan
A.Mosesyan – N.Tomayan
B.Yorgancıyan
KÜRKÇÜLER
Abraham Kalfa ve Oğulları – M.Kürkçüyan
ECZACI
Abdullah Sabri – S.Sinanyan – K.Yoğurtçuyan
MAKİNE PARÇALARI
Akosman Zade Hacı Hüseyin – G.Dibidabyan
İmam Zade Hacı Ahmed – Kesri Zade Eyüp
Kapriel Kürkçüyan – Simon Levy
Telek Zade Nuri – Tiryakioğlu Ömer Lütfi
CİLTÇİ
Ömer Usta
EBELER (Kadın Doğum)
Belediye Ebesi: Madam Mari
Ebe Meryem – Magdam Maktelena
SARACİYE
Arap Hacı Ali – Akosmanoğlu Ali – Saatçinin Mehmed
TERZİLER
E. Avedikyan – T. Bogosyan
O. İnceyan – A.Makaryan
S. Çilingiryan
TABAKHANELER
Avrad Mahmud – Bacaksız Hüseyin
Dahan Usta – Küçük Ali
BOYACILAR
S.Arevyan – Mardiros Ayvayan
A.Boyacıyan – H.ve G.Donelyan
A.Çakalyan
DOKUMACILAR
D.Balyemezyan – Elizabeth Teyze
Anna Yelaldı
TERCÜMAN
D.Donelyan – O.Seyranyan
ZÜCCACİYE (Cam Eşya)
M.Ayvayan – Akosman Zade Hacı Hüseyin
Dikran Eseyan - Hasan Zade Hüseyin
Kesri Zade Eyüp – Kevork ve Takvor Sarrafyan
VETERİNER
Belediye Veterineri: Ahmet Efendi
MEYHANELER (ŞARAP VE RAKI İMALATI)
G.Badikyan – N.Badikyan
Karnik Diyaryan – Arakel Kaplanyan – A.Filibosyan

Görüleceği gibi 1912 yılının Afyonkarahisar'ında şehirde yaşayan Ermeni nüfusun özellikle ticari hayatta büyük bir üstünlüğü göze çarpmaktadır. Nüfus oranının 38.000 Türk, 7.000 Ermeni olduğu göz önüne getirilirse ticari hayatın neredeyse Ermenilerin tekelinde olduğu söylenebilir.

Afyonkarahisar'a Ermeni nüfusun ilk kez Yavuz

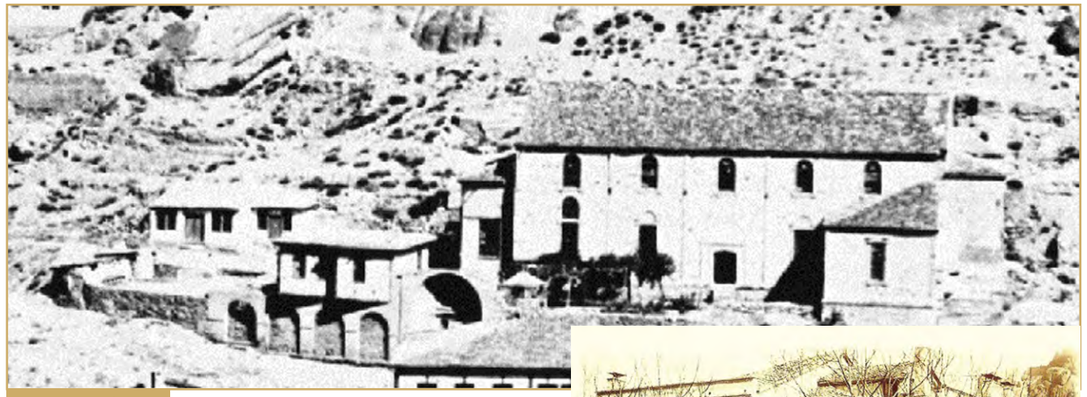

Ermeni Kilisesi

Ermeni Protestan Kilisesi Askeri Hastahane olarak kullanılırken

Sultan Selim'in İran seferi sırasında Sultan Divani'nin delaletiyle Karabağ Ermenilerinden 7 ailenin şehirdeki zenaatkar eksikliğini gidermek amacıyla getirildiği bilinir.[3] Celali İsyanları sırasında 19.yy.'da Konya, Isparta ve Kütahya gibi illerden de Afyonkarahisar'a Ermeni göçü olmuştur.[4] Bu sayede artan Ermeni nüfus, Osmanlı'nın "Teba-i Sadıka" nitelemesiyle gerek devlet idaresinde gerekse ticari ve sosyal hayatta çok önemli mevkilere gelebilmiştir. Türk insanı çiftçilikle, askerlikle meşgul olmuş bu da onun ya kıt kanaat geçinmesini sağlamış ya da sonu gelmez savaşlarda yitip gitmesine yol açmıştır.

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi Afyonkarahisar'a demiryolunun ulaşmasından sonra Ermeni nüfus büyük şehirlerle olan ticari bağlantılarını daha da geliştirerek her sektörde öncü duruma geçmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere sağladığı imtiyazlar (Kapitülasyonlar) sayesinde dışardan gelen ve gümrük vergisinden muaf tutulan mallar yabancı elçiliklerin aracılığıyla genellikle Ermeni, Rum, Yahudi tüccarlara veriliyor, onların ticaret yapması sağlanıyordu. Bu şartlarda Türk tüccarın ayakta kalması imkansızdır. Esnaf listesi dikkatle incelendiğinde şu görülür; büyük tüccarların arasında sadece 2 Türk tüccar vardır. Kesri Zade Eyüp ve Akosman Zade Hacı Hüseyin.

Ermenilerin ticarette geldikleri nokta şiirlere de konu olmuştur. Afyonkarahisarlı Halk şairi Deli Bekir (d.1817-ö.1879) Ermeni Destanı isimli şiirinde şöyle der;

[3] Ömer Fevzi Atabek, "Afyon Vilayeti Tarihçesi", (Hz.T.Akkoyun), Afyon 1997, s.119
[4] Muharrem Bayar " Afyonkarahisar Ermenileri" Taşpınar Dergisi sayı 6 Afyonkarahisar 2011 s.31

Dönemin ender Türk Tüccarlarından Tiryakioğlu Ömer Lütfi'ye ait reklam

Bir de Işılıoğlu türedi şimdi,
Zadeye yan demek üredi şimdi,
"afyon hırsızlığı" yaradı şimdi,
Hileli terazi tartar Ermeni.

Hüccacın elinden aldılar karı,
Attıkça çift konar onların zarı,
Köylü ne kaldırırsa bölerler yarı,
Oldu hep muteber tüccar Ermeni.

Bugün Bedesten civarında Köprübaşı denilen yerde bulunan dükkanların tamamı o yıllarda Ermeni tüccarlara aittir. Yine bu sırada günümüzde Yarım Elma Derneği'nin bulunduğu yerde o günlerde İpranosyan adında Ermeni bir tüccara ait 2 katlı mağaza bulunmakta ve 30'dan fazla Ermeni genç tezgahtar çalışmaktadır. Bu işyerinin sadece bekçi ve hamalları Türklerdendir.[5]

[5] Afyon Kıymetli Bir Evladını Kaybetti" Gençliğin Sesi Gazetesi , sayı 2325, 25 Mart 1963

Tüccarlar arasında sıkça adı geçen Markaryan ailesinden Kevork Markaryan'a ait mezartaşı

Afyonlu Ermeni aile-1910 yılı

Yağcı Esnafından Karnig Meymaryan'a ait 1921 tarihli sigorta poliçesi

— LAINES, MOHAIRS ET TIFTIK
(*Négociants-Export. en*) —
Ayvaïan.—Baronian (M.).
Chirinian Frères.— Duymédjian (Kevork).
Goudian (Artin).
Hadji Agopian Père et Fils.
Hadjian (T. Th.).—Meymarbachian.
Sirmayan (Artin).—Sirmayan (M.).
Tchangaloglou Hadji Ibrahim.
Touloukian.
Tutundjian Frères.—Zopadjian (C.).

Yün-yapağı-Tiftik Tüccarları

1.Dünya Savaşı'nın yaşandığı günlerde 27 Mayıs 1915 tarihinde çıkartılan resmi adıyla "Sevk ve İskan Kanunu" diğer adıyla "Tehcir Kanunu" ile cephe gerisindeki yerlerde yaşayan Ermeniler zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Kanunun çıkarılma sebebi cephe gerisindeki yerlerde yaşayan Ermenilerin yaptıkları tedhiş hareketleri ve askerin güvenliğini temin etmektir.

Kanunun uygulanmaya başladığı 9 Haziran 1915 tarihinden 8 Şubat 1916 tarihine kadar Afyonkarahisar'da yaşayan 7.991 Ermeni'den "Protestan ve Katolik Ermenilerle, hasta, ögretmen, yetim çocuklar ile kimsesi olmayan kadınlar hariç olmak üzere" 5.769 kisi göç ettirilmiş 2.222 kisi sehirde kalmıştır.[6]

Ermeni nüfusun tehcir edilmeye başlandığı günlerde Afyonkarahisar'da ticari hayatın sekteye uğrayacağından endişe eden İttihat ve Terakki Cemiyeti Vilayet Merkez Heyeti azası Gümüş Zade Bekir Bey bir teklifte bulunur. Buna göre her sanat erbabından birer Ermeni ustanın yanında Türk çırak çalıştırarak bunlara sanat öğretmeleri şartıyla sürgünden affedilmeleri ve yine kendi isteğiyle Müslüman olan Ermenilerin sürgün edilmemeleri karara bağlanır. Bekir Gümüş'ün bu teklifi çok yerindedir, zira o tarihe kadar Ermeni ustaların yanında Türk çırak çalıştırarak sanat öğrettikleri görülmüş şey değildir.[7] Türkler deyim yerindeyse *''ayağına takacak bir pantolon, kapısına takacak bir kilit yapmaktan acizdi."*[8]

Alınan bu karar sonucu esnaftan pek çok kişi din değiştirerek Müslüman olur. Bu kişilerden bazıları ve aldıkları isimler şöyledir. Avukat Bedros - Abdullah, Yorgancı Çörek-Mustafa, Tüccar Serkis-Rifat. Fakat bunların Müslümanlıkları sadece sünnet olmak ve isim değiştirmekten ibarettir. Halk bu durumdaki kişilere Bekir Hoca (Gümüş) veya Fakir Bey (Erdemer) Müslümanları der.

1918 yılında savaş sona erip Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandıktan sonra tehcir edilen Ermenilerin birçoğu döndüğü gibi Afyonkarahisar'da kalmak için Müslüman olanların da tamamı topluca İrtidad eder.(dinden döner, tekrar Hristiyan olur). Hatta Müslüman olup Türk erkekleriyle evlenen Ermeni kızları da işgalci İngiliz askerleri ve papaz nezaretinde zorla evlerinden alınarak kilise de yeniden vaftiz edilmek suretiyle Hristiyanlığa döndürülürler.[9]

1921-1922 yıllarında yaşanan Yunan işgali sırasında da Yunan ordusunun her türlü hizmetini gören ve onlardan güç alan Ermeniler Türkler üzerinde büyük bir baskı kurmuşlardır.

"Kurtuluş Savası'nın sonlarına doğru zaferin Türklere ait olacağına akılları yatan Afyon'un yerli Ermenileri, müstakbel bir felaketten kurtulmak ve işgal yıllarında Yunanlılarla işbirliği yapmanın cezasından kaçmak için kiliselerde acı acı alarm zilleri çaldırarak bir ikindi üzeri alel acele sehri terk ederek kaçmışlar, hatta ocakta kaynayan aslarını bile bırakarak gitmişler..."[10]

Afyonkarahisar Mutasarrıfı raporuna göre, şehirde Yunan işgalinin son buldugu 27 Ağustos 1922 tarihinde Yunanlılar Afyonkarahisar'dan kaçarken Ermenilere, "Şehri terkediniz, Balmahmud'a kadar gidiniz" diyerek Ermeni halkından bir kişi bile bırakmadan beraberlerinde alıp götürmüşlerdir.[11]

Afyonkarahisar'da bulunan Ermeni varlığı da şehrin Yunan işgalinden kurtarılmasıyla birlikte son bulmuştur.

Kevork Benliyan'a ait mezartaşı

Mermer ocağı işleten Işılyan

Takdir edelim
İbret alalım

Topraklarımızda yaşayan Ermeni vatandaştarımızı takdir edelim ve onların arkadaşlarına ettikleri yardımdan ibret alalım.

DİKKAT EDİNİZ: Hiç bir ermeni vatandaşımız mecbur olmadıkça işinde Türk istihdam etmez irkdaşında bulunan bir malı başkasından almaz, başkasını irkdaşlarının malını alması için teşvik eder. İktisaden yükselmeğe mecbur olan biz Türklerde Ermeni vatandaşlarımızı takdir ve taklit edelim. Türkte bulunan bir malı tercihen Türkten alalım.

Aksi Hareket Türk Hayatı iktisadiyesine Elim Bir Darbedir

17 Temmuz 1929 tarihli Akşam Gazetesi'nden bir ilan

Zahireciler arasında adı geçenlerden Giragos Düğmeciyan'ın mezartaşı

[6] Yusuf Halaçoglu, Ermeni Tehciri ve Gerçekleri (1914-1918), T.T.K. yayını, Ankara 2001,s. 73-75

[7] "Afyon Kıymetli Bir Evladını Kaybetti" Gençliğin Sesi Gazetesi sayı 2326 , 26 Mart 1963

[8] a.g.e.

[9] Mustafa Oğuz, "Afyon'un İşgal Günleri" Sebat Gazetesi , s 1009, 12 Kasım 1960

[10] Osman Çizmeciler, "Küçüklük Yıllarım ve Afyonkarahisar -1924, Türkeli Gazetesi 10.Haziran1977

[11] Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat Umum Müdürlügü, 2. kısım, Ankara 1338, s.132

Afyonkarahisar'ı Anılarda Yaşarken

Gülseren MUNGAN YAVUZTÜRK
gmyavuzturk@yahoo.com

Bugünkü 27 Ağustos İlköğretim Okulu'nun, 50'li yılların ikinci yarısında taşındığı Mecidiye Mahallesi'ndeki eski binanın Aralık 1927'deki görünüşü. Bu konaktan bozma eski okul binası, o tarihlerde Gazi Kemal İlk Mektebi adıyla hizmet vermekteydi.

Üzerine göklere yakın bir hisarın gölgesi düşmüş kadim bir Anadolu kenti olan Afyonkarahisar'da doğdum. Çocukluğum ve ilkgençliğim, görkemli tarihini simgeleyen anıtları, yüzlerce yıllık tatları ve birbirinden zengin sayısız değerleriyle ünlü bu şehirde geçti.

50'li 60'lı yılların Afyonkarahisar'ına dair anılarımı, kronolojik bir akış içinde değil; bazen birinin, bazen bir diğerinin öne çıktığı bir çağrışımlar zinciri olarak yaşamaktayım. Giderek zamanın tozuyla örtülüp bellekle-rimizden silinmeye yüz tutan geçmişin bu küçük yaşam parçalarını bir araya getirdiğimizde, yalnız kendi hayatlarımızın değil, bir anlamda yaşadığımız şehrin içinden geçen hayatın da öyküsünü okuyabilmekteyiz.

KENTTEN MANZARALAR

Zihnimde Afyonkarahisar'a dair ilk izlenimlerin yerleştiği yıllarda, daha kapılarına küçük anahtarlarla açılan kilitler takılı evlere geçilmemişti ve kadınlar geçmiş zaman evlerinin dökme demirden ağır, iri anahtarlarını zarif el çantalarında taşıyorlardı. Artık zaman dışı bir dünyaya ait olan o geçmiş günlerden arta kalan anılar, birbirini çağrıştıran imgeler dizisi halinde gözlerimin önünden geçiyor:

Şimdilerde hâlâ yaşanmakta mı bilmiyorum? Bir vakitler Afyon'da güneş, kentin arka sokaklarına son ışıklarını göndermeye başladığında; önce uzaklarda beliren bir yoğun toz tabakası, gittikçe yaklaşarak ortalığı kaplar; sonra

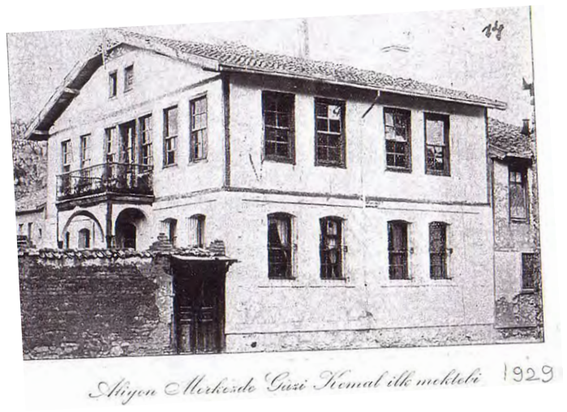

1929'da Gazi Kemal İlk Mektebi adıyla hizmet vermiş olan eski 27 Ağustos İlkokulu binası.

her yanı, otlaktan dönmekte olan mandaların[1] gürültüsü sarardı. Ellerindeki sopalarla hayvanları yönlendirmeye çalışan bakıcıların canhıraş haykırışlarıyla daha bir renklenen bu görkemli kervan, uzaktan yankılanan sesleriyle birlikte gözden kaybolmaya başladığında, etrafa yeniden akşam saatlerinin o dingin sessizliği yerleşirdi..

Söz geçmiş zamanın tozlarına değmişken Afyon Belediyesi'nin altmışların başlarındaki emektar arazözünü anımsamak gerek.

Afyon'da sıcaktan bunaldığımız temmuz ağustos aylarında, hem etrafa biraz serinlik serpmek, hem de yollarda biriken tozları yatıştırmak için, Mecidiye Caddesi'nden zaman zaman belediyenin arazözü geçerdi. Aracın adeta yürüyen bir fıskiye gibi, çevresine sular fışkırtarak ağır ağır ilerleyişini izlemek, o yıllarda çocuklar için dayanılmaz bir şenlikti diyebilirim. Hatta arada bazılarının bu şenliği daha da keyifli hale getirmek için, araca fazlaca yaklaşıp fışkıran sularla vücutlarını serinletmeyi denedikleri de olurdu.

GEÇMİŞİN SESLERİNİ DİNLEMEK

Çocukluğumun Mecidiye Caddesi, o yıllarda kentin diğer tüm caddeleri gibi, küçük parke taşlarıyla kaplıydı. Annemin zaman zaman, ayakkabılarındaki ince topukların bu taşların aralarına sıkışıp kırılmasından yakındığını hatırlarım. Ama beni en çok, kenarları renkli resimlerle süslü tahta at arabalarının caddenin parke taşları üzerinden sarsılarak geçişleri etkilerdi. Tekerleklerinin etrafında yeterli lastik konmadığından olsa gerek, her geçtiklerinde etrafı korkunç bir gürültü kaplar; oluşturdukları sarsıntıdan, oturduğumuz ahşap binanın camları zangır zangır titrerdi. Bunun beni o zamanlar hem eğlendirdiğini, hem de biraz ürküttüğünü anımsıyorum.

Eski Afyon caddelerindeki parke taşların üzerinden bir zamanlar yalnız at arabaları değil, faytonlar da geçerdi. O tarihlerde kent içinde en yaygın ulaşım aracıydı faytonlar.

[1] Yöresel adıyla dombeyler.

Onların tahta tekerlekleriyle, koşulu atların ayaklarına çakılmış demir nalların, parke döşeli yollarda çıkardığı o hoş, ritmik sesleri, unutmaya imkan var mı?. Geçmiş günlere ait bu unutulmaz seslerin, değerli anılar olarak daha uzun yıllar belleğimdeki yerini koruyacağına eminim.

Zaman her şeyi nasıl da hızla değiştiriyor. Afyon'da altmışların başlarında şehir merkeziyle mahallemiz arasında seferlere başlayan kırmızı renkli ilk belediye otobüsü geçerken, kardeşlerimle arkadaşlarının birlikte tempo tutup "Kırmızı gelin geliyor!.. Kırmızı gelin geliyor!.." diyerek haykırışları sanki dün gibi kulaklarımda. Tıpkı oturduğumuz sokağımızın köşesindeki elektrik direğine bağlı belediye hoperlöründen zaman zaman yapılan duyurular gibi. Genellikle şehirde hayatını kaybeden kişilerle ilgili duyuruların yapıldığı bu hoperlörden, bazen kent yaşamına dair günlük haberler de verilirdi. Bunlardan en çok ilgimizi çeken, oldukça seyrek duyduğumuz, "Hale taze balık gelmiştir" anonsu olurdu. Çünkü annem, bu duyuruyu her işitişimizde, sebze haline gelen o taze uskumrulardan alınması için, beni hemen babama gönderirdi.

ALTMIŞLI YILLARDAN BİR KADIN PORTRESİ

Bir kent bize ruhunu, galiba en çok insanlarıyla tanıtır. Afyon'da geçen yıllarımda pek çok insan tanıdım. Zengin bir galeri oluşturan, bu portreler dizisinde yer alan kişilerden hiçbirinin adı, kentin tarihine geçmemişti. Hemen hepsi gündelik hayatın içinden gelen sıradan kişilerdi. Fakat çalışkan, titiz, mert, hassas, yardımsever, aynı zamanda güçlü ve dirençli kişiliklikleriyle, bütün bir kentin ortak ruhunu dokuduklarını söyleyebilirim.

Afyonkarahisar'da, ailemle yaşadığımız Mecidiye Mahallesi, şehirdeki en eski yerleşim alanlarından biri olarak kentin geleneksel yaşam biçiminin, en iyi korunup yaşatıldığı mahallelerdendi. Bu geleneksel yaşamın en karakteristik

Gülseren Mungan Yavuztürk, 1988 yazında Mecidiye Mahallesi'ndeki eski 27 Ağustos İlkokulu binasının önünde.

Gülseren Mungan Yavuztürk, 1960 yılındaki 23 Nisan Bayramı töreninde 27 Ağustos İlkokulunun flamasıyla. Yanındaki arkadaşları Nebahat ve Yüksel.

ögeleri arasında yer alan mahalle fırınlarının sayısı, burada sanırım oldukça fazlaydı. Çünkü sadece bizim evin yakınında, onlardan birkaç tane bulunduğunu anımsıyorum. Ama içlerinde biri var ki, aradan onca yıl geçmesine karşın, içerdiği tüm ritüellerle birlikte belleğimde tüm canlılığını koruyor.

Çocukluk yıllarımda, annemin sık sık elime börek tepsisi tutuşturup gönderdiği Ayşe Teyze'nin fırını, şimdilerde Afyon Şehir İstasyonu olarak tanımlanan İzmir İstasyonu yakınlarındaki bir sokaktaydı.

Mavi gözleri, temiz, aydınlık yüzüyle anılarımda; canlı, sıcak, sevgi dolu bir insan olarak yaşayan Fırıncı Ayşe Teyze'nin galiba en belirgin özelliği çalışkanlığıydı. Onu izlemenin bana garip bir zevk ve rahatlık verdiğini anımsıyorum. Bazı sabahlar soluğu erkenden orada aldığımda, daha fırını yakmamış olurdu. Geldiğinde, ince odun parçalarıyla kuru dallardan oluşan bir çalı çırpı demetini sırtından indirip şöyle bir doğrulur, alnının terini silerken bana hafifçe gülümseyerek sıcak bir bakış atar ve hemen ardından çiçekli yazmasının kenarlarını ensesine atıp fırının başına çömelir, yakmak için onunla kıyasıya bir mücadeleye girişirdi. Önce içini uzun bir demirle iyice karıştırdıktan sonra, çalı çırpıyı yerleştirip tutuşturur, ardından ellerini dizlerine koyup kuvvet alarak ciğerlerinin tüm gücüyle üfleyip ateşi canlandırmaya çalışırdı. Bir süre sonra alevler fırının içini aydınlatmaya başladığında, birazdan ekmeklerle tepsilerin dizileceği fırın taşını, köşedeki bir kovanın içinde duran, ucuna ıslak bez takılmış kalın, upuzun bir sopayla silip isini temizlerdi.

Bu arada ekmek pişirmek için, günün ilk nöbetini, yani sırasını almış olan hanımlar da biri önde, diğeri arkada, içi hamur dolu bir tahta teknenin uzun kollarından tutarak fırına ulaşmış olurlardı. Ayşe Teyze o insana huzur veren sakin

Mecidiye Mahallesi'ndeki eski 27 Ağustos İlkokulu binası, konut olarak kullanıldığı Mayıs 1998'de.

bakışlarıyla onları gülümseyerek karşılardı. Sonra hamur tahtası, fırının önündeki geniş ahşap tezgahın üzerine konulur ve içindeki hamur, fırındaki tüm hanımların yardımıyla hep birlikte parça parça alınıp alışkın hareketlerle elde yuvarlatılarak ekmek şekli verildikten sonra, tezgaha dizilirdi. Bu sırada fırın da yavaş yavaş pişirmeye uygun bir sıcaklığa ulaşmış olurdu.

Sonunda Ayşe Teyze'nin hamarat elleriyle; yassı, upuzun bir küreğin üzerine hızla alınan ekmek hamurları, pişmeleri için, gene aynı çabuklukla birbiri ardına taş fırına yerleştirilmeye başlanırdı. Tüm bu işler, hem hızlı, hem de son derece zarif bir ahenk içinde gerçekleştiriliyordu.

Bütün bunlar olurken tezgahın diğer bir yanında, pişirilmek üzere fırına getirilen bükme, ağzıaçık, börek tepsileri dizilmiş bekliyorlardır. Ayşe Teyze onların her birini pişme özelliklerine göre kendince sıralayıp uygun gördüğü bir aşamada fırına atardı. Bu, onun işindeki ustalığının en önemli göstergelerinden biriydi.

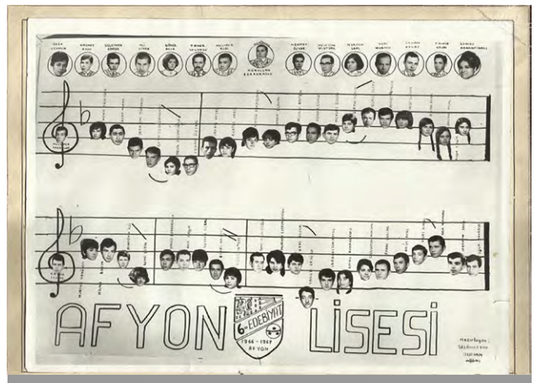

1966-1967 Öğretim Yılında Afyon Lisesi'den mezun olan 6 Edebiyat öğrencileriyle ders öğretmenlerinin fotoğraflarını içeren foto-kolaj. Fotoğraflar Foto Celal çekimi olup kolaj tasarımı Selahattin Duman'a aittir.

Kızgın fırındaki ekmekler yavaş yavaş pişmeye durduğunda, içerideki hanımların kimi artan hamurdan patatesli, peynirli pideler hazırlamakta; kimi de bir köşede katmer için haşhaş sürtmektedir. Bu işlerle meşgulken bir yandan da aralarında sohbet etmeyi ihmal etmiyorlardır. Ayşe Hanım'ın fırındaki bu sohbetlere pek fazla katıldığını hatırlamıyorum. Tek bir notanın aksamaması için, kontrolü sürekli elinde tutan bir orkestra şefi titizliğiyle tüm dikkatini işine verip her şeyin uyum içinde yürümesine çabalamaktaydı.

Afyon halkının o sabırlı, titiz, çalışkan ve güçlü karakterini kendinde fazlasıyla taşıyan Fırıncı Ayşe Teyze'yi; bu çalışkan, becerikli, üretken halk kadınını her zaman sevgi ve saygıyla anmaktayım.

Altmışlı yıllarda Mecidiye Mahallesi'nde her şey geleneklere uygun gerçekleşirdi. Bazen yolda yürürken ellerinde kurdelelerle süslü pembe tüllere sarılmış kocaman tepsiler taşıyan kadınlara rastlardınız. Özenle taşıdıkları o göz alıcı nesneler, damat adaylarının gelin adaylarına armağan olarak gönderdikleri nişan tepsileriydi ve içleri renk renk şekerlemelerle doluydu.

Afyon, evlenmeyle ilgili gelenekler bakımından oldukça zengin ve renkli bir mirasa sahip. Ancak bu güçlü değerler, bir şekilde hala kendilerini yaşatmakta direnseler de, zamanın koşullarına uygun bazı dönüşümlerden geçmiş oldukları sanırım bir gerçek.

Örneğin eski yıllarda, oğullarını ya da kızlarını evlendiren aileler, eşe dosta davetlerini, o günlerin ilginç bir iletişim biçimi olan "okuyucu" kadınlar yoluyla gerçekleştirirlerdi. Kapınızı çalan "okuyucu", kendisini gönderen ailenin selamını ilettikten sonra, düğün sahibince davet edildiğiniz değişik ritüelleri, adeta bir tekerleme okurcasına ardarda sıralardı:

"Bazertesi günü "saç kesme"ye, çarşamba günü "gına yakma"ya, "perşembe günü "gelin alma"ya, cüme günü "cümesi"ne buyurcesiniz".

Bu eski gelenek şimdilerde yerini, modern dünyanın önerdiği yepyeni iletişim tekniklerine çoktan bırakmış olsa gerek.

AFYON LİSESİ'NİN RAHLE-İ TEDRİSİNDEN GEÇTİĞİMİZ YILLAR

1966-1967 Döneminde mezun olduğum Afyon Lisesi, kuruluşu 120 yıl önceye dayanan köklü bir öğretim kurumu. Onun Milli Mücadele ve Erken Cumhuriyet günlerinden derin hikayeler içeren tarih yüklü ikliminde hayata hazırlanmış olmanın, her zaman bir ayrıcalık olduğunu düşünmüşümdür. Çinilerle süslü cephesi, kesme taşlarla kaplanmış duvarları, yüksek tavanlı derslikleri ve nice anılar taşıyan

mermer merdiveniyle, bizlere daima çok özel bir yerde bulunduğunuz duygusunu yaşatan okulumuza, kuşkusuz çok şeyler borçluyuz.

Bu değerli bilgi ocağında okuduğum yıllarda, oldukça renkli kişiliklere sahip pek çok öğretmenim oldu. Ama Matematik öğretmenimiz İbrahim Erçetin, ya da öğrenciler arasında bilinen adıyla sevgili hocamız "İben Ağa", bir öğretmen olarak sahip olduğu üstün vasıfların ötesinde, tanıdığım en kendine özgü kişilerden biri olarak da, belleğimde önemli bir yer taşır.

Afyon Lisesi 6 Edebiyat sınıfı öğrencilerinden bir grup, İngilizce öğretmenleri Özen Gökmen'le birlikte okul bahçesinde. Ön sırada elinde kitap olan gözlüklü öğrenci Gülseren Mungan Yavuztürk, onun tam arkasında yer alan yukarıdaki öğrenci, eski Anayasa Mahkemesi üyelerinden Ahmet Akyalçın'dır.

Sıkı bir sigara tiryakisi olan öğretmenimizin keskin tütün kokusu, bizi zaman zaman oldukça bunaltsa da, derslerini büyük bir dikkatle takip ederdik. Ders sırasında öğrenci üzerinde güçlü bir illüzyon yarattığını anımsıyorum. İlginç fikirlere sahipti. Sık sık zeki öğrencilerden pek hoşlanmadığını söylerdi. Onların zekalarına güvenip çalışmadıklarını düşünüyordu. Oysa hocamıza göre, orta zekalı öğrenciler başarabilmek için, daima çalışırlardı. Bu da onları hocamızın gözünde "makbul öğrenci" durumuna yükseltmekteydi.

Öğretmenimle evlerimiz birbirine yakındı. Bazı akşamlar pencerenin önünde, onun bir eli cebinde, hafifçe öne eğilmiş olarak geçişini izlerdim. Hızlı adımlarla ilerleyip köşeyi döner, evinin bulunduğu sokağa doğru adeta bir belirsizliğe uzanırcasına kaybolup giderdi. Eşiyle birlikte yaşadığı tek katlı evinde, bahçedeki sık ağaçların perdelediği sessiz ve yalın bir yaşam sürdürüyordu.

Çevreyle pek haşır neşir olmayan bu sade hayatın, kendinde hep birtakım gizemler barındırdığını düşünürdüm. Hocamızın çok genç yaşta bir oğlunu kaybettiği söylenirdi. Kalın camlı gözlüklerinin ardından biraz dalgın bakan gözlerinde gizlendiğini hissettiğim derin hüzün belki de bundandı.

Hem çok çekindiğim, hem de son derece büyük bir saygı duyduğum bu değerli insanın, bir Çehov ya da Memduh Şevket Esendal öyküsüne yaraşır özellikteki, o çok özel dünyasını anlatabilecek bir kaleme sahip olabilmeyi isterdim.

DERSİMİZ SARTRE'I ANLAMAK

100 yılı aşkın bir tarihe sahip olan Afyon lisesi, kültür ve sanat dünyamızın birtakım önemli isimlerini öğretmen olarak bünyesinde taşımış bir eğitim kurumudur. Günümüzün en ünlü ressamlarından Mürşide İçmeli, masal üstadı Eflatun Cem Güney, bir hiciv ustası olan Namdar Rahmi Karatay gibi önemli kişiler, çeşitli tarihlerde hep bu asırlık okulun sınıflarında ders vermişlerdir.

Bugün akademik çevrelerde divan edebiyatı metinleri şerhi alanında en önde gelen isim kabul edilen edebiyat öğretmenimiz Ali Tanyeri'nin de bu değerli eğitimcilerden biri olması, biz öğrencileri için, bir övünç kaynağıdır. Sevgili hocamızın edebiyatımıza katkıları, yalnızca Divan Edebiyatı alanı ile sınırlanmamış, şiirimizin en önemli isimlerinden Behçet Necatigil'in kadim bir dostu olarak üstadın bütün bir külliyatını, arkadaşı şair Hilmi Yavuz'la birlikte yayına hazırlamıştır.

Öğrencisi olmaktan her zaman onur duyduğum Ali Tanyeri hocamızın, engin bilgi birikimi ve yeniliklere açık modern yaklaşımıyla üzerimizde çok derin izler bıraktığını söyleyebilirim Onu, yaşadığımız dünyayı bizlere edebiyat üzerinden kavratabilmek için her zaman yepyeni yollar denemekten çekinmeyen çağdaş bir eğitimci olarak hatırlıyorum. Lise birinci sınıfa devam ettiğimiz 1964 yılında; Nobel Edebiyat Ödülü, Fransa'nın en önde gelen yazarlarından Jean Paul Sartre'a verilmişti; fakat sanatçı bu ödülü reddetmiş ve reddediş nedenlerini gazetelere gönderdiği bir yazıyla açıklamıştı. Ali Bey, sınıfta bir dersini bu konuya ayırdı. Sartre'ın Nobel'i neden kabul etmediğini anlattığı yazıyı cümle cümle üzerinde durarak okudu ve birlikte tartıştık. Öğretmenimiz, bu dünya çapındaki edebiyat olayı üzerinde düşünmemizi sağlayarak, düşünsel gelişimimize ne kadar önem verdiğini bir kez daha göstermişti.

Elli yıllık bir zaman öncesi, edebiyat üzerinden de olsa, ülkemizde dünya gündeminin böyle yakından izlenebildiği, acaba kaç okul vardı.

KAYIP ZAMANIN İZİNDE

Geçen yıllar hayatımızda sürekli bir şeyleri değiştirmekte. Bir demiryol sevdalısının, üyesi olduğum internet grubu-

Afyon Lisesi öğretmenlerinin 1965 yılı baharında okulun bahçe kapısı önünde çektirdikleri toplu fotoğraf. Bayan öğretmenlerin arkasındaki sırada soldan üçüncü gözlüklü kişi, İben Ağa lakaplı Matematik Öğretmeni İbrahim Erçetin'dir. Okulun en uzun boylu öğretmeni olan Ali Tanyeri ise, fotoğrafın solunda en arkada yer almakta.

na yolladığı Gecek Hamamı İstasyonu'nun bugünkü durumunu anlatan fotoğrafları gördüğünde, çocukluk günlerimden bazı sahneler anımsadım: Sanırım altmışlı yılların ikinci yarısındaydık. Bahar ya da yaz aylarında Mecidiye Mahallesi'ndeki komşularımızla arada toplanır, piknik yapmak için birlikte Gecek Hamamı'na giderdik. Tabii o zamanlar buna piknik yapmak değil, kıra gitmek denirdi. Epey kalabalık bir grup halinde ellerimizde sepetler, fileler, yaygılar, toplar ve salıncak ipleriyle şimdilerde adına Afyon Şehir denilen İzmir İstasyonu'na doğru uzanan yolda, trene yetişmek için, pür telaş koşturduğumuzu hatırlıyorum.

Gecek İstasyonu'ndan geçen trene kapağı attığımızda hepimiz rahat bir nefes alırdık. Bazen de tüm gayretimize rağmen treni kaçırdığımız olurdu. O zaman yaygılarımızı İzmir İstasyonu çevresindeki ağaçların altına serer, günü orada değerlendirirdik. Kentin betona boğulmadığı, yeşilliklerin hemen yanı başımızda olduğu yıllardı. Özellikle de istasyonlarda yeşil alanlar çoktu ve sizi oradan gitmek istediğiniz yere ulaştıracak trenler bulunabiliyordu.

Demiryolları, akıp giden zamanın yaşamımızdan sürekli bir seyler eksilttiğini galiba en iyi gözlemlediğimiz alanlardan biri. Seferden kalkmış trenler, kapılarına kilit vurulup unutulmuşluğa bırakılan istasyon binaları ve artık üzerlerinden tren geçmediğinden otlarla kaplanıp her gün biraz daha toprağa gömülen demir raylar... Bütün bu yitirdiklerimiz, farkında olmasak da aslında bizim hayatımız.

Gecek Hamamı İstasyonunun fotoğraflarına, işte böylesi bir hüzünlü tablonun iç burkan görüntüleri yansımıştı. İstasyonun akıl almaz perişanlığını sergileyen fotoğraflara baktığımda, çocukluğumda ağaçlarının gölgesinde piknik yapmak için Afyon'dan trenle geldiğimiz bu yeri tanımam, elbette olanaksızdı. O tarihlerde Gecek trenine bindiğimiz Afyon'daki İzmir İstasyonu (Afyon Şehir) da bu yitiriliş öyküsünde payına düşeni almış görünüyor. Şu an kapalı durumdaki yapı, derin bir sessizliği yaşamakta. Eski yıllarda da, bana sanki hep biraz kendi kabuğuna çekilmiş izlenimi veren bu yapıda, kendine özgü tenha ve yalnızlık kokan atmosfer hissedilirdi. İzmir İstasyonu, kentin İstanbul İstasyonu[2] olarak bilinen diğer tren garında olduğu gibi bir canlılığa ve enerjiye sahip değildi.

Onu son gördüğümde, henüz işletmeye açıktı. On altı yıl kadar once sıcak bir haziran günü öğleden sonra, İstanbul İstasyonu şefiyle birlikte gitmiştik. İstasyondaki gorevliler bana biraz yorgun ve bıkkın görünmüşlerdi. Bakışlarında, duruşlarında yaşamı kanıksamış insanlara özgü bir kayıtsızlık seziliyordu. Kimbilir belki de sonun başlangıcına geldiklerinin farkındaydılar.

O gün, mezun olduğum 27 Ağustos İlkokulu'nun İzmir İstasyonu yakınlarındaki eski binasını da ziyaret ettim. Oldukça yıpranmış olan bina, artık konut olarak kullanılıyordu ve içinde kalabalık bir aile oturmaktaydı. Eskiden müdürümüze ait olan odada, evin hanımıyla bir sedirde karşılıklı oturup kahve içtik. Yaşam insana işte böyle tuhaf sürprizler hazırlayabiliyor.

[2] Ali Çetinkaya Garı.

Afyon Mecidiye Mahallesi'ndeki 27 Ağustos İlkokulu, benim ilkokula başladığım 1955 yılı sonbaharında, başka bir binada faaliyet gösterirdi. Belleğimde artık silinmeye yüz tutmuş soluk bir fotoğraf olarak yaşayan o büyük taş yapıyı, bilmem anımsayanlar var mıdır? Sırtını arkasındaki tepeye vermiş, taştan, iki katlı kocaman bir okul. Yüzü İzmir İstasyonu yönüne bakmaktaydı. Çevredeki hayvan sahipleri, okulun kesme taştan yüksek yan duvarlarına kurusun diye daire şeklinde kocaman tezekler yapıştırırlardı. Ana merdivenlerden çıkıp içeri girildiğinde, yanılmıyorsam çevresinde dersliklerin sıralandığı geniş bir alan vardı. Kışın teneffüslerde bahçe yerine burada vakit geçirirdik. 27 Ağustos İlkokulu'nun bu ilk binası aklıma her gelişinde, aradan onca yıl geçmesine rağmen, hâlâ Afyon'un o zorlu kış günlerini anımsarım. Hatırladığım kadarıyla sınıfımızda kocaman bir soba yanmasına karşın, bir türlü ısınamaz sürekli üşürdük.

Afyon Lisesi'nin eski mezunları, Kuşadası'ndaki 2004 yılı buluşmasında öğretmenleriyle birlikte.

27 Ağustos İlkokulu, İzmir İstasyonu yakınlarındaki bir sokak içinde bulunan; konaktan bozma, iki katlı ahşap binaya ne zaman taşındı hatırlamıyorum. Galiba önceki taş mektebe Ticaret Lisesi yerleşmişti. Yeni okulumuz küçük, eski bir yapıydı; ama kendine özgü sıcak bir atmosfere sahipti. Özellikle teneffüslerimiz eğlenceli geçerdi. Hademenin elindeki pirinç çanı hızlı hızlı çalarak koridorları dolaşmasıyla bir anda sınıfları boşaltır, merdivenlerden koşarak iner, soluğu bahçede alırdık. Telaşlı adımlarımızın basamaklarda çıkardığı gürültüye eskimiş tahtaların gıcırtıları karışırdı. Okulun alçak bir duvarın çevirdiği küçük bahçesinden teneffüs boyunca neşeli çocuk sesleri yükselirdi. Binanın ahşap yer döşemeleri, belli aralıklarla dezenfekte edildiğinden, okulu zaman zaman kesif bir mazot kokusunun sardığını anımsıyorum.

Resmi bayramlar yaklaştığında, Zafer Parkı önünde yapılacak geçit töreni için okulun karşısındaki toprak zeminli geniş alanda, trampetler eşliğinde yürüyüş provaları yapardık. Etrafımıza toplanan kadınlarla çocukların meraklı bakışları altında, içimizde sürekli bir heyecan, daireler çizerek gururla yürüyorduk.

Eski okulumu ziyarete gittiğimde, sanki bütün bunlar hiç yaşanmamış gibiydi. Bırakın bizim o neşeli resmi geçit provalarımızı, bir zamanlar orada bir ilkokul bulunduğunu bile hatırlayan kimse yoktu.

DONANMA GECELERİNİN COŞKUSU

Ulusal Kurtuluş Savaşımızda üstlendiği tarihi misyon itibarıyla, zafer sevincinin en yoğun duyumsandığı kentlerimizden olan Afyonkarahisar'da, milli bayramlar, bugün olduğu gibi geçmişte de, büyük heyecan ve coşkuya sahne olurdu.

Böyle günlerde geceler, kentte göz alıcı donanmaların zamanıdır. Şenliğin kalbi Hükümet Meydanı'nda atar. Bayraklarla süslenen Zafer Parkı ışıklarla donatılmıştır. Merdivenlerin ortasındaki yapay şelale, bayram şerefine açılan fıskiyelerinden yükselen suları, hızla önündeki havuza akıtıyordur. Belediye Bandosu, çaldığı marşlarla alandaki coşkuyu arttırırken ara sıra gökyüzüne fırlatılan havai fişeklerden, etrafa renk renk ışık demetleri düşmektedir.

O neşeli donanma gecelerinin, benim için en renkli imgesi, çocuk ruhlarımızı saran tatlı bir heyecanla sokağımızdan geçmesini sabırsızlıkla beklediğimiz fener alaylarıydı. Ellerinde uzun sopaların ucuna yerleştirilmiş meşaleler taşıyan kalabalık bir grup askerden oluşan alay, uzak mahallelerin arka sokaklarına kadar bütün bir kent haritasını marşlar söyleyerek dolaşır, merkezdeki coşkuyu, şehrin bütününe ulaştırmaya çalışırdı.

Çocukluğumun sokaklarını, meşalelerinin alevleriyle aydınlatıp şenlendiren o coşkulu eski fener alayları, unutulmaz bir geçmiş zaman algısı olarak anılar albümümde her zaman yerini korumaya devam edecek.

Geçmiş her şeyi toplayıp kendine çekmekte ısrarlı. Bir zamanlar bize ait olan doğal, samimi, sıcak ne varsa elimizden kayıp gittiğini hisseder gibiyiz. Yaşamımızdan çekilen güzellikler, hayatı boşaltırken eksilenlerin yerine yenilerini koymak giderek zorlaşıyor. Belki de yapılması gereken zaman aşımından arta kalanlara sımsıkı sarılmak ve geleceğe duyduğumuz umudu hiç yitirmemek.

TARİHE TANIK YAPILAR

KAYA SIĞINAKLARI

Ahmet İLASLI*

Afyonkarahisar İl Merkezinin yaslandığı Hıdırlık Dağı uzantısı bünyesinde, değişik yerlerde dağa oyma sığınaklar bulunmaktadır. Bu sığınakların, Kocatepe Asri Mezarlığından Ataköy'e kadar uzanan Hıdırlık Dağının şehir yönüne (doğuya ve kuzeye) bakar konumda girişlendirildiği görülmektedir. Belediye arkasındaki iki sığınak dışında, hepsinin yarma içine açılmış girişli olduğu, tamamının gizli derzli, kesme taş kaplama cepheli olduğu, içinde tek ve çift kanatlı demir kapılı olduğu görülmüştür. Sığınakların tamamının 2. Dünya Savaşı sırasında hava saldırılarına karşı korunma amacı doğrultusunda yapıldığı Afyonkarahisar Belediyesi'nin 04.03.1941 tarihli 275 sayılı encümen kararından anlaşılmaktadır.

1-Stadyum Arkası Ilıpınar Kaya Sığınağı: Halen kullanılmakta olan Stadyum ile TMO Silosu arasında kalan ve yaklaşık 10 m. yüksekliğindeki andezit kayalık kütlesi içine oyularak yapılmış ve düzeltilmeden bırakılmış L kıvrımlı tonozlu, güney ve kuzeye dönük iki yarma giriş içinde, kesme taş cepheli, yuvarlak kemerli, büyük çift kanatlı demir kapılı bir sığınaktır. Önceleri Askeri Birlikçe, günümüzde de TCDD tarafından depo olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 4-5 m. kadar iç yükseklikte, 3-4 m. kadar genişlikte ve 18-20 m. uzunluktadır.

Kayalığın, stadyuma bakan üst sekisinde, taş duvarlı beton plakalı sonradan yapılmış ve halen çok yıpranmış durumda büyük bir su deposu yapısı bulunmakta olup, içine de büyükçe bir demir (saç) su deposu konulmuştur.

Kayalığın siloya doğru uzantısındaki küçük kaya parçasının da içi, yaklaşık 2x2 m. genişlik ve 3 m. kadar yükseklikte dikdörtgen tek girişli olarak oyulmuştur. Ayrıca güneydoğu köşede, peri bacası görünümünde sivri, küçük bir dikey kayalık da vardır.

Ilıpınar Sığınak içi

Ilıpınar sığınak yanında oyma rölyef

Ilıpınar Kayalığı sığınak girişi

Kayalığın üstü, makinalı kırıcı ile kırılmaya başlamış olup, bu çalışma sırasında güney kapı da zarar görmüştür. Kuzey kapı yarmasının doğu yüzünde 1940 tarihi üstte, ortada büst ve GAZİ GÜLEŞ adı kazınmıştır. Her halde, tüneli yapan usta kendi resmini yapmış, tarihi ve adını da kazımış olmalıdır.

Hemen yanında bulunan Şehir Stadyumununun içinin görülebildiği bir kayalık olması nedeniyle, içeriye parayla girmeyen kişilerin müsabakaları seyrettikleri yer olduğu için, halk arasında Beleştepe diye de adlandırılmıştır.

* Arkeolog

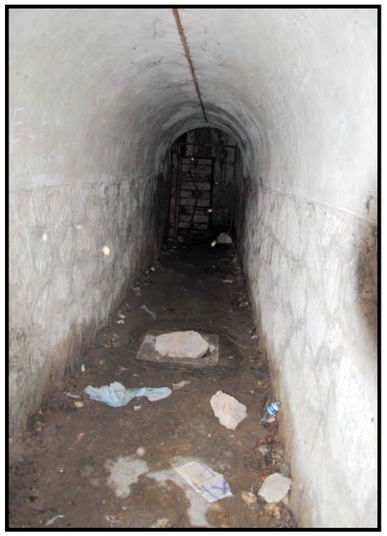

Mezarlık üstü sığınak içi

Mezarlık üstü sığınak girişi

2-Kocatepe Mezarlığı Üstü Kaya Sığınağı: Asri Mezarlık olarak bilinen, günümüzde ise Kocatepe Mezarlığı olarak adlandırılan Şehir Mezarlığının batısındaki kayalığın mezarlığa, şehre bakan yamacına özensiz oyularak yapılmış iki yarma girişlidir. Yarma içinde kesme taş yüzeyli ve yuvarlak kemerli birer kapısı vardır. Kapılar, dikey ızgaralı olup, çift kanatlıdırlar. Saçaklar, çıkıntılı beton plakadır. Alınlık ise, beton sıvalıdır.

Yaklaşık 20 m. uzunluk ve 4,5 m. yükseklikteki yuvarlak tonozlu her iki koridorun genişliği 1,5 m, kadardır. İki koridoru birleştiren iç (batı) koridorun uzunluğu yaklaşık 20 m. olup, yalnızca çift kanatlı döküm sığınak kapıları duvarla bölünmüşlerdir. Güney koridora dokuz basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Dış koridor duvarları yarıya kadar derzli düzgün sıralı moloz halinde bırakılmış olup, diğer tüm yüzeyler sıvalı ve boyalıdır. İçinde elektrik, su, kanalizasyon ve havalandırma tesisatlarının yapılmış oldukları görülmektedir.

3-Kızılburun Kaya Sığınağı: Taşlıderedeki Alpaslan Türkeş Üst Geçidinin şehirle bağlantısının olduğu kayalığın şehre bakan yamacında, uç bölümü, üst geçit bağlantısı yapılırken yok edilmiş olan özel olarak yapılmış hafif rampalı yolu bulunan, yaklaşık 30 m. aralığı olan çift yarma girişli, kayaya oyularak yapılmış, birbirine bağlantılı U planlı bir kaya sığınağıdır.

Yarmalar içinde, yuvarlak kemeri ve cephesi gizli derzli kesme taş kaplamalı ve araları çubuklu demir doğramalı, çift kanatlı birer girişi bulunmaktadır. Giriş üstleri, öne çıkıntılı kalın beton plakalıdır. Birbirine paralel iki koridor uzantılı olup, koridorlar birbirine bağlantılıdır. Koridorlar, yaklaşık 20 m. kadar uzunlukta, yuvarlak tonoz tüneldir. Alt yarıları derzli, sıralı moloz duvarlı olup, üst bölümleri sıvalı, zemini ise betondur. İki koridoru birbirine bağlayan ve her iki yandan korunaklı, araları boşluklu, ikili döküm

Kızılburun sığınak girişi

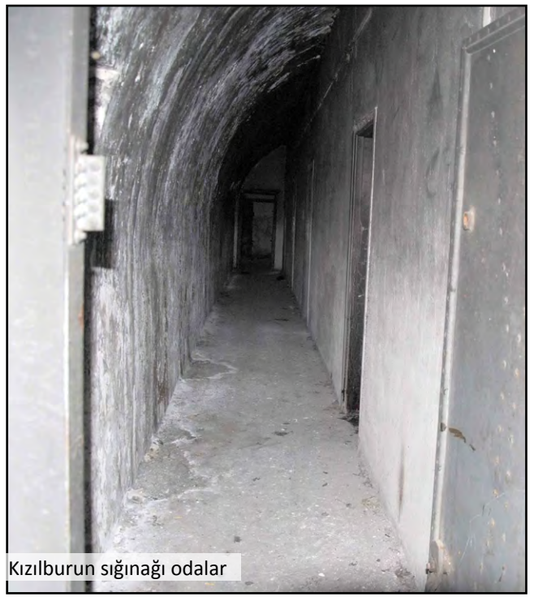

Kızılburun sığınağı odalar

Kızılburun çıkış kapısı

Kızılburun koridor

Kızılburun sığınak içi kapılar

sığınak kapısıyla girilebilen bölüm ise geniş olup, içinde oluşturulan ince uzun koridorda, sıvalı, ince duvarlı, ahşap kapılarla girilebilen 4 adet oda bulunmaktadır. Odalardan kuzeyde olanı, içten de birbirine ahşap kapı ile bağlantılıdır. Koridor ise, güneyde, kareye yakın geniş bir boşluğa açılmaktadır.

İyi bir el işçiliği örneği olan sığınak yapısının içinde, elektrik, temiz su, havalandırma ve kanalizasyon tesisatlarının da, zamanında yapılmış olduğu görülmektedir. Kuzey giriş önü, günümüzde, dıştan saç plaka ile kapatılmıştır.

Sığınak inşaatında çalışan Rüstem Yakın ile yapılan görüşmede; bu tünelle birlikte Mezarlık arkasında yapılan sığınağın 1941 yılında o sıralarda Afyon Hava Meydanı inşaatını yapan İngiliz firmasınca delindiğini ve kendisinin de henüz 14 yaşındayken her iki sığınak inşaatında da çalıştığını belirtmiştir.Savaş tehlikesi geçtikten sonra bu sığınakların askeri telsiz istasyonu olarak kullanıldığını belirten Rüstem Yakın, Kızılburun'da ki sığınağın açılması sırasında çok zorlanıldığını çünkü buranın çok sert olduğunu, mezarlık üstü sığınağın ise daha kolay açıldığını ifade etmiştir.

4-Belediye Arkası Kale Eteği Kaya Sığınağı: Afyonkarahisar Belediye Binasının Eski İtfaiye garajı yan cephesinde ve garaj içi cephesinde, birbirinden ayrı iki adet sığınağın girişi olduğu belirlenmiştir. Halk arasında Kaleye giden yollardan biri olarak adlandırılmaktadır. Kale eteğinde, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları olan Afyonkarahisar Belediye Binası ile Dumlupınar İlkokulu arasında yer almıştır.

Dıştakinin, girişi, derzli, kesme taş kaplama cepheli olup, ortasında, 90x200 cm. ölçüsünde, dikdörtgen kapı boşlukludur. Aşağı doğru eğimli geniş ve uzun tünel biçiminde yapılmış olup, yaklaşık 30 adım sonra, sola (doğuya) dönmektedir. Uzunluğu belirlenemeyen gelişigüzel yapılmış kavisli L biçimi tonozlu uzun bir tünel olarak arkadaki seraya kadar uzanmaktadır.

Garaj içindeki ise, yine aynı ölçülerde demir doğrama tek kanatlı kapılı, altı basamakla inilen, gelişigüzel yapılı, geniş ve uzun, tonozlu, dikdörtgen boşlukludur. Uzun kenarlarında, doğuya ve batıya oda biçimi boşluklar eklenmiştir. Doğu oda, derinliği olmayan genişlikte hafif tonozlu; batı oda ise, girişi sonradan moloz taş, tuğla ve betonla daraltılmış olup, basamaklarla çıkılan, hafif kavisli ve tonozlu olarak yükselerek genişleyen oda uzantılıdır ve dip kısmı, sonradan harçlı moloz taşla örülerek kapatılmıştır.

Eski Belediye yanı sığınak girişi

5-Hıdırlık Arkası Kaya Sığınağı: Ataköy'e doğru uzanan Hıdırlık uzantısının arkasında yeni oluşan mahallelere (güneye) bakar konumda, etekden açılan yarma içinde, geniş ve uzun yuvarlak tonozlu, elle yapılmış, tünel biçimli bir yapıdır. Girişi, kesme taş kaplamalı yüzeyli ve yuvarlak kemer içinde çift kanatlı demir doğrama kapılıdır.

Yapılışları ile ilgili olarak, birinde 1940 tarihi kazınmış ise de, yapım tekniği bakımından, bu yıllarda İlimizde yapılmakta olan demiryollarının yapımındaki gizli derzli kesme taş yüzeyli ve yuvarlak kemerli köprü ve tünellere çok benzemektedir. Bu nedenle II. Dünya Savaşı sırasında, özellikle hava saldırılarına karşı yapılmış, savunma sığınaklarındandırlar. Çünkü 1990 yıllarda, bu sığınakların içine girdiğimde, özellikle Kızılburun sığınağındaki iç odaların kapıları üzerinde, Komutanlık ve Kısım Amirliği levhaları durmaktaydı. Kızılburun sığınağı'nın 1940'lı yıllardan itibaren Askeri Telsiz İstasyonu olarak kullanıldığı bu mahallede ve Erkmen Kasabası'nda uzun yıllardır yaşayanların hatıralarından anlaşılmaktadır. Yine bu sığınaklar üzerinde yeralan telsiz direği de 20 yıl öncesine kadar mevcuttu.

Şehrimizin muhtelif yerlerinde bulunan bu sığınakların bugünkü terkedilmişlikten kurtarılıp, muhafaza edilerek kültürel amaçlarla kullanılması yerinde olacaktır.

Kaynak:

Müze Arşivi

Hasan ÖZPUNAR Arşivi- Rüstem Yakın'la (Ali Osman oğlu 1927 doğumlu) yapılan 01/10/2014 tarihli görüşme - (Sadakat Gazetesi 18.11.1949 tarih 331 sayılı nüshası)

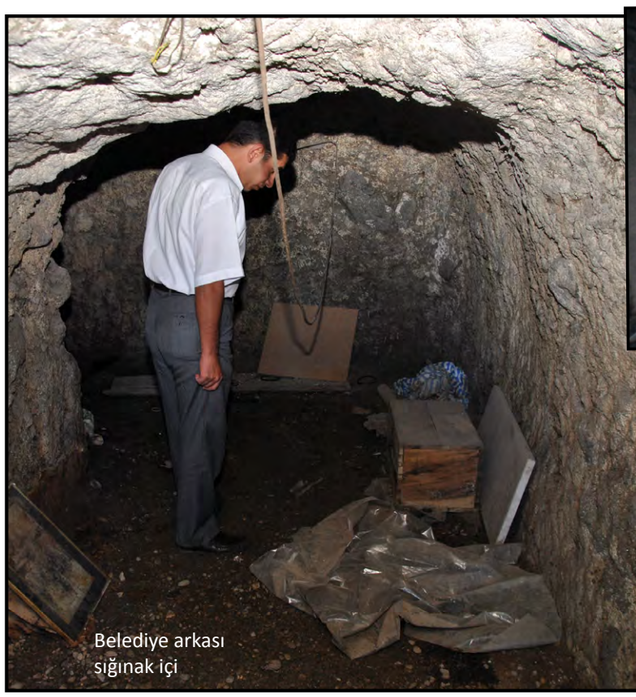
Belediye arkası sığınak içi

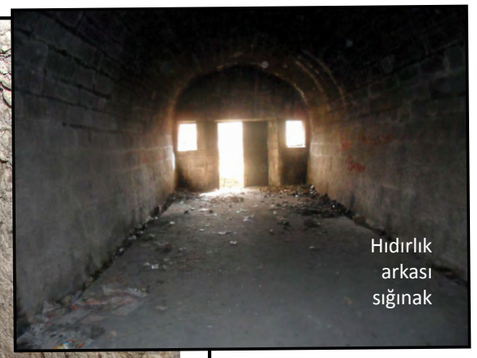
Hıdırlık arkası sığınak

Hıdırlık arkası Sığınak girişi

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN İSİMSİZ KAHRAMANLARINDAN

TOKUŞLARLI HAYDAR AĞA

Fevzi KAYA*
Abdullah KAYA**

Anadolu'nun öyle yiğit kahramanları vardır ki; vatan için, millet için kendilerine ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkar, olağanüstü gayret göstererek destanlar yazarlar. Görevlerini ifa ettikten sonra eski yaşamlarına geri döner, kalan hayatlarını sessiz sedasız devam ettirerek bu dünyadan göçüp giderler. Çünkü onlar vatanı kutsal, milletinin her ferdini kardeş bilir, esaret altında yaşamaktansa bağımsızlık uğrunda ölmeyi insanlığının ve dininin gereği olduğu anlayışı ile hareket ederler. Bu düşünce içinde görev ve sorumluluklarını fazlası ile yapmaya çalışırlar ve yaparlar.

Bu özelliklere sahip yüzbinlerce vatan evlâdından birisi de Tokuşlarlı Haydar Ağa'dır. Pek çok kimse tarafından bilinmeyen ve tanınmayan Haydar Ağa, Milli Mücadele içinde Afyonkarahisar ve çevresinde önemli hizmetlerde bulunmuş isimsiz kahramanlardan biridir.

Haydar Ağa, Tokuşlarlı Kavasoğulları'ndan Mehmet ve Fadime'nin oğlu olarak 1880 veya 1881 yılında doğmuştur. Gençliğinde köyünden Gülsüm adında bir kızla evlenmiş, bu evliliğinden Mustafa, İbrahim, Mehmet, Ömer, Fadime ve Hatice adında altı çocuğu dünyaya gelmiştir".[1] Haydar Ağa, 1948 yılında hacca gitmiş ve bir daha geri dönemeyip Mekke'de 67 veya 68 yaşında vefat etmiştir. Haydar Ağa'nın eşi Gülsüm Hanım ise 1966 yılında vefat etmiştir. Bugün evlatlarından sadece Fadime hayatta olup diğerleri vefat etmişlerdir.[2]

Haydar Ağa'nın kızı Fadime, babası ve ailesi hakkında; "Babam nenemin adını bana koymuş. O çok iyi bir baba idi, evlatları olarak bizleri severdi. Cömertti; sokakta iki ambarımız vardı, hiç mal satmazdı. Yardım almak için gelenleri geri çevirmez, onlara ambardan yardım ederdi. Öksüz oğlanları everir, genç kızları gelin ederdi. Köydeki eski camiyi babam yaptırmıştır. Köy Odasını devamlı olarak açık tutar, dışarıdan gelen bir misafir varsa onunla beraber yemek yer, yoksa eve gelir bizimle birlikte yemek yerdi. Yunan gittikten sonra Afyon'a taşındık. Fakat babam köyle ilişiğini hiç kesmedi. Bizim Afyon'da Mecidiye'de, Eski Hastane (eski Köy Hizmetleri'nin bulunduğu şimdiki İbrahim Evren Kız Teknik ve Meslek Lisesi'nin bulunduğu yer) karşısında bir katlı evimiz vardı. Yaz gelince köye gider, kışın ise Afyon'daki evimize dönerdik"[3] diye anlatır.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile I. Dünya Savaşı sona ererken Osmanlı Devleti toprakları da İtilaf devletlerince işgal edilmeye başlanmış, Afyonkarahisar da bu işgalden nasibini alarak önce İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar daha sonra da Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.

Afyonkarahisar'ın ileri gelenleri Müftü Hüseyin Bey başkanlığında Turunçzâde Yusuf Bey, Ethemzâde Hacı Hüseyin Bey, Dehşetizâde Nebil Efendi, Nakibüleşraf Ömer Efendi, Hacı Hafız Efendi, Akosmanzâde Hacı Hüseyin Efendi "Redd-i İlhak Cemiyeti" kurdular.[4] Bu cemiyet daha sonra Sivas Kongresinde alınan karara uygun olarak "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını almıştır.

Afyonkarahisar'da kurulan bu cemiyet lafta kalmamış, halkın moralini yüksek tutmaya çalışmış, gerekli lojistik desteği şehre sağlamaya gayret etmiş, Milli Mücadele'ye zarar veren ve zarar verebilecek her türlü eyleme karşı gerekli tedbirleri almaya gayret etmiştir.[5] Hatta İzmir'in işgaline karşı mitingler düzenlenmiş, protesto metinleri yazılarak işgalcilerin temsilcilerine verilmiştir.

Bayatlı Arif Bey, teşkil ettiği "Karakeçili Milli Müfrezesi" ile Milli Mücadeleye katılırken Hoca Şükrü Efendi de "Çelikalay" adı verilen dört bölüklü bir milis birliği kurmuştur. Tokuşlar'lı Haydar Ağa da "Çakal Bölüğü" adı verilen müfrezeyi kurmuştur. Haydar Ağa'nın kurduğu bu müfreze; hem Yörük Mezarı, Tokuşlar, Balmahmut bölgesinin Büyük Taarruza kadar korumasını yapmış, hem de bu hatta bulunan Yunan birlikleri hakkında istihbarat çalışması yaparak topladığı bilgileri Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya iletmiştir.[6] Çakal Bölüğü reisi Haydar Ağa, Tokuşlar'da oturduğu evin alt katında bulunan mahzende Milli Mücadele'de etkin birçok kişiyi saklayarak korumuş, yine böyle bir faaliyet esnasında yakalanmış, Yunan ordusunun askerleri tarafından İzmir'e götürülürken trenden atlayarak kaçmış, doğru Sandıklı tarafına gelerek Türk ordusuna hizmet etmeye devam etmiştir.[7]

Haydar Ağa ve adamları

26 Ağustos 1922 günü başlayacak olan Büyük Taarruz Planı'na göre; I. Ordu 9. Piyade ve Süvari Tümeniyle Kalecik Sivrisi ile Çiğiltepe arasındaki hatta taarruz edecek ve düşmanın İzmir'le bağlantısını kesecektir. Beşinci Süvari Kolordusu Ahır dağlarını aşarak batı kanadını kuşatacak, 2. Kolordu üç tümeniyle Sandıklı-Şuhut bölgesinde ihtiyatta bulunacak, II. Ordu ise; Kuzey Sakarya-Afyonkarahisar arasındaki cephede bulunan Yunan birliklerini taarruzla yerinde tutacaktır.

Yukardaki plana bağlı olarak Fahrettin (Altay) Paşa emrindeki Beşinci Süvari Kolordusu 1 Ağustos'ta Ilgın'da iken 22 Ağustos'ta Tatarlı'ya, 24 Ağustos'ta ise İshaklı'ya (Sultandağı) oradan da Sandıklı'ya ulaşmıştır.[8]

Beşinci Süvari Kolordusu, 26 Ağustos 1922 günü Ahırdağları'ndaki gizli geçitten geçerek öğleye doğru Sinanpaşa Ovası'nda toplanmış, hemen arkasından 1. Tümen Ayvalı, 14. Tümen ise Düzağaç istikametine sevk edilerek Kalecik Sivrisi ile Çiğiltepe hattından atılan düşmanın sağ yan ve gerilerine taarruz edilerek arkadan kuşatılmıştır. Daha sonra Balmahmut-Dumlupınar arasındaki tren hattı çeşitli yerlerinden tahrip edilerek kaçan Yunan Ordusu'nun hem İzmir ile bağlantı yolları kesilmiş, hem de imha edilme yoluna gidilmiştir. Ayrıca Altıntaş-Eğret-Döğer bölgesindeki düşman ihtiyat grubu ile Uşak Grubu'na karşı keşif ve emniyet görevlerini yerine getirmiştir.[9]

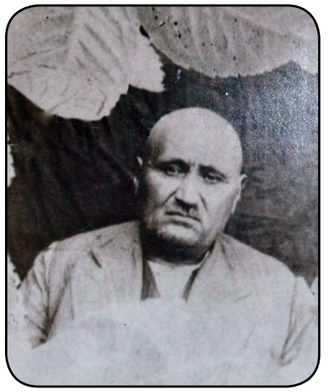

Beşinci Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa, Sinanpaşa Ovası'na sızışlarını anılarında: "Süvari Kolordusu da aynı gece hareketle 24 Ağustos akşamı kötü yollardan Sandıklı'ya vardı. Sandıklı'ya vardığımız zaman Afyonkarahisar'ın güneyindeki dağların hâkim tepelerinin düşman tarafından iyice tahkim edildiğini ve üstün kuvvetlerle tutulduğunu gördük. Kafalarımız düşmanın açığını yakalayıp ve kahredici darbeyi bir an önce indirebilmenin çarelerini araştırmakla meşguldü. Bundan önceki bir önemli olayda olduğu gibi bu sefer de gene keşif birliklerine görev verirken bir taraftan da kendim keşfe çıktım. Yaptığım bu keşifler sırasında Çiğiltepe batısında Ahırdağları'nda ormanlık ve sarp arazide Yörükmezarı'ndan geçerek Sinanpaşa Ovası'na inen bir patikanın mevcudiyetini öğrendim. Şunu da anlamıştım ki bu gedik düşman tarafından tahkim edilmekte ihmale uğramıştır.[10]

Bu yolun Sinanpaşa Ovası'na çıktığı yerdeki Tokuşlar Köyü'nde Haydar ağa isminde birisi bizim 6. Tümen Komutanı Nazmi Bey'le irtibatta bulunuyor, önemli haberleri bildiriyordu. Ona bir teğmen göndererek gediğin düşman tarafından nasıl muhafaza edildiğini sordum. Bir taraftan da Ordu Kumandanlığı'ndan piyadelerin cepheyi yarmalarına intizardan ise bu gece patikadan hareketime müsaade etmesini rica ettim. Muvafakat cevabını alınca da hiç vakit kaybetmeden 1. Tümen ile 14. Tümeni birbiri ardından harekete geçirdim. 25 km gerideki 2. Tümen de bunları takip edecekti. Kılavuzların yardımı ile gece yürüyüşüne koyularak Süvari Kolordusu'nun tek koldan ormanlık ve çok fena bir keçi yolundan ilerlemesi

* Uzm. Öğrt., Araştırmacı-Yazar.
** Uşak Milli Eğitim Müdürlüğü-Şube Müdürü, Başkomutan Tarihi Milli Parkı Alan Kılavuzu.

[1] Haydar Ağa hakkındaki bu bilgiler Fadime Taşpınar'dan (Tokuşlar 1933 doğumlu, Haydar Ağa'nın Afyonkarahisar'da oturan kızı), Görüşme tarihi: 19-05-2013 ve Fevzi Varol'dan (Haydar Ağa'nın oğullarından Ömer'in oğlu, Tokuşlar 1940 doğumlu, Tokuşlar'da oturuyor, çiftçi) Görüşme tarihi: 11-05- 2013.

[2] Fevzi Varol, aynı tarihli görüşme

[3] Fadime Taşpınar, aynı tarihli görüşme.

[4] Ahmet Altıntaş, Milli Mücadele'de Afyonkarahisar (1919–1922), Afyonkarahisar Valiliği Yayını, Afyonkarahisar 2011, s. 48.

[5] Altıntaş, a.g.e, s. 48.

[6] Ülkü Akcüre; İstiklal Savaşı'nda Bir Kahraman-Hamaloğlu Safter Taşpınar, Taşpınar, Sayı: 8, Afyonkarahisar 2012, s. 11.

[7] Fadime Taşpınar, aynı tarihli görüşme.

[8] Altıntaş, a.g.e, s. 267, 313.

[9] Süleyman Gönçer, Kurtuluş Savaşı'nda Süvari Kolordumuz (Yazılı Vesika ve Hatıralara Göre), Taşpınar, Cilt: 8, Sayı: 84, Afyon 1940, s. 101-102, Altıntaş, a.g.e, s. 313, 328.

[10] Fahrettin Altay, "Orgeneral Fahrettin Altay'ın Kurtuluş Savaşı Hatıraları" 8, Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Sayı: 4, Nisan 1980, s 92; Taylan Sorgun, İmparatorluktan Cumhuriyete (Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor), Kamer Yayınları, İstanbul 1998, s. 331–332.

ve bu yürüyüşü düşmandan saklayabilmek için ayrıca uğraşması hakikaten hayli güç oldu"[11] diye anlatmaktadır.

Beşinci Süvari Kolordusuna kılavuzluk yaparak Ahırdağları'ndaki gizli ve dar geçitten geçiren ve Sinanpaşa Ovası'nda konuşlanmasını sağlayan Tokuşlar'lı Haydar Ağa'dır. Torunu Fevzi Varol; "Fahrettin Paşa ile dedem Haydar Ağa'yı Nazmi Paşa tanıştırmış. Fahrettin Paşa bu evde iki gece kalmış. Bu arada süvari birliklerini Sandıklı'ya bağlı Güdümez (Çamdibi)'den Yörükmezarı'na getirmişler. 26 Ağustos 1922 sabahı Ardıçtepe'ye top kurdurtmuşlar. O gece Yunanla irtibatı kesmek için Ayvalı-Akdeğirmen (Kumarı) arasında demiryolu hattını bozmuşlar. Bütün bu faaliyetler bu evde planlanmıştır. Bu planı hayata geçiren de, faaliyetleri yapan da dedemin kurduğu Çakal Bölüğü'dür. Bütün bu anlattıklarımı vefat etmeden önce amcam Mustafa'dan dinledim. O da bizzat dedem Haydar Ağa'dan dinlemiş. Yalnız 1971 yılında Fahrettin Altay Paşa buraya geldiğinde onun kendi ağzından; "bu evde iki gece kaldım" dediğini bizzat işittim"[12] diye anlatmıştır. Nitekim Haydar Ağa'ya yukarıda zikredilen hizmetlerinden dolayı Fahrettin Paşa bir takdirname vermiştir.[13]

Haydar Ağa'nın Tokuşlar'daki Evi

Haydar Ağa'nın hayattaki tek kızı-Fadime Taşpınar

30 Ağustos 1922 Dumlupınar Savaşı'ndan sonra Haydar Ağa, Tokuşlar'a gelmiştir. Fahrettin Altay Paşa; "İzmir'e kadar beraber gidelim, daha sonra sana yardımcı oluruz" deyince Haydar Ağa; "Paşam, ben bir şey istemiyorum, mükâfatımı Allah versin" diyerek mukabelede bulunmuştur.[14]

Vefakâr insan, değerli komutan Fahrettin Altay Paşa, ölümüne kadar Haydar Ağa'yı hiç unutmamış, zaman zaman Tokuşlar'a gelerek ziyaret etmiş, evinde misafir olarak kalmıştır.[15]

Haydar Ağa, 1947 yılında Hac görevini yerine getirmek için Hicaz'a gitmiş ancak ülkesine dönememiş, Mekke'de vefat ederek oraya defnedilmiştir.[16]

Haydar Ağa'nın işgalden önce yaptırdığı ve uzun yıllar yaşadığı ev, Cumhuriyet Mahallesi, Haydaroğlu Caddesi'nde, 4. pafta, 2419 parselde yer alır. Üç katlı konağın girişinde üç oda, bir dükkân yeri, üst katta dört oda ve bir kiler, en üst katta ise bir salon bulunmaktadır. Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 27–02–2004 tarih ve 2690 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Tokuşlar'lı Haydar Ağa'nın yaşadığı, Fahrettin Altay Bey'in ve onlarca belki yüzlerce isimsiz kahramanın misafir edildiği bu ev, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Afyonkarahisar İl Özel İdaresi, Sinanpaşa Kaymakamlığı veya Afyonkarahisar Belediyesi tarafından varislerinden satın alınarak kamulaştırılmalı ve restorasyonu yapılarak "Halil Ağa Kültür Merkezi" olarak hizmete açılmalıdır.

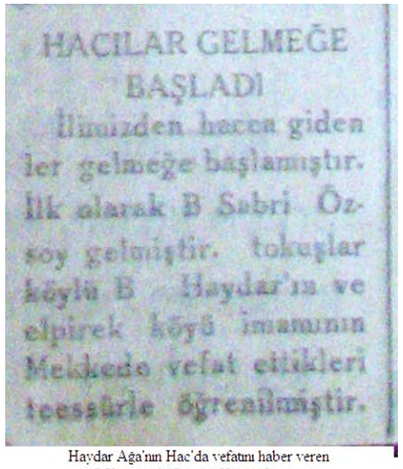
HACILAR GELMEĞE BAŞLADI

Ilmizden hacca giden ler gelmeğe başlamıştır. İlk olarak B Sabri Özsoy gelmiştir. tokuşlar köyü B Haydar'ın ve elpirek köyü imamının Mekkede vefat ettikleri teessürle öğrenilmiştir.

Haydar Ağa'nın Hac'da vefatını haber veren
17 Kasım 1947 tarihli Haber Gazetesi-

Bunlardan başka Afyonkarahisar'ın kıymet bilir, tarihine saygılı ve vefakâr insanları şehir merkezindeki bir caddeye veya sokağa, Sinanpaşa ilçe merkezindeki bir okula, bir kütüphaneye, bir caddeye veya Tokuşlar kasabasındaki okul, cami veya sağlık ocağına Haydar Ağa'nın ismini vermelidir. Böylece hem Haydar Ağa'ya bir kadirşinaslık yapılmış olacak, hem de Kurtuluş Savaşı'nın bu isimsiz kahramanını şehrimizin gençlerinin tanıması sağlanmış olacaktır.

[11] Sorgun, a.g.e, s 332; Altıntaş, a.g.e, s. 317–318.
[12] Fevzi Varol, 11–05–2013 tarihli görüşme.
[13] Akcüre, a.g.m, s. 12; Torunu Fevzi Varol ile 11-05-2013 tarihindeki görüşmemizde "Fahrettin Altay Paşa tarafından dedeme takdirname gönderildiğini duydum, fakat kaybolmuş ben görmedim" demiştir.
[14] Fevzi Varol, 11–05–2013 tarihli görüşme.
[15] Fevzi Varol, 11–05–2013 tarihli görüşme.
[16] 17 Kasım 1947 tarih ve 2831 sayılı Haber Gazetesi'nde; "Tokuşlarlı Haydar Bey, Mekke'de vefat etti" notu vardır.

Milli Mücadelede Bolvadin

Dr. Muharrem Bayar
Araştırmacı-Yazar

Birinci Dünya Savaşı, asırlık çınar, yorgun Osmanlı Cihan Devleti'nin tarihi seyrini tamamlatmıştır. Türkler dünya kurulalıdan bu tarafa hiç yok olmamış, batmayan güneş olarak sonsuza değin hep ayakta kalmıştır. Bu özelliğinden dolayı yıkılan Türk Devletinin yıkıntıları içinde yeni bir devlet doğmuştur.

Bir zamanlar Osmanlı mülkü olan Limni Adasındaki Mondros Limanı'nda 30 Ekim 1918 Çarşamba günü yapılan mütareke 600 yıl hüküm süren Osmanlı Türk Cihan Devleti tarihi sürecini tamamlıyordu. 1299 yılı baharında kurulan Osmanlı Devleti ömrünü bir sonbaharda tamamlarken yerine yeni bir Türk Devleti'nin geleceğini müjdeliyordu.

15 Mayıs 1919 Türk'ün karanlık günlerinin başlangıcıdır. Yunanlılar İzmir'e asker çıkardılar. 16 Mayıs 1919 günü Bolvadin Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı, Bolvadin halkı adına protesto telgrafı çektiler. Bu telgraf da "Savaşın sonuna kadar Bolvadin halkı malca ve bedence her türlü fedakarlığa katlanmaya hazır ve âmadedir"[1] deniyordu. İzmir'in işgalini başta İngilizlerin desteği ile bütün Avrupa Devletlerini yardımı ile Yunanlılar Anadolu'yu istilaya başladılar.

Yunanlıların İzmir'e asker çıkarması üzerine Bolvadinlilerin tepkileri:

Makam-ı Sami-i Saaderetpenahiye

Mahreci: Bolvadin (Afyonkarahisar) 16 Mayıs 1335 (1919)

Bütün hasa'il-i ulyası bütün mezayadı anasır-ı gayr-ı müslimeye karşı daima şefkat ve adalet göstermek, ecnebilerin hukukunu hersuretle siyanet etmek olduğu tarihen dahi müsbet olan ve fakat mu'ahharan ma'lum ve mahdud bir kaç şerirn şena'ati olmuş ve istemeyerek badire-i harbe sürüklenmiş bulunan biz masum ve ma'zur Türklerin layenfek ve lâyenkat' bir uzv-ı mühimmi olan ve cemiyyet-i akvamın nazarında bilhassa o âli ve medeni Amerika milletlerinin Re'ıs-i ı Mösyö Vilson Cenaplarının ve yine o medeni diğer düvel-i 'azama-i İ'tilâfiye'nin tekeffül ve teahhüd ettikleri o âdilâne prensibleri karşısıda bir ekseriyet-i kahireyi haiz bulunan sevgili İzmir'imizin o öz yurdumuzun öteden beri hem hududumuz olan ve daima bizlerle cenk ve cidalde bulunmakla tarihimizde hissi intikamı görülmüş Yunanilere terki nasıl tecviz olunduğuna inanmak istemez ve hangi prensib ve adalele te'lif edildiğini anlayamaz. Binaenaleyh insanların ıraka-i ma'sumanelerini men ile takrir-i sulh-ı cihan gibi bir maksad-ı ulvînin temini için o medeni milletler o büyük milletler bu uğurda akıttıkları kanlar henüz gözönünde kurumadan bu ma'sum kanın daha ırakasına nasıl razı olduklarım kestirmemekte olduğumuzdan binnetice kanla silinecek böyle sarahaten bir kararın ta'dilini o âli millet ve devletlerin ulvî insaniyetlerinden beklemekte olduğumuzu arz eder bu ve babda ki delâlet- i celıle-ı fehimanelerini kemal i suzişle intizar ve istirham eyleriz ferman.

Bolvadin Kazası Umum İslâm ve Türk Olan Kırk bin Nüfus Ahalisi Namına Müftü Vekili Hacı Süleyman Belediye Reisi Halil [2]

Atabe-i Felekmertebe –i Cenab-ı Padişahiyye

Bolvadin (Afyonkarahisar) 24 Mayıs 1335(1919)

Padişahımızın efendimiz bir haftadan beri burada matemlere bürünmüş siyah Osmanlı bayrakları altında içtima eden kırk bin nüfusun müdafaa-i vatan ve hukuk-ı müstakillemiz namına irade-i şahanedenerinden ve hükümet-i seniyyelerinin emrine âmâde bulunduğu ve Dersadetteki düvel-i mü'telife mümessillerine ayrıca müracaatta bulunulduğu zat-ı pak-ı hazret-i padişahımıza arz olunur efendimiz

Bolvadin Redd-i İlhak heyeti[3]

Bolvadin Kuva-yı Milliye Teşkilatı (Müzaharet Teşkilatı): Teşkilat, Bolvadin Müftüsü Yürük Hacı Ali Efendi (Ulu) tarafından Mart 1920 yılında kuruldu. Kurtuluş Savaşı sonuna kadar teşkilatın reisliğini yaptı.[4] Yörükzade Ahmet Fevzi (Özdemir), Yunuszade Ahmet Vehbi (Ünlü) yardımcı oldular. Teşkilat üyeleri: Başkan Yrd. Kazan Tatarlarından Habibullah Efendi, Çarşı Camisi Kayyumu Ramazan Hoca (Doğruöz), Dedenin Halil İbrahim (Ağdacı), Hacı Ali Ağanın Halit (Yavuz), Hacı Mustafaların Şeyh Mehmet (Yavuz), Hamamcı Salim(Dede), Gemicinin Mehmet Ali (Gemici), Gıdilinin Mehmet (Pişkin), Madanın Ali, Kudretin Kadir , Boşnak Halil İbrahim meydana geliyordu.[5] Bu teşkilat, çevre Kuva-yı Milliyecilerle ilişki kurdu. Çevredeki milis kuvvetlerinden Emirdağlı Tahir Efe, Kara Ahmet ve Elmas Pehlivan kuvvetleri ile ilişki kurarak Bolvadin ve civarını çetelerden ve Yunan keşif kuvvetlerinden korudular. Afyon Kuva-yı Milliyesi Çelik Alayın reisi Hoca Şükrü, Bolvadin Kuva-yı Milliye' sinin davetlisi olarak, Bolvadin'e gelerek Çarşı Camisinde çok kalabalık topluluğa faaliyetlerini anlatmıştır.

Halil Nuri Bey Bolvadin'de: Osmanlılar Dönemi aske-

[1] Afyon İli ve ilçelerinden Bolvadin dışında protesto telgrafı çeken yer yoktur. Kaynak: Asaf Gökbel "Milli Mücadelede Aydın" Aydın. 1964. c.1, s.88 ; Ömer Sami Coşar" İstiklal Harbi Gazetesi 17.Mayıs.1919.Cuma;Sıtkı Aydınel" Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye" Eskişehir..1995.s.39

[2] BOA.A.VRK.838/10
[3] BOA.A.VRK.834/9
[4] Diyanet İşleri Başkanlığındaki arşivde bulunan 277 numaralı Sicil Cüzdanında"Kuva-yi Milliyenin bîdayetinden,sonuna kadar Müdafa-i Hukuk reisliğini ifa etmiştir." S.31
[5] Muharrem Bayar"Bolvadin Tarihi"Ankara.1996.s.238 ;Teşkilat üyesi Halil İbrahim Ağdacı 'nın (1900-1984) hatıraları

ri bandolarından olan Mehter Takımı" Sultan II. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı ile birlikte 1826 yılında kaldırılmıştır. Kurtuluş Savaşına 21 yaşında genç bir Mülazım Sani olarak katılan Halil Nuri Bey, Anadolu insanın kuva-yı maneviyesini yükseltmek ve teşvik etmek için, Eskişehir'li Büyük alim Abdullah Azmi Efendi 'nin teşviki ve 200 lira para yardımı ile Mehter Takımını yeniden kurmak için şehir şehir gezer. 20 Ağustos 1920 günü Bolvadin'e gelir. Bolvadin halkı ve Bolvadin Kuva-yı Milliyecileri yakın ilgi gösterirler. Maddi ve manevi yardımda bulunurlar. Halil Nuri Bey' in düşüncesine hayran olan Yunuszade Ahmet Vehbi şu şiiri yazarak armağan eder: 30 mısradan meydana gelen bu şiir Ağustos.1920 tarihli Afyon İkaz Gazetesinde yayınlandı

"Pek büyük hizmetleri sebketti İslamiyet'e
Cinsinin uğrunda candan vazgeçen vicdana bak
Düşmen-i din karşısında yüz çevirmez bu yiğit
Sine-i pâkinde sabit şûle-i imana bak
Bir mülazım iken müşirin hizmetini ifa eder
Akl-ı fıtrısinde met ü kuvvet-i imana bak
Hak ona azmettiği her emre tevfik eylesin
El açıp VEHBİ hüdavend-i azümü'ş-şana bak"[6]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılışına Katılan Bolvadin Ekibi: Türkiye Cumhuriyetinin Devletinin kuruluşunun temel taşlarından olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 Cuma günü açılışına Bolvadin Kuva-yı Milliyecilerinden bir ekip katılmıştır. 10 Ağustos 1920 günü TBMM önünde yapılan törene de katılmış, siyah zemin üzerine beyaz simle yazılmış sancak ile gösteri yaparak, halkı kıyamı teşvik etmişlerdir. Bayrağın üzerine Yunuszade Ahmet Vehbi'nin yazdığı yazı:

"Müslümanlar beklediğiniz kıyamet bu günlerdir. Birleşelim kurtuluruz 20 Temmuz 1336"

Yunan Birliği Bolvadin Sınırında: General Trikopis ko-

(Eski harflerle olan bayrak üzerine yazı)

mutasında 4. Tümene bağlı Yunan kuvvetleri 27 Mart 1921 günü Afyon'u işgal etti. 2 Nisan 1921 günü 8 Piyade Alayı, 1 tabur eksiği 1 top takımı takviyesi ile çevre keşfi için Çobanlar-Hamidiye yolu ile Bolvadin'e sınırına gelip, Üçhüyükler mevkisine karargah kurdu. Bir süvari birliği Söğütlü Yolundan-Çildirötmez (Çaldıratmaz) önüne kadar geldi. Bolvadin-Büyükkarabağ yolunu kontrol altına aldı. Başka bir birlikte İstasyona kadar gidip, yolu kontrol etti. 6 Nisan 1921 günü Hamidiye-Çobanlar üzerinden Afyon'a döndü. 1 gün serüven böylece geçti.

26 Temmuz 1921 günü Yunan uçakları Bolvadin'i bombalayarak aşağıdaki bildiriyi dağıttı:

"Türk Askerine,

Fikrimiz Türk Askerini yok etmek değildir. Türk halkını Mustafa Kemal'in işgalinden kurtarıp Anadolu'da güvenliği huzuru sağlamaktır. Amacımız kendi şerefi için işsiz kalan İstanbul subaylarını elde ederek, şan ve şerefi için sizi zorla kanlı Muharebelere sevk eden Mustafa Kemal ile dostlarını Anadolu'dan atmaktan ibarettir. Memleketinize bir an önce sulh getirmek elinizdedir. Sizin yapacağınız iş köylerinize gidip serbestçe, kendi işinizle uğraşmak olmalıdır. Zorla asker edildiğinizi biliyoruz. İçlerinizden hatlarımıza sığınmak isteyenlerin yanında getirdikleri hayvanları kendilerine verilecektir. Serbestçe gezmeleri için izin verilecektir. Bu kişiler harp yükümlülüğünden de muaf tutulacaktır.

Küçük Asya Ordusu Komutanı

Korgeneral Hacı Anesti

Aynı gün saat 15.00'de uçaklar tekrar Bolvadin'i bombaladılar, Hacı Mahmut Camisi'nin yanına düşen bir bombadan sıçrayan şarapnel parçası Evkaf memurunun oğlu Vedat' ın kulağını kopardı.[7] İkinci bomba Kırklar Camisi önüne düşer. Olayı pencereden başını uzatarak seyreden Hırkalızade Ahmet eşi Ayşe 'nın başına isabet ederek, şehit eder. Bu olayda korkudan ödü kopan Balkan şehidi oğlu Abdülkadir'in oğlu olan torunu Ramazan bir gün sonra ölür.[8] Mezarları Ağılönü yolundaki orta mezarlığın başındadır. Şahidesi mavi boya ile boyalıdır.

Yunan Birliklerinin İkinci Kez Bolvadin Sınırlarına Gelişi: Afyon'u işgal eden 4. Tümene bağlı 8.Alayın (1 tabur noksan), 1 top takımı desteğinde 20 Ağustos 1921 günü sabah saat 06.00 yola çıktığı, Çobanlar-Hamidiye yolu Bolvadin'e geldiği haberi geldi. Gerekli tedbirler alındı. Çay tarafına geçmemesi için Kırkgöz Köprüsü' nün dinamitle üç gözü yıkıldı. Düşman birlikleri saat 11.00'de Üçhüyükler mevkisine gelerek karargahını kurmuştu. Kuva-yı Mil-

[6] Muharrem Bayar"a.g.e"s.240

[7] Kulağı kopan çocuk bu olayı anlatan rahmetli Aleaddin Gümüş'ün okul arkadaşıdır.

[8] Şehit olan kadının kapı bir komşusu olan ve olayı seyreden Kabakzade Kadir Pektaş 'ın hatırasından alındı.

liyeçiler şehrin ileri gelenlerini acele toplayarak, düşmanın şehre girmemesi için alınacak tedbirleri görüşüyorlar. O zamanın söz sahibi zenginlerden Hacı Mehmet Ata Efendi başkanlığında bir heyeti düşman karargahına göndererek, düşmanın şehre girmemesi konusunda ikna etmeyi düşünüyorlar. Çünkü Bolvadin ve civarının eli silah tutan gençleri Plevne(1877), Yunan(1897), Balkan(1912) I. Cihan Savaşında çeşitli cephelerde yok olmuşlardır. Kalanlardan düzenli orduya geçilince 21. süvari alayı kurularak cepheye gönderilmiştir. Şehirde ihtiyarlar, çocuklar ve kadınlar kalmıştır. Ankara'dan devlet memurlarının daha güvenli yerlere gitmesi konusunda emir gelince, Bolvadin Kaymakamı Mecid Bey ve diğer memurlar, bir kısım zenginler daha güvenli yerlere giderek Bolvadin'i terk etmişlerdir.

O tarih de İttihat Terakki Fırkası Başkanı ve Bidayet Mahkemesi azalığını da yürüten Hacı Mehmet Ata Başkanlığında, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Davavekili Mehmet Rasim (Ağılönü), Belediye Başkanı Enver Efendi (Peker), Balkanlar bizim mülkümüz iken, oradaki şehirlerde öğretmenlik yapan, Rumca'yı çok iyi bilen Numune Mektebi (Akçeşme İlköğretim okulu) muallimi Gedilli Ziya Bey, Hasipzade Hasip Hoca (Ersoy)'dan kurulan heyet, Üçhöyüklerdeki düşman karargahına gittiler. Durumu anlattılar. Her türlü maddi ihtiyaçları karşılamak kaydıyla, düşmanın şehri işgal etmeyeceği sözü alındı. Anlaşmanın aksamadan yürümesi için Yunan Birliği komutanı, Hacı Mehmet Ata' yı Bolvadin Kaymakamlığına, Hasip Hocayı Çay Nahiye Müdürlüğüne, Hanım Alizade Tahsin Efendi'yi (Toker) Çay mal memurluğuna atadı.

Mevcut kuvvetlere ilaveten 20 Ağustos 1921 günü Afyon'dan 1 piyade alayı ve 2 süvari bülüğü Bolvadin–Üçhüyüklere karargahına geldi. Oradan Çay tarafına geçti. Oradan İshaklı (Sultandağı)'ya doğru gitti. Yakasenek Kasabasından geri döndü.

20 Ağustos 1921 günü Bayat'ta bulunan Türk Mürettep Tümeni Bayat'tan Emirdağ'a geldi. Şehri işgal eden Yunan birliklerine saldırdı. Şiddetli çatışmalar sonunda düşman şehirden çıkarıldı. 5 subay, 100 asker şehit oldu. Çekilen düşman aynı gün Afyon'dan takviye birlikleri alarak Emirdağ' ını tekrar işgal etti

Türk Tümeni Derbent üzerinden Çoğu (Kemerkaya)'ya gelir. Türk Tümenin geçeceğini haber alan Üçhüyükteki Yunan birliği iki koldan ilerleyerek, Türk Tümeninin geçişini engellemek isterler. Birinci kol Cirit Meydanına, ikinci kol Çaldıratmaz önlerine mevzilenir. Türk Tümeni Çoğu-Yörükaracaören-Karayokuş üzerinden Böyükkarabağ yolu ile İshaklı 'ya akşam üzeri varılır. Halk düşman geldi zannederek dağlara kaçar. Sonra olayı öğrenince evlerine geri dönerler. Türk birliği geçerken Cirit ve Çaldıratmazdaki Yunan topçuları Türk birliğine ateş ederler. Bu top ateşi sonundan Karayokuş Köyünden Kayışoğlu Mehmet, aynı köyden Süleyman kızı, Ali eşi Ayşe şehit oldu. Şehitlerin mezarı bugün şehit düştükleri yerdedir. Köy halkı tarafından korunmaktadır. Yakın zamana kadar siperler mevcuttu. Günümüzde bu yerler iskana açıldığı için siperler kaybolmuştur.

Sakarya Savaşında bozguna uğrayan düşmanlar 23/24 Eylül 1921 gecesi Bolvadin'i terk ederler. Terk ederken Askeri kışlayı ve posta haneyi yakarlar. P.T.T müdürü olan Bolvadinli İsmail Hakkı Soyuer yanan P.T.T binasına girerek telgraf makinelerini kurtarır.

Düşmanın çekildiği, ilgili makamlara bildirilir. Büyükkarabağdaki 41 Tugay Komutanı Kurmay Yarbay Mümtaz Bey, Bolvadin'e gelir. [9] Bolvadin'e girdiği caddeye daha sonra "Zafer Caddesi" adı verilir. Bu tarihten sonra Bolvadin civarına düşman askeri gelmemiştir. Düşmanın çekildiği 24 Eylül günü, çok sonra 1952 yılında Bolvadin'in Kurtuluşu olarak kutlanmaya başlanmıştır. Yukarıdaki belgelere dayalı açıklamalar da belirtildiği gibi Bolvadin işgal olmamıştır. Her 24 Eylülleri Şeref Günü olarak kutluyoruz.

Bolvadin'in Şeref Günün ilk defa kutlandığı
1952 yılında Milislerin resmi geçidi
Bolvadin'in Şeref Günün ilk defa kutlandığı

[9] Cumhuriyetten önce bu caddenin ismi Mektepler Caddesi"dir.

1952 yılı kutlamaları

BOLVADİN'DE BİRİNCİ ORDUNUN KURULUŞU:

Başkumandanlığının 7. Ekim 1921 tarihli emrinde.

Batı cephesi kumandanlığının bağlı kalmak üzere 2. Piyade Kolordusu 5. Süvari Ordusu, bağımsız 6 tümen ve Büyük Menderes Nehri bölgesindeki birliklerden kurulu 1. Ordu Komutanlığı teşkil edildi. Ordu Komutanlığına Mirliva (Tümgeneral) Ali İhsan Paşa atandı. Ali İhsan Paşa hatıratında belirttiği gibi; "14.10.1921 Cuma günü Bolvadin'e hareket etmeye karar verdik. Sabahleyin hazırlık yapıp, otomobille ikindinleyin Aziziye'ye (Emirdağ) geldik. 1. Kolordu Komutanı Albay İzzet Bey ve ilçe kaymakamı ve halk bizi iyi karşıladı. Gece Bolvadin'e geldik. 1. Ordu Kurmay Başkanı (Erkan'ı Harp Reisi) Kaymakam (Yarbay) Halil Bey (Akmansu) daha evvel Bolvadin'e gelir gerekli hazırlığı yapmıştı. Ordunun Süvari ve Telgraf Bölükleri de bugün Bolvadin'e geldiler."

Hemen Bolvadin Belediye Binası 1. Ordu Karargahı yapılır. Ali İhsan Paşa binaya yerleşerek çalışmalarına başlar. Daha sonra gelen ailesi Gümüşoğullarının misafirhaneye (Şimdiki Belediye Binası civarındaki Metruk Cılkların oda diye anılan yer) yerleşir. 1. Ordunun zabitlerinin (Subaylarının) tabldot ihtiyacı şimdiki Karabağ Eczanesinin olduğu yerdeki binadan karşılanır. Tabldot işlerini Kabayel Zade Apdil Ağa ile Haleplizade Ali Ağa yürütürler.

Garp Cephesi Komutanlığı Erkan-Harbiyesi 1. şube. 2550 sayılı ve Sivrihisar 14.10.1921 tarihli I. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa Hazretlerine gönderdiği emirde.

"1- Başkumandanlığın 7.10.1337 (1921) tarihli emirnamede Garp Cephesi dahilinde I. Ordu Komutanlığının teşkili ve ordu komutanlığına Mirliva (Tümgeneral) Ali İhsan Paşanın atandığını bildirmiştir.

Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa imzası ile gönderilen 27.10.1921 gün ve 20 nolu yazının 4'ncü maddesinde, Kolordununda 30.10.1921 tarihinden itibaren Bolvadin - Dipevler - Ağılönü - Derekarabağ mıntıkasına yerleştirilmesi istendi. Hareket gece yapılacaktır. Çandır - Aziziye - Çoğu Bolvadin - Çay yolu takip olunacak iaşe yürüyüş esnasında Çay - Bolvadin noktasından temin olunacak ve I .Ordunun emrine verilecekti.

Genelkurmay Başkanlığının hazırladığı İstiklal Harbi isimli eserde I. Ordunun Bolvadin'de kuruluşu şöyle anlatılıyor.[10]

"Batı cephesi komutanlığı birlikleri, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş bulunan Eskişehir-Afyon Genel hattı karşısında, Eskişehir doğusunda Alpu köyünden güneyde Sandıklı ve Akarçayın iki tarafında eşit cephelerde tertiplenmekteydiler.

Böyle geniş bir cephe üzerinde dizilmiş bulunan batı cephesi kuvvetlerinin özellikle Akarçay güneyindeki 5.Süvari Kolordusuyla 6. ve 8. bağımsız tümenlerin idari işleri (İkmal hizmetleri) tek karargah tarafından yürütülmesinde kaçınılmaz güçlüklerle karşılaşılmakta ve bazı aksaklıklara yol açmaktaydı. Bu sakıncalı durumu önlemek için, Başkumandanlıkça cephenin ikiye bölünerek Mirliva İsmet Paşanın Batı Cephesi Komutanı olarak kuzey kesimindeki birlikleri, Mirliva Ali ihsan Paşanında Güney Cephesi Komutanı olarak güneydeki birliklere komuta etmesi şeklinde duruluyordu.

Bu konuda görüşü sorulan Batı Cephesi Komutanlığı:

"Bütün ordunun ikmal maddelerinin Konya demir yolu ile sağlanacağını istasyonlardan birliklere kadar taşıma zorunluğundan bir kaç kolorduyu, demir yolu dolaylarına yerleştirmek gerektiğini, ikmal güçlükleri yüzünden demir yolu kuzeyinde bulunan kolordular kuzey kanatlarını Emirdağına kırmak zorunda kalacakları gibi düşmanın demiryolu güneyindeki birliklerin güney yanına taarruz etmeleri sakıncasıyla karşılaşılacağından, sevk ve idare bakımından Başkumandanlık karargahının birliklere yakın bulunması icap edeceği (Bu karargah Ankara'da bulunuyordu) iki cepheye bölünülmesi halinde ikmal hizmetlerinin daha da güçleşeceğini bildirdi."

Bu cevap üzerine, durum, iki komutanlık arasında yeniden gözden geçirilmiş ve başkumandanlığın 7 Ekim 1921 tarihli emri ile, batı cephesi komutanlığına bağlı kalmak üzere, II.inci piyade, 5.inci süvari kolordularıyla bağımsız 6'ncı tümen ve bölük Menderes Nehri bölgesindeki (Denizli ve Aydın bölgeleri) birliklerinden kurulu I. Ordu Komutanlığı teşkil edilmiştir.

Ordu komutanlığına atanan Mirliva Ali İhsan Paşa 14 Ekim l921'de Bolvadin'e gelerek görevine başladı.

[10] Ali İhsan Paşa: Harp Hatıralarını: C.5, s.66

30 Ekim 1921 cumartesi günü sabahtan itibaren I. ve IV.ncü Kolordular Bolvadin'den geçtiler. Halk adeta o gün bayram sevinci yaşayarak büyük tezahürat yaptı. Bunlar kuzeyden güneye geçerek I. Ordu emrine verilmiştir. I. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa tarafından incelendi. Bakımlı olan bu birliklerin talim ve terbiye durumlarının çok zayıf olduğu belirtildi.

Ordu Komutanı Kasım-1921 ayı içersinde Akşehir'deki bütün çocukları sünnet ettirdi. Ali ihsan Paşa'nın kısa zamanda halk ile kaynaşması bu sosyal faaliyetler toplumun top yekûn ordu ile kaynaşmasını Ordu-Millet bütünleşmesini sağladı.

8 Kasım 1921 Perşembe günü garp cephesi karargahının 1.nci kademesi Emirdağ'ından, Bolvadin'e geldi. İki gün dinlenip Akşehir'e geçti. 18 Kasım 1921 günü Bolvadin'e gelen İsmet Paşa, Ali ihsan Paşa ile bir müddet kalarak kuruluş safhasını tamamlayan l.nci Ordu hakkında bilgi aldı. İsmet Paşa o gece Hacı Battalların Kestemet mahallesindeki yanan evde misafir olarak kaldı.

BOLVADİN'DE İKİNCİ ORDUNUN KURULMASI

27 Kasım 1921 günü Dinar'da garp cephesi komutanlığından l.nci Ordu Komutanlığına çekilen şifre emrinde karargahı Bolvadin'de olmak üzere II.nci Ordunun kurulacağı bildirildi.

Şifre "Birinci Ordu Komutanlığına Dinar'dan: 27.11.1921

1- İkinci Ordunun teşekkülü münasebetiyle orduların nizam harpleri ve emrü kumandanın nasıl ve ne vakit devir ve tevdi olunacağı hakkında mufassal avamir verilecektir.

Malumat kabilinden olmak üzere, şimdiden arzederimki, sekizinci fırka cephesi ikinci orduya ve altıncı fırka cepheside birinci orduya ait olacaktır.

Birinci ordu karargahı Çay ve civarında teessüs edecektir.

Tebeddülat meyanında 4. Kolordunun Şimendifer cenubuna alınması müsemmamdır. Üçüncü kolordu, şimdilik cephe emrinde kalacaktır.

2-Ben, 27.11.1921de Sandıklı'da

28.11.1921 de Şuhut kasabasında

29.11.1921 de Akharım'da

30.11.1921 de Bolvadin'de bulunacağım

28.11.1921 akşamı Bolvadin'de muvassalati memul olan Yakup Şevki Paşa hazretlerinin 29 ve 30 günlerini Birinci Ordu karargahında veya arazide ahvale vâkıp olmak için geçirmesi rey'i âlilerine muhavveldir.

3- Birinci orduca ikinci kolordu ve sekizinci fırkaya ve bunların cephelerine dair Yakup Şevki Paşa Hazretlerine vesaik-i lâzıma ita edilecektir.

Birinci Orduya ve vasıtasıyla ikinci Ordu Komutanlığına ve Garp Cephesi Erkanı Harbiye Riyasetine Dinar'dan yazılmıştır.

İmza: Garp Cephesi. K. İsmet Paşa.

Yeni teşkil edilen II. Ordunun hazırlıkları yapılırken, I. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa Karargahını Çay nahiyesinde kurma hazırlıklarını yapıyordu. II. Ordu 1 Aralık 1921 günü kuruluşunu tamamladı. I. Orduda 3 Aralık 1921 günü Çay'a taşınma işlemini tamamlamış oldu.

BOLVADİN'DEKİ BİRLİKLERİN KARARGAHLARI

Garp Cephesi geçici karargahı (Tâli): İsmet Paşa: Hacı Battalların evi

1. Ordu Karargahı (Ali İhsan Paşa): Eski Belediye Binası

Bolvadin'de Çakmaklı Konağı

II.Ordu Karargahı (Yakup Şevki Paşa): Kılıç oğlu İbrahim Ağa konağı

IV.Kafkas Kolordusu (Kemalettin Sami Paşa): Ağılönü Şeyhlerin oda

Karadeniz Milis Kuvvetleri (Milis Yarbay Topal Osman): Ağılönü Şeyhlerin

Menzil Bölge Müfettişliği: Tahtalı Camii yanındaki Satılmışların ev

Muharebe Haberleşme Merkezi: Kestemet Mah. Hacı Kadirlerin ev

Merkez Komutanlığı (Yzb. Süleyman Bey) Bedesten içi

IV. Kolorduya bağlı 12. Kafkas Tümeni (Miralay Osman Nuri) Büyükkarabağ

IV. Kolorduya bağlı II.Tümen (Kurmay Yarbay Derviş Bey) Dişli Köy

V. Kafkas Tümeni (34, 35, 36, alayı, bir süvari bölüğü, bir top alayı) Alb. Cahit Bey Derekarabağda karargah kurmuşlardır.

Büyük Taarruzun hazırlandığı Kılıçoğulları Konağı bunların dışında geçici olarak daha pek çok birliğe-Büyük Taarruza kadar karargahlık etmiştir.

Büyük Taarruz Bolvadin'de hazırlanmıştır. Büyük Taarruzu ilk yapılan (ص)taarruz planında Nisan 1922 ayı olarak karalaştırılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Mart 1922 ayında Bolvadin'de II.Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'yı ziyaretinden sonra Ağustos 1922 ayına kaydırılmıştır. Bu olayla ilgili çalışmaları II. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın Kurmay Başkanı Kurmay Albay Sadık Atak'ın hatırlarından aktaralım:

Büyük Taarruzun tarihi değişiyor:

"1922 yılı Mart ayında bir gün Başkumandan Atatürk'ten bir Tehiri mucibi idamdır (geç gitmesine sebep olanlar idam edilir)kaydı olan bir telgraf geldi.

Telgrafın birinci maddesinde, bu emirden sadece ordu komutanları ve kurmay başkanları haberdar olacak, kolordu komutanlarına dahi bilgi verilmeyecek deniyordu.

İkinci maddesinde ise Büyük Taarruzun Nisan ayı içinde yapılacağı ve ona göre hazırlıkların tamamlanması emrediliyordu.

Telgrafı okuyunca çok heyecanlandım. Elimden kağıdı düşürdüm. Yakup Şevki Paşa gayet sakin bir şekilde beni dinledi. Sonra bana dönerek:

-Oğlum eline kağıt kalem al dedi. Bu telgrafa 24 sayfa cevap yazdırdı. Cevapta taarruzun Nisan ayında yapılamayacağının nedenleri anlatıldı. Ağustos ayında yapılmasını daha uygun olacağı anlatıldı. Mektup kurye ile Ankara'ya gönderildi.

Aradan 4 gün geçti. O gün nöbetçi subayı idim. Sabah saat dört sıralarında bir motor sesi duydum. Hemen kapıya fırladım 4 kişilik ford arabadan Mustafa Kemal indi. Koştum elini öptüm. Bana ordu komutanı odasına götürmemi emretti. Atatürk merdivenlerden çıkarken Yakup Şevki Paşa heyecanla yatağından kalkmış, giyinmişti. Atatürk ile öpüştüler.Atatürk bizi yalnız bırakın dedi. İkisi yalnız kaldılar. Sabah sekize doğru kahvaltı istediler. Tekrar Yakup Şevki Paşa'nın odasına çekildiler. Öğle ve akşam yemeklerini beraber yedik. Gece saat dörde kadar tekrar tartıştılar. Saat dörtte Atatürk Bolvadin'den ayrıldı. Önde şoför ve yardımcısı, arkadan Jandarma yaveri Siirtli Binbaşı Mahmut Bey ve Atatürk vardı. Atatürk Ankara'ya varınca Garp Cephesi ve ordu komutanlıklarına birer şifre ile II. Ordu Komutan Yakup Şevki Paşa'nın görüşünün uygun görüldüğünü ve Büyük Taarruzun Ağustos ayında yapılacağını bildirdi."[11]

Büyük Taarruzun tarihi 26 Ağustos 1922 olarak kararlaştırıldı.

Başkumandan Büyük Taarruz kararını 6.6.1922 günü verdi. Bu konuda Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile görüştü. Sonra M.S. Bakanı Kazım Paşa'yı Sarayköy'e götürerek Batı Cephesi Komutanı ile birlikte saldırı hazırlıklarını hızlandırılması kararlaştırıldı.

İŞGAL TERİMİNİN İNCELENMESİ

1. Kamusu Türki (Şemseddin Sami)

İşgal: Meşgul etmek

İstila: Ele geçirme, hükmü ve idaresi altına alma.

2. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: (Ferid Devellioğlu

İşgal:Tutma oyalama

İstila: Bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme

3. Türkçe Sözlük(TDK)

İşgal: Oyalama, tutma, eli altına alma

İstila: Saldırıcı ordu

4. Yeni Hukuk Lugatı

İşgal: Sahip çıkmak, zapt etmek

5. Devletler Hukuku:

İşgal: Bir ülkenin idaresini geçici olarak ele alması

6. Büyük Kamus:

İstila: Bir ülkeyi silah gücü ile ele geçirmek, kitlesel askeri güçle ele geçirmek

Askeri yerleşim merkezlerinin silah gücü ile işgal ederek ele geçirmek.

7. Meydan larus

İşgal: Kuvvet kullanarak bir yerin yönetimine el koymak

İstila: Bir memleketi silah zoru ile ele geçirmek, zorla ele geçirme

[11] Prof. Dr. Yurdakul Yurdakul" Atatürk'ten Hiç Yayımlanmamış Anılar". s.94,95,96

GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ

Hasan ÖZPUNAR

Kim derdi ki Emirdağ ilçemiz Afyonkarahisar'ın da önüne geçip Avrupa'da tanınacak, Avrupa'nın küçük bir ülkesi olan Belçika'da bakanlar, milletvekilleri, belediye başkanları çıkaracak.

Bugünlerde Belçika'ya Türk işçi göçünün 50. yılı kutlanıyor. Tabi Belçika denilince akla hemen Emirdağ geliyor. Bugün sadece Belçika'da 150.000 Emirdağlı olduğu tahmin edilirken Emirdağ'ın 2013 nüfusu ise 39.000 civarında. Yani yurtdışında yaşayan nüfus buradakinin kat kat üzerinde. 1965 senesinde köylerle birlikte Emirdağ nüfusu 75.000 iken bugün bu rakamın çok altında. Bunun sebebi de yetişen gençlerin çoğunun hayalindeki Belçika sevdası. Kapağı oraya atabilmek.

Gelin biz bu hayalin peşinden giden ilk nesil ile ile ilgili birkaç gazete kupürünü sizlerle paylaşalım.

Göçün başladığı 1964 yılının üzerinden fazla bir zaman geçmeden aile birleşmeleri başlamış.16.10.1965 tarihli bir gazete haberinde İstanbul Yeşilköy Havaalanı'nda çekilmiş bir aile fotoğrafı altında şu satırlara yer verilmiş;

O da Belçıkaya gidiyor

Afyon'un Emirdağ kazasının Karacalar köyünden Belçikaya giden Kadir Ardıçlık, eşinin ve dört çocuğunun hasretine dayanamadığı için onları da yanına çağırmıştır. Resimde ilk defa uçağa binecek olan Gülsüm Ardıçlık ve çocukları görülüyor...

16.10.1965

"O DA BELÇİKA'YA GİDİYOR"

Afyon'un Emirdağ Kazasının Karacalar Köyü'nden Belçika'ya giden Kadir Ardıçlık eşinin ve dört çocuğunun hasretine dayanamadığı için onları da yanına çağırmıştır.Resimde ilk defa uçağa binecek olan Gülsüm Ardıçlık ve çocukları görülüyor…"

Gülsüm Bacı acaba daha kaç kez uçağa bindi, ilk kez gittiği bu yabancı diyarlarda dili başka, dini başka memleketlerde neler yaşadı bilinmez, hayattaysa bulup sormak lazım.

21.12.1966 tarihli bir gazete haberinde yine Emirdağ ve Belçika konu edilmiş. Mekân yine aynı. İstanbul Yeşilköy Havaalanı(şimdi Atatürk Havalimanı).

"BRÜKSEL YOLCUSU"

Herkes Almanya'dan dönerken o Brüksel'de çalışan kocasının yanına gitti. Emirdağ'dan kalkmış Yeşilköy'e gelmişti. Yanında dört çocuğu vardı. Rengarenk şalvarı, peştemalı ile çoğunun dikkatini çekti. Büyük kızın elinde yorgan bile vardı. Birkaç kişi kıyafetinden ötürü onu azarladı.Ama Zülfiye Yücebaş aldırmadı bile. Niye aldırsındı… O Emirdağlıydı ve böyle giyinirdi…"

Zülfiye Hanım daha Belçika'ya gitmeden İstanbul'da garipsenmiş şalvarı ve peştemalından ötürü. Üstelik yorganı bile elindeymiş. Ama aldırmamış. Eşinin ardından o da gurbet ellere göçmüş. Dört çocuğuyla kimbilir oralarda ne sıkıntılar çekti.

Bir traktör parası kazanmaya gidipte bir daha dönemeyenlerin hikayesi yıllar önce işte böyle başladı.

BRÜKSEL YOLCUSU

Herkes Almanya'dan dönerken o Brüksel'de çalışan kocasının yanına gitti. Emirdağ'dan kalkmış Yeşilköy'e gelmişti. Yanında dört çocuğu vardı. Rengârenk şalvarı, peştemalı ile çoğunun dikkatini çekti. Büyük kızın elinde yorgan bile vardı. Bir kaç kişi kıyafetinden ötürü onu azarladı. Ama Zülfiye Yücelbaş aldırmadı bile. Niye aldırsındı... O Emirdağlıydı ve böyle giyinirdi...

21.12.1966, Milliyet

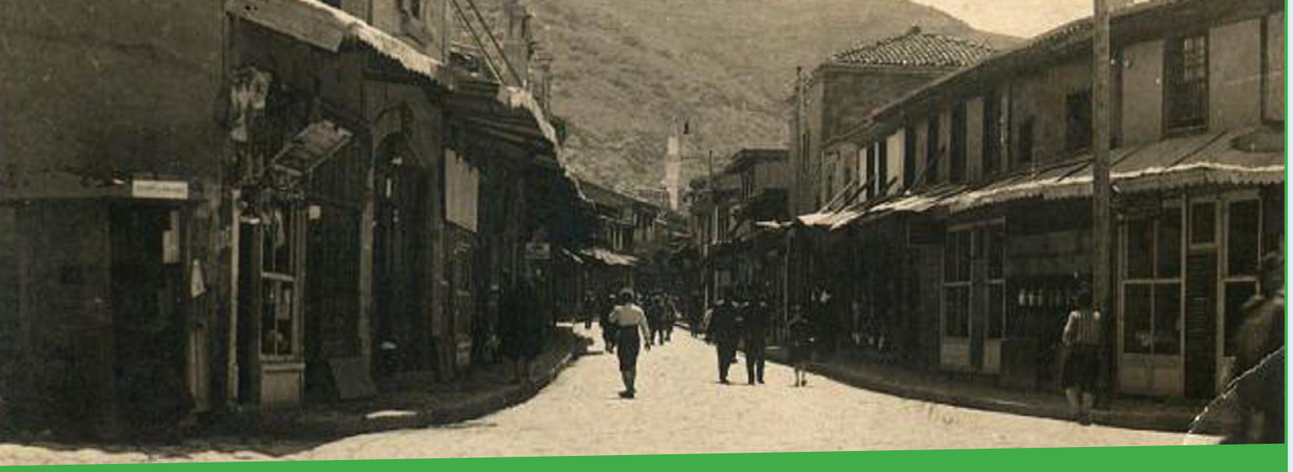

100 YIL ÖNCE UZUNÇARŞI NASILDI?

Mahir ERKMEN*

50-60 yıl önceki Afyon çarşısından geriye ne kaldı? diye düşünüyorum. Eski çarşının bugünküne benzemeyen yönleri, ilginç köşeleri, şakalaşmalar vardı.

Hükümet önünden yukarı doğru giderken Küçük Bey Çeşmesi'nden başlayan ve yukardaki (Bey Çeşmesi)ne kadar giden sırada hatırlayabildiğim ticaret yerleri ile bugünküler arasında ne kadar fark var. Sağ tarafta öyle. Başta "Eseneğin Kahve" diye anılar bir yer vardı ki ne şakalara, sohbetlere sahne olmuş. Ben henüz buraya girebilecek yaşta değildim. Hergün kahveye merkeple gelen ihtiyar ve hasta bir müşteriden bahsederler. Merkebi kendi kendine evine dönermiş. O da darılacağı zaman;

Sen de benim merkep kadar akıl yok !...

dermiş.

Bir başkasının Alaca Hamam'da yıkandıktan sonra kahveye gelerek çayla birlikte bir şeyler yemek için açtığı çıkından peynir, ekmek yerine "eşek pisliği" çıkması ve bunun üzerine herkesi gülmekten çatlatan sözlerle bağırıp çağırması gibi cümbüşlerde olurmuş. Meğer şakayı seven hamamcı müşterisi içeride yıkanırken çıkınını açmış ve yenecek şeyleri alıp yerine koyacağını koymuş.

Yukarılara doğru sağda, solda haşhaş yağı imalathaneleri, meşhur Hacı Ahmet ve daha ileride Akosman Mağazası'na bitişik olarak merhum Apan Hoca'nın dükkanı vardı. Günün sayılıp sevilen ittihatçı doktoru Galip Bey bastonunu hocanın cadde üzerine astığı çinko kaplara vurarak onu kızdırmaya çalışır ve bu iş daha çok Ramazanlarda olurdu.

Subaylar çarşıdan kılınçlarını kaldırımlarda şakırdatarak geçerlerdi. O zamanlar kılınç yalnız törenlerde değil hergün taşınırdı.

Çarşının soldan yukarı kısmı helvacılardan sonra boydan boya yalnız mutaflara aitti. Mutaflık o zamanki kauçuk endüstrisi arasında önemliydi. İp, urgan, yular, torba, gebre, kıl heybe ve çuval gibi şeyler bu dükkanların önünde satılır çoğu da arkalarında imal edilirdi. Bunlar kağnı, at, araba devrinin geçer malzemesi idi. İlk otomobili Enver Paşa Bursa'dan Afyon'a gelip aynı gün döndüğü zaman görmüştük.

Sağ taraftaki dükkanlar arasında birkaç Ermeni sarrafı hatırlarım. Kağıt para "kaime" adıyla ilk defa 1293 (1878) savaşında çıkarılmış. Meşrutiyette yoktu. Osmanlı Bankası'nın özel banknotları bir yana bırakılırsa bütün alışveriş maden para ileydi.

Bir altın lira karşılığında gümüş ve bakır ufaklık olarak 108 kuruş verilmesi gerekirse de milletlerarası altın piyasasına ve ortadaki ufaklık mevcuduna göre 108 kuruştan daha az veya daha fazla veren sarraflar para ve kıymetli şeyler alıp satarak ticaret yaparlar balmumu ve mazı gibi şeylerin ticareti ile de uğraşırlardı.

Sağdaki yapılardan Turunç Hanı Balkan Savaşı sırasında yıkılmış, içinde bulunan bazı erler çöküntü altında kalarak ölmüşler, şehri bir matem havası sarmıştı.

Bedestenin yerinde "Paşanın kahve" vardı. Oraya gezici sinemalarda gelirdi. Sinemacının beraberinde getirdiği küçük elektirik motörü ile gösterilen filmler sessizdi. Aynı yere ve daha başka yerlere Tuluat kumpanyaları da gelir, kanto, düetto söyleyen, aynı gecede hem dram hem komedi oynayan artistler şehrin karanlık ve durgun gecelerini değiştirirlerdi. Hayal perdesinde hep Osmanlıca ağdalı sözlerle konuşan Hacivad Çelebi ve onunla boyuna alay eden ve arasıra tokatlayan Karagözü de ilk önce orada görmüş, perde arkasından gelen manilerin, gazellerini, def seslerine karışan şarkı ve türküleri de orada severek dinlemiştim. Hacı Cavcav'ın oyundaki sözleri hala kulağımda;

-Yıktın perdeyi eyledin viran,

Varayım sahibine haber vereyim heman.

* Dergimizde "100 Yıl Önce Uzun Çarşı Nasıldı?" başlığıyla verdiğimiz bu makale Afyonkarahisar'da uzun yıllar gazetecilik yapan, avukat A. Mahir Erkmen (1901-1978) tarafından "Bir Zamanların Çarşısı" adı ile Kocatepe Gazetesi'nin 4.01.1972 tarihli 1952 sayılı nüshasında yayımlanmıştır.

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA DÜNYADA ULUSLARARARASI SERGİLER VE AFYONKARAHİSAR

Hasan Tahsin GÜNEK*
htg03@hotmail.com

Fuarlar, farklı bölgeler, ülkeler ve kültürlerden insanları bir araya getirmesi, bunlar arasında iletişim kurulmasına ve ekonomik ve kültürel paylaşımlar gerçekleştirilmesine yardımcı olması bakımından önemli etkinliklerdir.

Ayrıca, üç-beş yıl gibi aralıklarla ve en çok 6 ay boyunca devam eden expo yani uluslararası sergiler ise, hem düzenlendiği ülkenin hem de katılımcıların ürün ve hizmetlerinin tanıtıldığı, teknolojik gelişmelerin sergilendiği, gelecek vizyonlarının yansıtıldığı bir iletişim platformudur. Bir ülkenin ekonomik ve teknolojik değerlerini tanıtmakla kalmayıp, yerel ve kültürel değerlerini de tanıtmaya aracılık eder. Ayrıca ülkelerin ulusal ve uluslararası ekonomisini güçlendirdiği gibi, ülkeler arası ticari ve kültürel ilişkileri de geliştirmektedir.

19.yy ikinci yarısı itibariyle ticaret ve sanayi sergilerinin önemi daha iyi anlaşılmaya başlamıştır. Gelişmiş batılı ülkeler olan İngiltere ve Fransa tarafından düzenlenen sanayi sergilerinin amacı, üretilen hammaddelere ve bunlardan elde edilen sanayi ürünlerine yeni pazarlar bulmaktı. Artık dünyada ticaret ve üretim anlayışı değişmeye başlamış mahalli üretim ve pazarlama sistemi yerine, fabrika üretimleri ve uluslararası ticaret öne çıkmıştı. Bu nedenle ülkeler için sanayileşme ve aratan üretim, yeni pazarlar ve kaynaklar bulunmasını zorunlu kılmaktaydı. Bu iş için en iyi yol uluslararası alanda düzenlenecek sergiler vasıtasıyla hammadde, ticaret ve sanayi ürünlerinin tanıtılması ve böylece yeni alıcılara ve dünya pazarlarına açılmaktan geçiyordu. Düzenlenen bu uluslararası sergiler sosyal kültürel ve iktisadi yönden de ülkelerin birbiriyle olan ilişkilerinin artmasına ve güçlenmesinde de etkili olmaktaydı.

Dünya çapında düzenlenen ve Osmanlı İmparatorluğunun da katıldığı en önemli uluslararası sergiler başlıca şunlardır:

1851 Londra Sergisi
1855 Paris Evrensel Sergisi
1862 Londra Sergisi
1867 Paris Sergisi
1873 Viyana Sergisi
1893 Şikago Sergisi
1900 Paris Sergisi

1851 LONDRA SERGİSİ

Osmanlı Devleti'nin katıldığı ilk uluslararası sergi olan 1851 Londra Sergisi, ticaret ve sanayi alanındaki üstünlüğünü dünyaya göstermek isteyen İngiltere'nin düzenlediği ilk sergidir.

Osmanlı Devletinin bu sergiye katılmaktaki amacı, memleketteki tarım ve sanayi alanlarında aldığı mesafeyi dünyaya göstermekti. Bu şekilde ticaretini geliştirerek yaşanılan ekonomik sıkıntılarına da bir çözüm bulmayı hedefliyordu. Osmanlı ürünlerinin sergide büyük ilgi ve alaka görmesi, dönemin idarecilerinin sonraki yıllarda yapılacak sergilere katılma yönünde karar almalarını da sağladı.

1851 Londra Sergisi

* Araştırmacı-Yazar

Sergiye gönderilmek üzere hazırlanan iki yüz sandık dolusu tarım ve el tezgâhı ürünü eşyalar İstanbul'da gemiye yüklenmeden önce devlet adamları, sefirler, esnaf ve tüccarın görebilmesi için bir süre sergilendikten sonra Feyz-i Bahri firkateyni ile yola çıkarıldı. Elverişsiz hava şartları nedeniyle gemi İngiltere'nin Southampton Limanı'na ancak Nisan ayı sonunda varabildi. Bundan dolayı Osmanlı ürünleri serginin bulunduğu Londra Hyde Park'taki Crystal Palace'a açılıştan sonra ve aceleyle yerleştirildi. Eşyalar Londra'ya geç geldiğinden eşya listesi ilk katalogda yer almadı. Osmanlı mallarına ayrılan mekân küçük olmakla birlikte tarım ürünleri, madenler, kumaşlar, işlemeler ve değerli şallar büyük ilgi topladı.

Kraliçe Victoria'nın açtığı Londra Sergisindeki Türk stantları açılıştan sonra Kraliçe tarafından ziyaret edilmiştir. 21 Mayıs 1851 günü gerçekleşen ziyarete ilişkin olarak Kraliçe günlüğüne şunları yazıyordu. "21 Mayıs, Türk standına gittik. Stant birbirinden güzel, çok ince, ipek gibi büyüleyici halı, kilim gibi eşyalar ile diğer çeşitli Türk ürünlerinin bulunduğu bir çadırın içerisinde düzenlenmiştir."

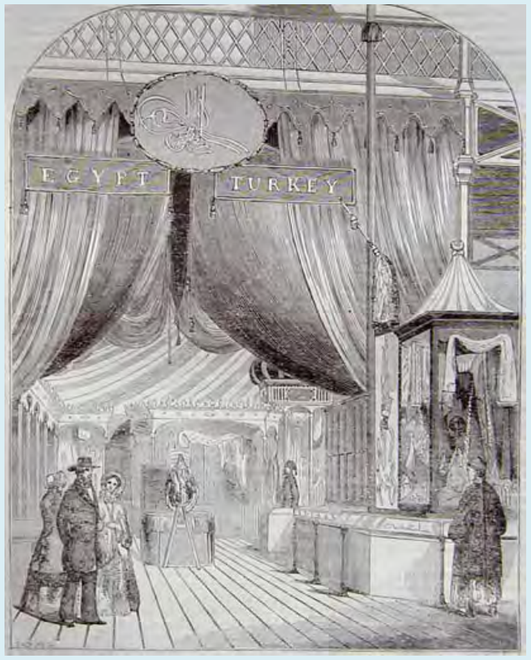

1851 Londra Sergisinde Türk Standı

1851 Londra sergisinde 330 ve 331 numaralı stantlarda, Karahisar'daki ev tezgâhlarında dokunmuş pamuklu banyo havluları ile 936 ve 937 nolu stantlarda yine Karahisar'da üretilen ve çadırlarda kullanılan keçeler sergilenmiştir.

1855 PARİS SERGİSİ

Osmanlı Devletinin iki bin civarında ürünle katılarak 27 madalya ve 20 mansiyonla ödüllendirildiği ve sergilenen ürünler arasında Afyonkarahisar'dan giden halı ve seccadelerinde bulunduğu 1855 Paris Sergisi katıldığı ikinci büyük uluslararası sergiydi.

Osmanlı Devleti stantlarında tarım ve sanayi ürünleri yanı sıra, güzel sanatlar ürünleri de geniş olarak yer aldı. Bunlar arasında Uşak, Gördes, Demirci, Kula, Afyonkarahisar, Sivas ve Hereke halı ve seccadeleri, Tophane Devlet Fabrikası ürünleri, Şam tüfekleri, beşli ve gümüş yaldızlı Yanya tabancaları, bakır ve bronzdan mangal, karavana ve tepsiler, davul, zurna, kemençe gibi şarka özgü müzik aletleri vardı.

Ayrıca çekmece, dolap ve nalın gibi süslü ve kabartmalı ahşap eşya, altın ve gümüş işlemeler, İncirköy Devlet Fabrikası yapımı porselen ve cam eşyalar, Çanakkale seramikleri, Kütahya çinileri, fırınlanmış topraktan yapılma çubuk lüle ve biblolar gibi Osmanlı el sanatlarından örnekler vardı. Bu sergiye katılacak ürünlerin belirlenmesi için mahalli meclis ve ilgililer görevlendirilmiştir. Ayrıca yol giderleri devlet tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı ürünlerine verilen yirmi adet mansiyondan biri de, yaptığı süslemeli bastonları büyük ilgi ve beğeni gören, sergiye Karahisar-ı Sahib'den katılan Ahmet Usta'ya verilmişti.

Bu serginin peşinden 1862 tarihinde düzenlenen II. Londra Sergisine katılan Osmanlı Devletinin ürünlerinin sergilendiği pavyon, 1851 yılındaki I. Londra Sergisine göre daha geniş bir alanı kaplıyordu. Sergide geleneksel tarım ürünlerinin yanın da el sanatlarına ait örneklerde önemli bir yer tutmaktaydı. 1862 Londra Sergisinde de Osmanlı katılımcılarının arasında Afyonkarahisar'dan da katılımcılar ve sergiledikleri çeşitli ürünler bulunuyordu.

1862 LONDRA SERGİSİ VE AFYONKARAHİSAR

Londra'da South Kensington'da düzenlenen sergi, Osmanlı Devleti'nin katıldığı üçüncü dünya sergisiydi. 1 Mayıs 1862'den 1 Kasım 1862'ye kadar açık kaldı ve bu süre içinde 6.1 milyon kişi tarafından ziyaret edildi.

Uluslararası sergi jürisi, Osmanlı ürünlerini 83 madalya ve 44 mansiyon ile ödüllendirdi. Ödül alan ürünler arasında tüfek ve tabanca fabrika ve atölyeleri, kürk ve deri üreticileri, ayakkabı üretim stantları da vardı. Sergi alanı içinde yazı odası, sigara içme salonu, telgraf ve posta ofisi gibi bölümler de yer alıyordu.

1862 Londra Sergisi

Osmanlı Devletini sergide, sergi komiseri Nazım Bey temsil etti. Osmanlı İmparatorluğunun ziraat, sanayi ve sanat sahalarındaki ilerlemesini yabancı devletlere göstermek için sergideki yerini almıştı. Sergide ürünlerinin performansıyla da, özellikle dokumacılık, el sanatları ve dericilik ürünlerinde Avrupa ile rekabet edebilecek seviyede olduğunu ortaya koymuştu.

Ülkenin dört bir yanından sergiye iştirak edebilmek için katılımcılar başvuruda bulunmuşlardı. Bunlar arasında Afyonkarahisar'dan katılımcılarda bulunmaktaydı.

Afyonkarahisar'dan 1862 Londra sergisine katılan sergileyiciler Osmanlı İmparatorluğuna tahsis edilen sergi alanında 11, 22, 26 ve 36. Gruplarda ürünlerini sergiliyorlardı. 231 nolu stantta Bedigoğlu (Badikusta) tarafından üretilen tüfekler, 490 nolu stantta Süleyman Usta tarafından getirilen halılar, 491 nolu stantta Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflığınca getirilen halılar, 601 nolu stantta gene Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflığınca sergilenen at keçeleri ve 787 nolu stantta Ahmet Usta tarafından getirilen gümüş süslemeli bastonlar bulunuyordu. Böylece stantları gezen ziyaretçiler Afyonkarahisar'dan gelen ürünleri daha yakından görme fırsatını elde etmiş oldular.

1867 PARİS SERGİSİ

İştirak edilen bir diğer önemli uluslararası sergide, o güne kadar düzenlenmiş sergilere kıyasla daha büyük ve gösterişli olan ve dönemin Rus Çarı, Belçika, Prusya, Portekiz Kralları, Avusturya İmparatoru, Galler Prensi ve Sultan Abdülaziz'in katıldığı 1867 Paris Sergisi idi. 52.200 sergileyicinin iştirak ettiği Paris Sergisi'nde Babıali 4.946 sergileyicisiyle Fransa ve İngiltere'den sonra üçüncü sırada yer aldı.

Bu sergide Osmanlı Devleti sergi alanında Giorgio Della Sudda (Faik Paşa) tarafından hazırlanıp sergilenen ve Afyonkarahisar bölgesinden Afyon bitkisi ve ürün örneklerinin de bulunduğu bir Afyon bitkisi ve ürünleri koleksiyonu da sergilemişti. Sergi bitiminde G.Della Sudda'da ödüllendirilmişti. Bu arada G. Della Sudda "Monographie des Opiums de l'Empire Ottoman Envoyés à l'Exposition Universelle de Paris" adlı bir de yayın çıkarmıştır.

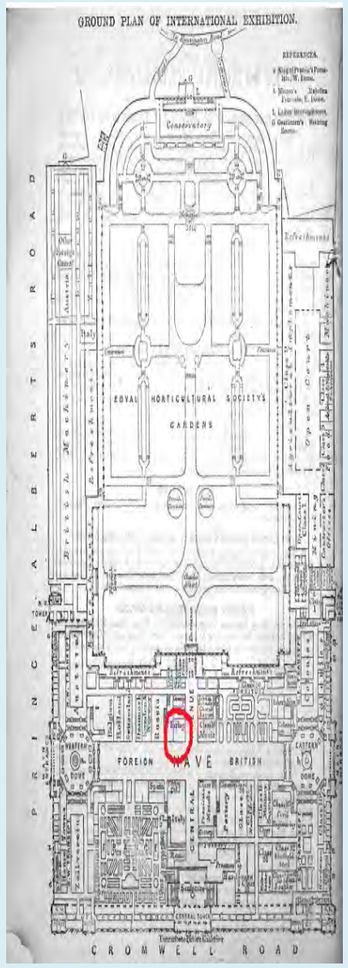

1862 Londra Sergisi Yerleşim Planı

Ayrıca Afyon bitkisi ve ürünleri ile ilgili olarak Francesco Della Sudda tarafından daha önce 1855 Paris Sergisi'nde sunulan ve 230 örnekten oluşan Türkiye drogları, Paris Eczacılık Fakültesi'ne hediye edilmişti. Bu koleksiyon halen aynı Fakültenin Farmakoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Journal de Pharmacie et de Chimie'de yayınlanan koleksiyonun listesine baktığımızda, beş adet afyon örneği bulunduğunu ve bunların Isparta, Geyve, Karahisar ve Mısır afyonları olduğunu görüyoruz.*

1873 VİYANA SERGİSİ

1 Mayıs 1873'te Avusturya'nın başkenti Viyana'da Prater Park'ta açılan Viyana Sergisi Osmanlı Devletinin iştirak ettiği bir başka sergi idi. Tahsis edilen bölümde bir kahvehane, hamam ve bir Osmanlı evi inşa edilerek sergilenmişti.

1889 PARİS SERGİSİ

Fransız İhtilalinin 100.yılına denk gelen 1889 Paris Sergisi'ne ise Osmanlı Devletinden katılım sınırlı kalmıştı. Bu açıdan sergi Osmanlı için gayet sönük geçmiştir.

1893 ŞİKAGO SERGİSİ

Bir diğer uluslararası sergi ise Amerika'nın keşfinin 400. yılına rastlayan Chicago Sergisi'ydi. 1 Mayıs 1893 tarihinde açılan 1893 Şikago Dünya Sergisi, 31 Eylül 1893 tarihinde kapandı. Dünyanın çeşitli bölgelerinden 50 ülkenin katıldığı 1893 Sergisi'nde 50 bin sergileyici yer aldı ve sergi 27 milyon 300 bin kişi tarafından ziyaret edildi. Osmanlı İmparatorluğu, ABD Başkanı tarafından Sultan II. Abdülhamit'e bizzat özel bir heyet gönderilerek davet edildi. İmparatorluğu'nun sergi komiserliğini İbrahim Hakkı Paşa ve yardımcısı Fahri Bey yürüttü. Osmanlı Pavyonu Sultan II. Abdülhamid adına İmparatorluğun Konsolosu Charles Henrotin tarafından 26 Haziran 1893'te açıldı.

Osmanlı sergi alanında örnek bir "Türk Köyü" ve bir cami inşa edildi. Osmanlı Devletine tahsis edilen sergi alanında, Osmanlı halıları, çiniler, kumaşlar, mobilyalar, tarım ürünleri, silahlar ve diğer el sanatları ürünleri de vardı. Sergide Afyonkarahisar'dan ürünlerde bulunuyordu.

1893 Şikago Sergisi'nde yer alan Türk çarşısı

Sultan II. Abdülhamid Chicago Sergisi'ne, bugün hala Kongre Kütüphanesi envanterinde olan emsalsiz Osmanlı fotoğraflarından oluşan geniş bir koleksiyon gönderdi. Aralarında Sultan II. Abdülhamid'in kişisel albümlerinin de bulunduğu bu fotoğrafların büyük bölümü sergide teşhir edildikten sonra, Kongre Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.

KEÇECİ KAVAS USTANIN İZMİR FUARINA KATILIM BELGESİ

BURSA'DA FUARA KATILIM BELGESİ

1900 PARİS SERGİSİ

1900 Paris Sergisi, 14 Nisan 1900 tarihinde açıldı ve 12 Kasım 1900'de kapanmıştır. Sergi, Paris'te 543 dönem arazi üzerine kurulmuştur. Sergiye 76 bin 112 kişi katılımcı olarak iştirak etmiştir. 1900 yılındaki Paris Sergisini yaklaşık 48 milyon kişi ziyaret etti. Bu sergide ilk kez "yürüyen merdiven ve hareketli filmler" yer aldı. Paris Sergisi, aslında sanayi ve tarım ürünlerinin, sanat eserlerinin tanıtıldığı, bilimsel buluşların sergilendiği son büyük sergi olarak kabul edilir.

Yabancı ülkeler için Milletler Caddesi diye bir alan ayrılmış ve ülkeler güçlerine ve hiyerarşik durumlarına göre bu alanda yer almışlardır. İslam dünyasından sadece Osmanlı İmparatorluğu ile İran, Milletler Caddesi'nde bulundu. Osmanlı pavyonu İtalya ile ABD pavyonları arasındaydı ve sergi yeri tek bina ile sınırlıydı. Osmanlı Devleti bu sergiye, tarım ve el sanatları ürünlerinin yanı sıra güzel sanatlar dalında katıldı.

1900 senesi Paris Sergisi Osmanlı Devletinin en son katıldığı sergi olmuştur. Bu sergide Dünya maden suları arasında Hilal-i Ahmer(Kızılay) tarafından işletilen Afyonkarahisar Maden Suyu altın madalya almıştır. Afyonkarahisar Maden Suyu aynı başarıyı 1932 Londra sergisinde de göstererek tekrar altın madalya ile ödüllendirilmişti.

Afyonkarahisar ticaret ve sanayi ürünleri uluslararası sergiler yanında sonraki yıllarda yurtiçinde Bursa, ve İzmir gibi birçok şehirde düzenlenen sergi ve fuarlara da katılarak başarılı olmuş, çok sayıda madalya ve beratlarla ödüllendirilmiştir. Örneğin, 1936 senesinde İzmir Fuarı'na iştirak edilmiştir. Sergiye muhtelif hububat örnekleri ve at keçeleri, keçe matara kılıfları, keçe yol halıları ve keçe işleri, çamaşır ve yatak takımları kasterli dokuma bezler, perde vesaire örnekleri, kıl çuval, kıl yol halıları, bıçak ve bağ makasları ve Afyon'un kaymak şekerleri gibi yerli ürünlerimiz gönderilmiştir ve hemen hepside çok iyi alaka uyandırmıştır.

Günümüzde ise Afyonkarahisar, Zafer Fuarı, Tarım Fuarı, Gıda Fuarı, Kitap Fuarı, Otomobil Motosiklet Tica-

ri Araçlar ve Yan Sanayi Fuarı gibi birçok fuara ev sahipliği yapmakta ve aynı zamanda Afyonkarahisar'da üretilen çok sayıda eşya, hammadde ve diğer ürünler, yurtiçi ve yurt dışındaki uluslararası fuarlarda sergilenmekte, ilimizin ve ülkemizin kültürel ekonomik tanıtımına katkı sağlanmaktadır. Bu fuarlardan başta gelen ve 1998 yılından beri geleneksel hale gelen 26-30 Ağustos tarihleri arasında Zafer Haftası etkinlikleri kapsamında düzenlenen Zafer Fuarı her geçen yıl daha da gelişmektedir.

KAYNAKLAR:

-Afyon İli Tarihi (S.Gönçer, 1971 cilt 1 sayfa: 20)

-Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler (Bayram Nazır, 2009)

-Great Exhibition of The Works of İndustry of Nations 1851, London

-Voyage Turquie D'europe Description Physique et Geologique De La Thrace Par A. Viquesnel, 1868

-London İnternational Exhibition 1862

-*Osmanlı Bilimi Araştırmaları, (Prof.Dr.Afife Mat, XI/1-2 (2009-10) syf. 288-290)

-Taşpınar Dergisi cilt 4, Sayı 47, sayfa 220, 19 Eylül 1936

*Tarih: 24/Ra/1310 (Hicrî) Dosya No:2010 Gömlek No:119 Fon Kodu : DH.MKT.

Şikago Sergisi'nde teşhir olunacak malların cins ve isimlerini mübeyyin Karahisar Mutasarrıflığı ile Mudanya Kaymakamlığınca tanzim olunan defterlerin takdimi.

*Tarih: 29/Ra/1310 (Hicrî) Dosya No:2013 Gömlek No:70 Fon Kodu : DH.MKT.

Şikago Sergisi için Karahisar Mutasarrıflığı ile Mudanya Kaymakamlığından tanzim olunarak gönderilen numune defterlerinin geldiği.

*Tarih: 12/B /1310 (Hicrî) Dosya No:2047 Gömlek No:15 Fon Kodu : DH.MKT.

Şikago'da sergilenmek üzere Karahisar Mutasarrıflığından tedarik olunan eşyaya ait pusulanın gönderildiği.

MEHMET ÖZUTKU

Yoklukla imtihanı geçtik, şimdi varlıkla imtihanı kaybediyoruz

Ortaokul'da -1952

Röportaj: Hasan ÖZPUNAR

Taşpınar'ın bu sayısında Afyonkarahisar merkezli bir fikri-siyasi hareketin öncülerinden, genç yaşta milletvekili seçilen ve 1980 darbesini milletvekili olarak karşılayan Mehmet Özutku ile sohbet ettik.

Efendim, Mehmet Özutku nasıl bir çocukluk geçirdi?

Tevellütüm 10 Şubat 1940. Örenbağ Mahallesi doğumluyum. Çocukluğum Hacı Nasuh'ta İsli Cami çevresinde geçti. Bulunduğumuz mahalle çiftçi mahallesiydi. Babam rahmetli Halit Özutku çiftçi değildi, bir ara zahirecilik, müteahhitlik yaptı. Aynı zamanda mahallenin de 1940'lardan 1984'e kadar değişmez muhtarıydı.

O yıllarda Sanat Okulu'nun yapıldığını hatırlıyorum. Eskiden Cenkçi Mezarlığıymış ben hatırlamıyorum ama araziden çıkan kemiklerin toplanarak zannederim Asri Mezarlığa götürüldüğünü biliyorum. Sanat Okulunun önünden açıkta şehir kanalizasyonu akar, o çevredeki bahçeler tamamıyla oradan sulanırdı. O bahçelerde yetişen marul, sebze vs. halde satılırdı. Binalar orada biterdi, daha uzakta Hangarlara (Askeri Fabrika) kadar hiçbir yapı yoktu. Bugün Kurtuluş Caddesi dediğimiz yola o zaman Konya Şosesi denirdi ve fabrikaya kadar bir dekovil hattı bulunurdu.

Üniversite yıllarında Afyon Talebe Yurdu'nda

Askerlik günleri

Yeniden Milli Mücadele Toplantısı

Peki o mahallelerde oturanların mezarları büyük ihtimalle oradaydı. Kaldırılmasına kimse itiraz etmedi mi ?

Elbette vatandaş sızlandı ama o dönemde mümkün mü sesini çıkarmak. Evde babaya, dışarıda devlete karşı gelinmezdi. 1950'den sonra vatandaş biraz sesini yükseltir oldu. Eski Afyon'da her mahallede ayrı bir mezarlık varmış. Belki büyük mezarlığın uzaklığından, belki ölümü her zaman hatırlayalım diye mezarlık yakına kurulmuş, bugün ise adeta ölümü hatırlamayalım diye ne gerekiyorsa yapılıyor.

Bir de Anbaryolu'nda Gavurlar Sini denilen Ermeni mezarlığı vardı, bir kısmı parktı, bir kısmında süslü mezar taşları vardı, kaldırıldı.

O yıllarda şehrin sosyal-kültürel yapısı nasıldı?

O dönemde Afyon küçük bir ildi. Zannederim 20-25 bin nüfus vardı. Herkes birbirini tanırdı. Şimdi Müftülüğün olduğu yerde elektrik santrali vardı. Şehre günde 4 saat elektrik verilirdi. 2 saat gündüz, 2 saat gece. Akşam toplanıp ajans dinleriz. Büyükler bir köşede sohbet eder bizde diğer köşede bacakaşında duran gaz lambasının ışığında ders çalışırız, oyun oynarız.

Köylü şehre inerdi. Çoğu mal şehirden başka yerde bulunmazdı. İlçe, kasaba, nahiye, köy arasında bariz farklar vardı. Şimdi her şey, her yerde var.

Afyon'un kültürel yapısı sağlamdı. Her mahallede türbeler, yatırlar vardı. Bunlar milleti bir arada tutan değerlerdi. Öğretmenler çok bilgili, değerli insanlardı.

Küçükken sokaklarda fistanla gezerdik, şehrin zengini fakiri birdi. Şimdiki çocuklarda insanlarda her şey var, huzur yok. 1947 yılıydı galiba Kadınana İlkokulu'na başladım. Aslında bize Gedik Ahmet Paşa İlkokulu yakındı ama nedendir bilmem oraya vermediler. Sonrasında 1951'de Afyon Lisesi'nin Orta kısmına yazıldım. Orta 1'de sınıfta kaldım.

Nasıl oldu?

Okumaya meraklıydım. Bugün Ordu Bulvarı'nda 3. Vakıf Han'ın bulunduğu yerde kütüphane binası vardı, oradan çıkmazdım. Eve gelir okurdum, sınıfta okurdum. Ama ne okurdum? Önceleri kahramanlık hikayeleri, romanlar derken sonradan çizgi romanları keşfettim. Tarzan, Teksas, Tommiks vs. Harçlığımı onlara veriyorum, derste sıra altında, evde ders kitabının arasında onları okuyordum. Hal böyle olunca dersleri boşladık ve o yıl sınıfta kaldım.

Evden kızmadılar mı?

Babam Yoncaaltı Cami yanında zahirecilik yapıyor, karneyi aldım yanına gitim. Utana sıkıla *"Baba sınıfta kaldım"* dedim. *"Hayırlısı olsun"* dedi. Kızmadı. Gel seninle ağabeyinin yanına gidelim dedi. Ağabeyim ilkokulu bitirdi, okumayacağım deyince, demircinin yanına çırak olarak verdiler. Babamla birlikte onun çalıştığı dükkana gittik, babam oturdu ustayla sohbet ederken bende ağabeyimin yanına gittim. Onu körüğün başında isli paslı görmek beni üzdü.

Oradan çıkınca babam bana döndü ve *'' bu seferlik bir şey demiyorum, ama bir daha olursa geleceğin yer burası''* dedi. Bu bana büyük bir ders oldu. Ben buna şok tedavi diyorum. Belki evde kızsa, dövse bu kadar etkili olmazdı. Ondan sonra hiçbir dersten kalmadım.

Okulda bir arkadaş grubumuz vardı, bir futbol kulübü kurmuştuk ve dönemin çok güçlü takımlarını bile yenmiştik. Tabi o zamanlar öğretmenler öğrencinin her şeyiyle ilgilenir, onları ailelerine varıncaya kadar tanırlardı. Rahmetli Edip Ali Baki, oğlu Haluk Nur Baki bizim hocalığımızı yapan ünlü isimlerdendi.

1959 yılında liseyi bitirdim. Gönlümde İstanbul Teknik Üniversitesi vardı fakat nasip değilmiş Hukuk Fakültesi'ni kazandım.

Pek çok hemşehrimiz gibi bizde İstanbul Şehremini'ndeki Afyon Talebe Yurdunda kaldık. İstanbul'da okurken 27 Mayıs 1960 ihtilaline şahit olduk. O günlerde tahkikat komisyonları vs. uygulamalar ve basının yönlendirmesiyle olsa gerek DP'nin baskıcı bir havaya büründüğü kanaati vardı. Fakat sonradan olayların o gün göründüğü gibi olmadığını anladım. Türkiye'de kamuoyu o günde basın yoluyla oluşuyordu, bugünde öyle. Durum böyle olunca basın birilerinin istediği şekilde halkı manipüle ediyor.

Yurtta çok bariz olmasa da tartışmalar olurdu. İlerici-Gerici şeklinde. İhtilalden önce arkadaşlarımız yurt yönetimine seçildiler. Ben de yurt müdürü oldum. İhtilalden sonra tam yurt kongresinin yapılacağı gün bizleri emniyete aldılar. Gaye bizi yurt yönetiminden uzaklaştırmak. O günü nezarette geçirdik. Emniyet vasıtasıyla kongreye katılmamamız sağlandı, gerekçe sudan sebepler. Çıkınca bir baktık karşı ekip yurt yönetimini almış. Yeni seçilen kişilerle görüşerek en kısa sürede tekrar kongreye götürmelerini sağladık ve tekrar yönetime geldik.

Kimler vardı bu grupta?

Yavuz Aslan Argun, Muharrem Seleoğlu, Seyhan, Sezer Mısırlıoğlu, Aykut Edibali gibi lisede de beraber okuduğumuz arkadaşlardan oluşan grubumuz vardı.

Aynı ekip sonradan Türkiye'de büyük bir fikri akımın da temellerini atıyor değil mi?

Evet, saydığım arkadaşlarla ortaokul, lisede beraberdik. Tabii o günkü birlik, beraberlik, samimiyet, dostluk, arkadaşlık, güven başarımızın temeliydi.

Fikri mücadelenin temeli de Afyon Talebe Yurdu'nda atıldı. Arkadaş grubumuzla sohbetlerimizde Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılara çözüm yolları ararken. Ve bir taraftanda kendi eksiklerimizin farkına vardık. Özellikle dini konulardaki eksiklerimizi gördük ve bunları gidermek için yurttan ayrılıp eve çıkmaya karar verdik. Üsküdar'da bir eve geçtik. Burada gerek dini konularda, gerekse Türkiye'nin meseleleri ve yakın tarihi konusunda kendimizi yetiştirmeye başladık. Ve tabi tüm bunlara kafa yorarken bende dahil olmak üzere bazılarımız okullarını bıraktı.

Aileniz nasıl karşıladı bu durumu, sonuçta size büyük ümit bağlanmış, İstanbul'a okumaya göndermişler?

Babam eskiden zahireciydi, sonradan balast müteahhitliği yapıyordu fakat işleri bozulmuştu. Allah razı olsun ablalarım evde sabahlara kadar tezgahta önlük dokur, onlar satılır evin iaşesi sağlanırdı. Bir taraftanda ağabeyim astsubaydı onun yardımlarıyla aile geçimini sağlıyor. Ailemizden gizli, saklı bir şeyimiz yoktu. İçinde bulunduğumuz durumu anlattık. O günlerde lise mezunlarına yedeksubay öğretmenlik hakkı vardı. Benim için bir kurtuluş gibi gördüm, kısa yoldan hayata atılmak gerekiyordu. Bir taraftan askerlikte gelmişti. Neticede üniversiteyi bıraktık ve önce Şuhut Karacaören'de vekil öğretmenlik yaptıktan sonra Karaman'ın Ermenek kazasına bağlı Sarıveliler Köyü'ne atandık. Köy Torosların tepesinde, kışın yol kapandığında aylarca aşağı inemezsin. Göreve başladık çok geçmeden Milli Eğitim'e şikayet etmişler,*'' Gericilik yapıyormuşuz, Nurcuymuşuz''*. Böyle diyorlar. İbadetlerimizi yerine getirmeye çalışıyoruz, harama bakmıyoruz. Kabahat sanki. Neyse ki mesele kapandı.

Meclis Kürsüsünde-1978

MEHMET ÖZUTKU
Afyonkarahisar Milletvekili
Sicil No: 3608
Ticaret
(AP)
(1940-)

1940 yılında Afyon'da doğmuştur. Annesi Seher Hikmet Hanım, babası Halit Bey'dir. İlk, orta ve lise eğitimini Afyon'da tamamlamıştır. 1963 yılında Yedek Subay Öğretmen olarak askerliğini yaparak öğretmenliğe başladı. 1971 yılında öğretmenlikten istifa ile ayrılarak ticarette uğraşmaya başlamıştır. 1973 yılından itibaren kurucusu olduğu S.S. Pınar Tüketim Kooperatifi'nin Başkanlık ve İdareciliğini yapmıştır. XVI. Dönem AP Afyonkarahisar Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. Finansçı bilmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Meclis albümünden

Oradan Afyon'un Alanyurt Köyü'ne geldim. 2 yıl orada kaldım. Sonra Karaaslan Köyü, oradan Ataköy'e geçtik.

Öğretmenlikte de başınızdan epey olaylar geçmiş anlaşılan.

Öğretmenlik yaptığımız yıllarda da hep faydalı olmaya çalıştık. İster istemez insanın başına ilginç olaylar geliyor.

Peki üniversitede ki arkadaş grubunuzla bağınız sürüyor muydu?

Okulu bıraktıktan sonra ben gruptan koptum. Yıl 1968. Sadece yaz aylarında karşılaşırsak selamlaşıyoruz. Karaaslan Köyü'nde görevli olduğum sıralarda arkadaşlar beni arayıp buldular. Oturduk, Konya'da Mücadele Birliği adında bir dernek kurduklarını, bu derneğin şubelerine sancak adını verdiklerini, İstanbul'da bir Sancak açtıklarını ve Afyon'da da bir Sancak açmak istediklerini belirttiler. Sancak kuruldu. Bir müddet sohbetlere gidip geldik. Oradaki arkadaşların samimiyeti, fedakarlığı bende büyük hayranlık uyandırdı.

Amacı neydi bu derneğin?

Amacımız milli devletti. Dış baskılardan azade, sömürüden uzak, içeride birbiriyle uyumlu, bir millet. Hedef, ülkenin içinde bulunduğu meselelerden kurtuluşu sağlayacak bir kadronun oluşmasıydı. Komünizmle, Masonlukla, Kapitalizm, Emperyalizmle mücadele, dini ve milli değerleri yayma yolunu güdüyorduk.

Kimler vardı o dönemde?

Ali Yıldırım, Süleyman Köse, Nuri Eryıldız, Seyit Hoca, İhsan Ramiz, Yeşil Hoca, Hasan Hoca, Veysel Hoca, Ramazan Hoca, Feyzullah Hoca gibi genelde Diyanet Camiasından isimler vardı. Bende faaliyetlere katılmaya başladım.

Yeniden Milli Mücadele hareketinin logosu

Derneğin logosu çok ilginç geldi bana, ne anlam taşıyordu?

Logomuzdaki kitap iman ve milli kültürü, yıldız milli duyguları, sıkılı sağ yumrukta milli gücü temsil ediyordu.Özetle sıkılmış sağ yumruk Milli Mücadelecilerin sembolüydü.

Ne gibi faaliyetler vardı?

Derneğin yayın organı " Yeniden Milli Mücadele" ismini taşıyordu. Muhtevası doluydu. Mitingler, konferanslar, sergilerle sürekli aktif bir yaşam. Köyde çalışıyorum, akşamları ve hafta sonlarını teşkilatta geçiriyorum. Ulvi bir gaye olduğu için sıkı sıkıya sarılmıştık davamıza.

Bir taraftan öğretmenliğe devam ediyorsunuz?

Öğretmenliğe devam ediyorum ama teşkilat çalışmalarında ön plana çıkmaya başlayınca ayağımız kaydırılmaya başlandı. O arada Ataköy'de öğretmenlik yapıyordum. Önce Eğret'e (Anıtkaya) Kasabası'na tayin ettiler. 1 yıl orada çalıştım. Arkasından Ağrı'ya sürgün ettiler. Dernekte 4 öğretmen arkadaş vardı, hepsini yurdun uzak köşelerine verdiler. Kimini Sivas'a, kimini Ordu'ya. Amaç tabi bu hareketin öncülerini uzak yerlere gönderip, hareketi çökertmek. Devir 12 Mart dönemi, peşpeşe davalar açıldı. Şeriatçılık, devleti yıkmaya teşebbüs etmek, vs. akla hayale gelmeyecek şeyler. Bizim derdimiz ülkenin meselelerini çözebilecek insanlar yetiştirmekti. 1974'te Ecevit affı imdadıma yetişti. Davalar düştü. Yoksa mukadderdi içeri girmek.

Ağrı'ya sürgün edildiniz, peki gittiniz mi?

Oturduk istişare ettik, gidelim mi, gitmeyelim mi? Tabii bu arada gitmesek meslekten ayrılsak ne yapacağız? Hamdolsun Cenabı Allah sağlık, sıhhat vermiş, gençlik vermiş. Hiçbirşey olmasa elimize bir küfe, bir urgan alıp eski hal binası önünde hamallık yaparız dedim. İzin süresi bitince Ağrı'ya gittim, gördüm. Orada göreve başlasam teşkilat çalışmaları bitecek. Sonuçta gitmedik ve istifa ettik. Dört arkadaş bir araya gelerek 40.000 TL sermaye ile ortaklaşa bir bakkal dükkanı açtık. Mecidiye'ye inerken Eryıldız adında bir bakkal dükkanı sayesinde rızkımızı temin ettik.

Afyon'da ilk kooperatifi de siz açtınız bildiğim kadarıyla.

Evet, bakkal birkaç yıl çalıştı. Ama 4 ortaktık, yetmemeye başladı. Oturduk istişare ettik. Bunun üzerine dava arkadaşları ile bir araya gelerek Pınar Kooperatifi adında bir yer açtık. Aynı zamanda dava çalışmalarına katkıda bulunacak bir yer olacaktı. O dönemde Afyon'da bir ilkti. Market sisteminin öncüsü idi. Toptan fiyatına perakende satış bizim sloganımızdı. Başarılı bir yapı kurduk. Uzun yıllar devam etti. Fakat kendimizi yenileyemediğimizden kapandı. Milletvekilliği döneminde bir Almanya seyahatimde AVM'leri görmüş ve bizimde bu sisteme geçmemiz gerektiği kanısına varmıştım. O zaman kabul görmemişti bu teklifim.

Siyasete nasıl girdiniz, hareketin temelinde mevcut siyasete reddiye var?

1973 seçimlerine gelindiğinde Milli Mücadele hareketi geniş kitlelere ulaşmıştı ve ulaştığımız bu kitleyi gören gerek Adalet Partisi, gerek Milli Selamet Partisi yetkilileri kendi saflarında seçimlere girmemizi istemişlerdi. Fakat istişareler neticesinde böyle bir davranış için erken olduğuna karar verildi. Çünkü biz siyaset üstü çalışmalar yapıyoruz. Daha ulvi hedeflerimiz var.

1977 seçimlerinde diğer partilerden aynı talepler tekrar gelmeye başladı. Esasında halkta bizi sıkıştırmaya başladı; Bölükbaşı gibi yapacaksanız hiç kapımıza gelmeyin dediler. Malum rahmetli Osman Bölükbaşı iyi bir hatipti, fakat sürekli muhalefetti. Neticede oturduk istişare ettik. Bizde ki kanaat seçimlere MSP ile girilmesiydi. Fakat hareketin İstanbul kanadı AP ile girilmesini istedi. Ve öylede oldu. O günlerde Demirel'in çağrısı vardı." *Eteğimizdeki taşları dökelim, biraya gelelim. Türkiye zor günlerden geçiyor*" diyerek açık çağrı yapmıştı. Teşkilatın adayı olarak da ben uygun görüldüm.

O dönemde Milletvekilliği adaylık süreci şimdiki gibi değil, AP Teşkilatına gittim, Milletvekilliği adaylık başvurumu yaptım, çıktım. Zannediyorum ki böylece seçime girilecek, meğer daha delegelerin yapacağı önseçim varmış. Arkadaşlar uyardı. Tekrar gidip partiden delege listesini aldım. Çalışmaya başladık. Önseçimde 4. sıraya geldim. Diğerleri Ali İhsan Ulubahşi, Mete Tan, Güneş Öngüt. Ben teşkilatın eskilerinden, eski bakan Hasan Dinçer'in önüne geçmişim. Sonradan duydum seçim kurulu üyeleri Hasan Dinçer'e isterseniz sıralamayı değiştirelim demişler, o da *" bu gencin hakkı yenmez"* diyerek kabul etmemiş.

AP Afyon Mitingi 1977

Resmi bir seçim, sonuçlar nasıl değiştirilir?

O yıllarda yine böyle bir vaka yaşanmıştı. Terzi Hüseyin Öğdüm zannederim 1969 Belediye Başkanlığı seçimlerinde bağımsız aday olmuş ve söylentilere göre iyi bir oyla seçilmişti de fakat memleketin önde gelenleri ve sandık kurulundakiler bu adama başkanlık mı verilir deyip seçim sonuçlarını değiştirmişlerdi. Tabi önce itiraz oluyor, kurul sandıkları tekrar sayıp sonuçları değiştiriyor. O dönem bu hep anlatılırdı. Hüseyin Öğdüm'de 1970'de genç yaşta kahrından ölmüştü.

Siyasete böyle adım attınız.

Evet. Hani derler ya havuza beni kim itti. Benim durum aynen öyle. Yüzme bilmiyorum, denize atıldım. Allah razı olsun arkadaşlar benden daha fazla çalıştı. Son gün yorgunluktan sabah namazından sonra yattım, telefon çalmaya başladı hayırlı olsun seçildin diye haber verenler. Tekrar yattım, öğleye kadar. Velhasıl 1977 seçimlerinde parlamentoya girdik.

Peki nasıl bir meclis ile karşılaştınız?

Tabi bizler idealist insanlar olarak oraya gittik. Daha önseçim döneminde çalışırken *"bana şahsi meselelerinizle gelmeyin, ülkenin daha ciddi meseleleri var, ben bunların çözülmesi için gayret göstereceğim"* demiştim. Fakat Ankara'ya gidince gördüm ki gelen herkes kendinin, oğlunun, kızının, damadının velhasıl birilerinin tayini, daha iyi işe sahip olmaları için kapı aşındırıyor. Başka bir taleple gelen yok. Kendince haklı da. Önayak olmasanız siz kötü oluyorsunuz. Aslına bakarsa-

nız toplumun huzuru, refahı için istekleri belki de gerekli. O insanların isteklerini yapmaz, problemlerini çözmezseniz o kişiden verim alamazsınız. Çok şükür kimseye yalan söylemedim, başımdan savmadım. Ne gerekiyorsa onu yaptım. O yüzden de Afyon'a dönünce başım açık, alnım dik gezdim.

Mecliste neler yaptınız?

Kısa bir meclis dönemi yaşadık. Malum 12 Eylül ihtilali ile meclis kapatıldı. Bu dönemde hergün şiddet olayları vardı. Aralık 1978'de Kahramanmaraş olayları çıktığında Adalet Partisi'nin Komisyon üyesi olarak oraya gittik. O günlerde yaşananları anlatmak dahi zor. Sanki bir iç savaş. Morglar ceset dolu, sokaklar bölünmüş. Gider gitmez toplum üzerinde etkisi olan kanaat önderlerini bir araya getirerek belediye hoparlöründen konuşturup halkı sükunete davet ettik. Olayları yatıştırmaya çalıştık. Biz tarafları yatıştırmaya çalışırken iktidar kışkırtıcı konuşmalar yapıyor. Allah o günleri bir daha yaşatmasın.

Mecliste de çok hareketli bir miletvekiliydim. Değişik komisyonlarda, işsizlik sigortası çalışmalarında görev aldım.

Türkiye'de politika kavgayla, gürültüyle yapılıyor. Halbuki toplumda elbette farklı görüşlerde olacak, herkes kendi fikrini söyleyecek. Millet neyi benimserse o kabul görecek. Bizim her şeyden önce birbirimizi dinlemeye, anlamaya, sevmeye ihtiyacımız var. Bu ülkede birlikte yaşıyorsak öncelikle bunu gerçekleştireceğiz.

Afyonkarahisar'la ilgili o dönem neler yaptınız?

Bizler sadece milletvekiliydik. Ama yinede ilimizle ilgili pek çok konuda teklif götürdük, yaptırmaya çalıştık. Esas rahmetli hemşehrimiz, ağabeyim Ahmet Karayiğit (Dişçi Ahmet) o dönem Köy İşleri Bakanı idi. Onun sayesinde köylerimiz pek çok hizmet gördü. Düşünün 1980'li yıllara gelmişsiniz köylerin yolu yok, suyu yok, elektriği yok. Bazen İzmir'e giderken gece geçtiğim köy, kasabaları ışıl, ışıl görür imrenirdim. Afyon'un köyleri de böyle olsa diye. Nasip oldu Ahmet Karayiğit sayesinde pek çok köyümüzün bu ihtiyacını giderdik. Tabi yapılan işler o günün şartlarında çok büyük işler ama bugün devletin imkânları, yaptıkları göz önüne getirilince küçük bir yatırım gibi geliyor. Geçmişi değerlendirirken her zaman içinde bulunulan şartları göz önüne getirmek gerekir.

Aynı dönem seçildiğiniz arkadaşlarınız istifa edip başka partiye geçerek bakan oldular, size böyle bir teklif geldi mi?

Hamdolsun benim kapımı dahi çalmadılar. Bana gelemezlerdi de. Bizler idealist insanlarız. Makama, koltuğa değişilmeyecek değerlerimiz vardır. Yoksa hemşehrilerimizin yüzüne nasıl bakardım. Bunu yapanlar belki bir süreliğine makam sahibi oldular ama toplum nazarında değerlerini de yitirdiler. Türkiye maalesef böyle şeyler yaşadı. Güneş Motel,14'ler o dönemden akıllarda kalan şeyler. Yahudilerin meşhur Siyon Protokolleri'nde vardır. Dünyada kendinize hizmet edecek insanların zayıf yönlerini araştırıp bulacaksınız ve bu zayıf yönlerinden kendinize bağlayacaksınız. Kimisi paraya, kimisi şan, şöhrete, kimi kadına, kimi makama, kimi kumara tutulur. Çok şükür bizim nefsimizde böyle bir şey yok.

12 Eylül'de neler yaşadınız?

11 Eylül gecesi Mücadele Birliği'nden arkadaşlarla bizim evde sohbetimiz vardı. Geç vakit onları yolcu edip yattım.

Yeniden milli Mücadeleciler bir yürüyüş sırasında

Gece bir telefon geldi. Bir *arkadaş" askerlerin darbe yaptığını hazırlıklı olmamı"* söyledi. Hazırlık derken devlete, millete karşı bir suçumuz yok. Ama suç isnat ederlerde içeri alırlarsa? Bir vakit gelirlerse karşı koymayı düşündüm. Sonra vazgeçtim. Birkaç gün bekledik gelen giden yok. Sadece liderler ve üst yöneticiler gözaltına alındı. Bizimde meclis maceramız böylece sona erdi.

12 Eylül İhtilali mensubu olduğunuz Mücadele Birliği'ni nasıl etkiledi?

Mücadele Birliği daha 12 Eylül yaşanmadan uzun süre önce birkaç ayrışma yaşamıştı. Ama özellikle 1978'te bir savrulma yaşadık. Dolayısıyla 12 Eylül'ün bizim üzerimizde bir etkisi olmadı. Ayrıca bizler askere karşı daima sempati besleyen bir yapıydık. Çünkü daha siyasete girmeden çok önce Türkiye'de o günkü siyasetten bir şey beklenemeyeceğini değişimin ancak emir-komuta zinciri içinde askerden gelebileceğine inanmıştık.

Kitleleri etkileyen bir hareket nasıl oldu da bir dağılma süreci yaşadı?

Dışarıya açılan hareketlerin zaman içinde bir takım zaaflara düçar olması mukadderdir. Bizim Çanakkale için bir tespitimiz vardır: Büyük bir cesaret, büyük bir fedakarlık ve çok büyük bir zaferdir ama liderliği çok zayıf bir zaferdir. Ben bizim hareketimizi de buna benzetiyorum. Yani liderlik çok zayıf kalmıştır, zayıf kaldığı için taşıyamamıştır kitleyi.

Başlangıçta lider inançtır, fikirdir, idealdir diye yola çıkanlar sonradan liderin söylediği her şey doğrudur noktasına geldiler. Onun için de ayağı topallamaya başladı. Tabii böyle davrananlarla bundan rahatsız olanlar arasında bir sürtüşme de başlamış oldu.

Tabanın eğitimi ve sorumlulukları karşılanamadı. 1971'den sonra hareket kendisini tekrarlamaya başladı. Fikir üretimi durdu, o dönemde aşağıdan ikazlar yapıldı ama bu ikazlar dikkate alınmadı. Aslında düşüncede bir farlılık yoktu, fark metottaydı. Liderin söylediği tek doğrudur çizgisinde olanlar devam etti. Biz de bu dönemde, 77-78 yıllarında hareketten koptuk. İstişare mekanizması zayıftı. Bu mekanizma Anadolu'da yürüyor ama İstanbul'da çökmüş. Savrulduğumuz 78'e kadar bundan bizim haberimiz yoktu. Lider kendi çevresinden uzaklaştı. Temel yanlışımız buydu.

Bugün Mücadele Birliği'nden yetişenlerin pek çoğu farkı yerlerde etkin görevdeler değil mi?

Bu bir kadro hareketi. Ülkenin içinde bulunduğu kültürel, siyasal, sosyal, askeri badireden nasıl kurutuluruz üzerine kafa yormuş, seçkin beyinlerden oluşan bir kadro hareketi. Türkiye'nin siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında söz sahibi konumuna gelen insanların olması böyle bir hareketin sonuncunda gayet doğaldır. Ayrıca hareket dağılmış olsa da mensuplarının idealleri, aşkları sönmüş değil. Bu ülkenin dertleri oldukça dünkü milli mücadelecilerin her biri bu dertle dertlenip bu ateşi içinde taşıyacaktır.

Yeniden Milli Mücadele Hareketi üzerine düşen tarihi görevi ifa etti. Türkiye'nin aydın ihanetiyle karşı karşıya olduğu bir dönemde sözünü ettiğimiz pek çok insanın yetişmesine vesile oldu. Cesaret edilemeyen pek çok şeyi söyledi ve tarihe mal oldu. Ama bugün bir milli mücadele hareketine dünkünden daha çok ihtiyaç var.

Milletvekilliğiniz erken sona erdi, sonrasında ne yaptınız?

Tabi bizim milletvekilliğimiz ihtilalle sona erdi. Sonrasında daha önceden tanıdığım ve o zamanlar Ankara'da bir şirketi olan Kemal Horzum çağırdı. Onun yanında bir süre çalıştım. Baktım olmayacak, bırakıp Afyon'a döndüm. Yıllar önce kurduğumuz Pınar Tüketim Kooperatifi ile ilgilendim.1988 yılında onu da tasfiye ettik. Siyaseti de aynı yıl bıraktım. 1990'dan beri Ankara'da yaşıyoruz. Orada Araştırma ve Kültür Vakfı adında bir vakıf kurduk. Eski dostluklarımızı devam ettirmeye çalışıyoruz.

Efendim bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederim, Son olarak neler söylemek istersiniz?

Yıllarca Ankara'da yaşadıktan sonra birkaç yıldır yaz aylarını burada geçirmeye başladık. Afyon elbette eskiye oranla çok büyük mesafeler katetti. Belediyemizin bunda büyük payı var. Kültür, yaşam tarzı konusunda bazı şehirleri de geçti. Maalesef kültür emperyalizmine yenik düşüyoruz. Bizler çocuklarımıza sahip çıktık ama torunlarımıza ulaşamıyoruz.

Zaman zaman TV'de Afrika'da, başka ülkelerde açlık çekenleri seyrettiğim zaman bizim 1940'lı,1950'li yıllarda çocukluğumuzda yaşadığımız, gördüğümüz sıkıntılar aklıma gelir. Dün yoklukla imtihanı kazandık ama bugün korkarım varlıkla imtihanı kaybediyoruz.

Taşpınar Dergisi yerel tarihe, kültüre yönelik büyük bir çalışma. Güzel bir hizmeti yerine getiriyorsunuz, Allah razı olsun. Şehrin kültürüne yönelik çalışmalar daha da çoğalsın.

Cumhuriyetin Tanığı ANITPARK

EYÜP GÜNGÖR*

Tahsil yıllarımızda Afyonkarahisar dışından yolu şehrimize düşen yabancılardan dinlediğimiz Afyonkarahisar hikayelerinde hep şehrimizin güzel bir kent olduğu yönünde göğsümüzü kabartan hikayeler dinlemişizdir. İstasyon binamızdan, lisemize PTT binamızdan eski Belediye ve Ali Çetinkaya Kız Meslek Lisesi'ne, camilerimize varıncaya kadar daha pek çok güzelliklerimizin dışında Anıtpark'tan sitayişle bahsedilir ve bizde bunu yabancı bir ağızdan dinlemekle mest olurduk.

Şimdi bu güzelliklerden Anıtpark'ın hikayesini anlatalım ve genç-yaşlı her birimizin iyi, kötü pek çok hatırasının bulunduğu bu güzel mekânın nasıl yapıldığını, nasıl yaşadığını bir görelim.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ile birlikte tek partili dönemde ülkemizdeki kentleşme ve kentli olabilme süreçleri eşdeğer bir gelişme göstermiştir. 1923-1945 yılları arasında başkent Ankara ile birlikte gündeme gelen planlı kentleşme olgusunun açık ve yeşil alan sistemlerine ait bölümü olan şehir parkları; Atatürk'ün Gençlik Parkları, kültür parkları, kent ormanları … oluşturma çabalarıyla desteklenmektedir.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Bakanlar Kurulu, Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında Ankara Gençlik Parkı örneğinde olduğu gibi yeni Türkiye'nin kentsel mekân anlayışını hayata geçirecektir.

Ankara'nın yanı sıra Türkiye'nin diğer şehirlerinde de çağdaş şehir modeli olarak parklar seçilecektir. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanından 1945'li yıllara kadar Ankara başta olmak üzere Adana, Afyonkarahisar, Antalya, Bolu, Bursa, Çanakkale, Gaziantep, İstanbul, İzmir, İzmit, Samsun, Trabzon kentlerinde Mersin'in Tarsus ilçesinde yapılmış olan Kent Parkları ile Cumhuriyet Türkiyesinin yeni yüzünü oluşturma gayreti içine girilmiştir. Bu parkların içinde yapıldığı günden bugüne işlevini devam ettirenlerden birisi de bizim Anıtpark'ımızdır. Şehrimize ziyarete gelen dostlarımıza gezdirdiğimiz, gururla gösterdiğimiz yerlerdendir Anıtpark ve Zafer Anıtı.

Zamanına göre Anıtpark'ın planlaması kusursuzdur. İnşaat tamamen yöresel malzemeler kullanılarak yapılmıştır. Havuzlarda, küpeştelerde kullanılan taş malzemelerdeki el işçiliği mükemmeldir. Çevresinde bulunan resmi veya özel sektör tarafından yapılan tüm binaların Anıtpark'la birlikte topoğrafyaya uygunluğu sağlanmıştır. Sonradan yapılan büfeler, tuvaletler, trafo, ahşap işçi barınağı gibi uyumsuz ilavelerle görselliğini birazda biz bozmuşuzdur.

İşgalde yakılıp - yıkılan şehrimizin Kurtuluş Savaşı'nda seçkin bir yeri vardır. Büyük Taarruz Afyonkarahisar Kocatepe'de başlamış ve işgalden ilk kurtarılan şehir olma şerefi yine şehrimizin olmuştur.

Bakanlar Kurulu'nun 20.05.1930 tarihli 9496 sayılı kararnamesi ile Afyonkarahisar'da Atatürk adına bir Zafer Anıtı yapılması kararlaştırılmıştır. Ve ilgili kararname ile anıtı yapacak olan Avusturyalı heykeltıraş Heinrich KRİPPEL'e 27.000 ABD doları verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu anıt şehrimizin 27 Ağustos 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtuluşunu ve ordumuzun düşmanı mağlup edişini canlandıracaktır.

Anıtın yapımının devam ettiği bu yıllarda bir taraftan da anıtın yerleştirileceği yer olarak belirlenen alanda çalışmalar başlamıştır.

* Mimar

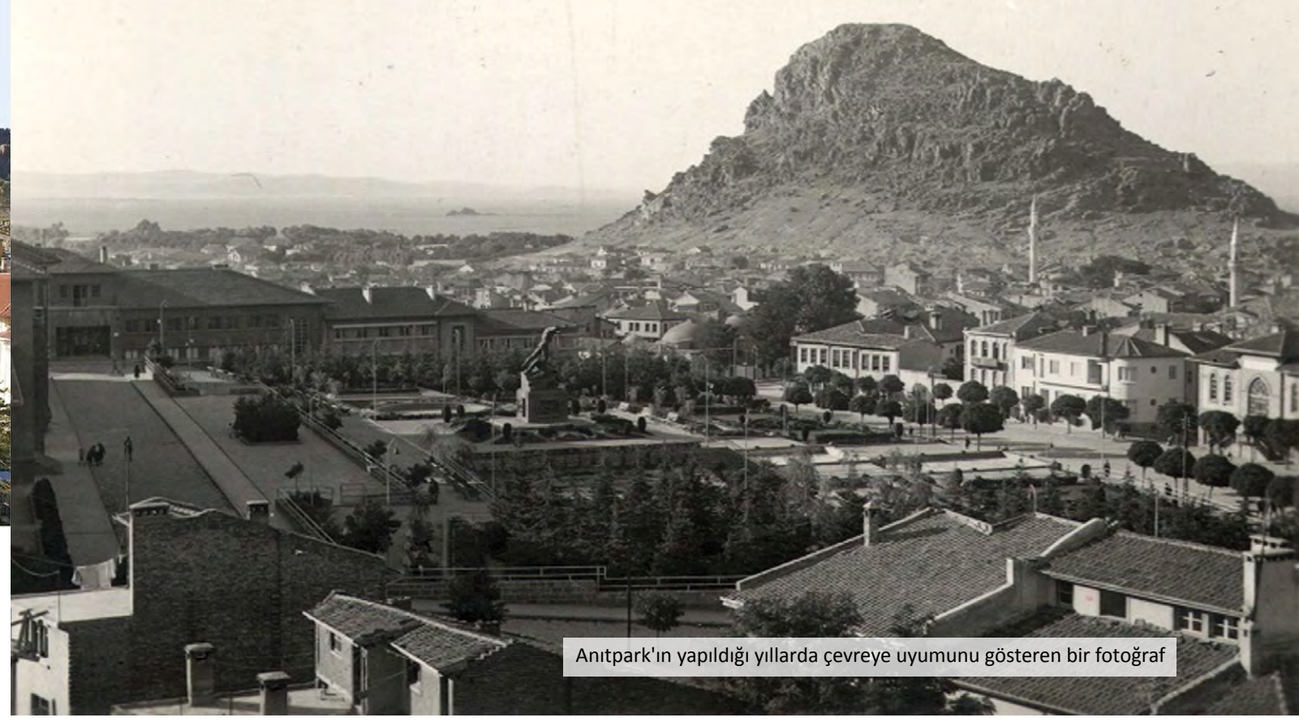

Anıtpark'ın yapıldığı yıllarda çevreye uyumunu gösteren bir fotoğraf

1933 yılında yapımına başlanan Anıtpark'ın oturduğu alan 9043 metrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Parkın merkezini belirleyen yapıldığı yıllardaki adıyla UTKU ABİDESİ(ZAFER ANITI) nin etrafı çiçek tarhlarıyla düzenlenmiş, anıtın ön yüzüne bakan kısımda tasarlanan küçük şelaleler çizgisel bir havuzda toplamıştır.

24 Mart 1936'da Başbakan İsmet İnönü tarafından açılışı yapılan anıtta kaidenin çevresindeki kabartmalarda ön yüzde Atatürk'ün sol profilden bir portresi, arka yüzde Türk askerinin taşıdığı sancağı işgalden kurtulan halkın öpmesi, sol yüzde Atatürk, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak'ın harita üzerinde yaptıkları Başkomutan Meydan Muharebesi planı, sağ yüzde ise Türk askerinin yaptığı bir süngü saldırısı betimlenmiştir.

Türkün zaferini konu eden Zafer Anıtı ve onun bulunduğu Anıtpark Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını somutlaştıran, güçlendiren ve bunu gelecek kuşaklara aktarmak üzere yapılmış bir şehir parkıdır.

Anıtpark'ın yapımı tamamlandıktan sonra 1938 yılında Alman mühendis Martin Wagner tarafından yapılıp Nafia Bakanlığı'nca onanmış olan Afyonkarahisar şehir imar planında Anıtpark olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Daha sonraki yıllarda (1951, 1972, 1986) yapılan ilave ve revize imar planlarında Anıtpark alanı hiçbir tadilata uğramadan olduğu gibi korunmuştur.

Anıtpark'ın sağında Cumhuriyetin ilk yıllarının resmi yapıları olan eski Tekel Binası, Özel İdare, Beden Terbiyesi binası, Dumlupınar İlkokulu; hemen arkasında eski Belediye ve Ali Çetinkaya Kız Meslek Lisesi Binası, sol tarafında ise arsız, arsız sırıtmayan topoğrafyaya uyumlu ve devrinin mimari özelliklerini yansıtan sivil mimarlık örnekleri, karşısında ise Osmanlının son dönemlerini simgeleyen ve adeta

Havuz küpeşteleri

bende buradayım diyen Zafer Müzesi (ilk Belediye Dairesi) bulunmaktadır.

Yukarıda saymaya çalıştığımız özellikler sebebi ile Anıtpark dünümüzden gelecek kuşaklara aktarılması gereken erken Cumhuriyet dönemine ait çok önemli bir mimari eser, sosyal hayatımızın da vazgeçilmezi bir sanat eseridir. Bugün için Anıtparkı restore etmek ve geçmişte yapılan kötü uygulamaları ortadan kaldırmak doğru olur kanaatindeyim.

TÜRKLERDE TEMİZLİK, HAMAM KÜLTÜRÜ VE AFYONKARAHİSAR HAMAMLARI

ÜLKÜ AKCÜRE

İmaret Hamamı

İlk Müslüman hamamları Roma ve antik devir hamamları benzeriydi. Bu hamamlar da bir soğuk su, bir de sıcak su havuzu vardı. İslamiyet'in kaideleri netleştikçe, Hadis ve ayetler tefsir edilince, Müslümanların erkek ve kadınlarının belli durumların da "gusul abdesti" almaları gerektiği öngörüldü. Bunun için de akar su kullanılması gerekliydi.

Tasavvuf ehlince zahiri (görünen) kirlerden temizliğin yanı sıra batının (görünmeyen) kirlerden de arınılması için, abdest alınırken dua edilir.

Hadesten ve necasetten taharet (temizlik)namazın ilk şartıdır. Din, temizlik üzerine kurulmuştur. Temizlik imanın yarısıdır. Temizlik imandan gelir,

Anadolu'nun Müslüman Türkler tarafından feth edilmesi ile birlikte, Selçuklardan itibaren, Roma devrinden kalan havuz sistemi terk edilerek, Müslümanlık şartlarına uygun olan "kurna" sistemi getirilmiştir. Yine Müslümanlık şartı gereği tesettüre uyulmuş, erkekler belden aşağı, kadınlar göğüs üstünden aşağı mahrem yerlerini peştamal ile örterler.

İslamiyet öncesi Orta Asya Türklerinde de, temizliğe önem verildiği, "çadır hamamları" olduğu bilinmektedir Selçuklu Sultanı Alladdin Keykübad'ın da sefer çadır hamamı ile çıktığı bilinir.

Selçuklulardan başlayarak, Beylikler ve Osmanlı devirlerinde yüzlerce hamam yapılmıştır. Bu hamamların tamamı bir külliyenin parçası olup, aynı zamanda bir vakfa da bağlıdır. Hem 'külliye' ve hem de 'vakıf' Müslüman Türklere mahsus iki müessesedir, külliye; bir cami etrafında, medrese, kütüphane, hastane, hamam ve imaret şeklinde milletin sosyal ve kültürel hayatına hizmet eden yapılardır. Vakıf ise; bu yapıları (külliyeyi) yaptıran hayır sahibinin, bunların kıyamete kadar ayakta kalmasını sağlayacak tedbirin alındığı gösterir vakıf senedir.

Türk hamamları başta şehirler olmak üzere, diğer yerleşim merkezlerinde halkın hizmetine sunulmuştur tek veya çift olarak yapılmış, müstakil yapılardır. Tek hamamlarda, öyleye kadar erkeklere, öyleden sonra kadınlara hizmet verirken; çift hamamlarda, biri kadınlara, diğeri erkeklere hizmet veren yan yana iki hamamdır.

Türk hamamında, kapıdan girişte geniş bir alan soyunma yeridir. Bazılarında burada fıskiyeli küçük bir havuz ve hamamı işletenin yeri vardır. Buradan 'soğukluk' veya 'ılıklık' denen bir ara yere geçilir. Üçüncü bölüm ise, ortasında 'göbek taşı' denen ve yerden 60-80cm yükseklikte 2-3 metre genişlik ve uzunlukta, altında külhandan gelen sıcak, ve hem de soğuk su musluğu vardır. Bu üçüncü kısma 'sıcaklık' denir, buraya açılan ve perde ile kapatılmış 'halvet' denilen, tek kişilik, sıcak yıkanma hücreleri vardır.

Alaca Hamam

Hamam sıcak su veren ve ısıtan 'külhan' denilen ve üzerinde su deposu bulunan, dışarıda dördüncü bir bölüm vardır.

Bu hamamlar umumi yani halka açık hamamlardır. Ayrıca saray, köşk, konak ve büyük evlerde özel hamamlarda vardır.

Müslüman halkın evlerinde, yatak odalarında, yatak odalarında, yüklük şeklinde 'gusülhane'ler vardı.

Hamamlar, bir arınma ve temizlenme yeri olduğu kadar 'kız görme' yeridir. Evlenecek delikanlıların anneleri oğulları için münasip kızı burada beğenir. Düğün esnasında 'gelin ve güvey hamamları ' denilen ve özel olarak tutulup, yalnız misafirlerin ağırlandığı, eğlencelerin yapılıp meyve ve yiyeceklerin ikram edildiği toplantı düzenlenir.

Yabancılar da Türk hamamlarına hayrandırlar. Ledy Montaqu Türkiye Mektupları"nda: "Hamam aydınlığı üç tane kubbesinden alan taş bir bina, içerisi gayet aydınlık, içeri girer girmez görülen ilk kubbe biraz küçük. Daha sonraki mermer döşeli kısmın etrafında iki sıra yine mermerden, üzerinde oturulacak yerler var. Sular mermer kurnalara dökülüp, sonra yine yere akıyor, oradan ufak kanallarla yandaki kısma geçiyor. Burası biraz küçük (halvet). Burada da oturacak yer var. Buraya gelen çok sıcak kükürtlü sular, burayı oldukça sıcak yapıyor.." sf.36

Ecnebi Seyyahlara Nazaran XVI. Yüzyılda İstanbul adlı eserde.

"Türkiye'de bütün İslam ülkelerinde olduğu gibi birçok hamam vardır. Bu umumi hamamlardan başka büyüklerin evlerinde hususi hamamlar mevcuttur; şüphesiz bunlar da güzeldir. Bütün umumi hamamların zemin ve duvarları mermer kaplıdır.

Hamamların giriş kısmının etrafı soyunmaya mahsus yerlerle çevrilidir. Burada elbiseler çıkarılır. Ortada fıskiyeli bir havuz vardır.

Esas hamam kısmına geçildiğinde, burası daha büyüktür. Yarım küre şeklinde kubbesi vardır. Kubbedeki camlardan ışık alır. Burada çepeçevre oturulacak mermer sedir ve kurnalar vardır.

Yeni Hamam

O devirde İstanbul'da bulunan hamamlar gece gündüz açıktır ve 150'den fazla hamam vardı.

Türklerde erkeklerin ve kadınların hamamları ayrıdır. Buna rağmen Türkler hamamda mahrem yerlerini örterler. Belden diz kapağına kadar peştamal denen bezle örterler. Avrupa'daki gibi çıplak olunmaz;

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'in "Bir zamanlar İstanbul" adlı eserinde;

"Vaktiyle yapılan umumi bir sayımda İstanbul'da Sultanlar ve kibarlar konaklarında 14.536 adet hamam vardı. Halk için de 155 adet umumi hamam vardı."

Ogier Ghiselin De Busbecl̆gin,"Türkiye'yi Böyle Gördüm" adlı kitabında şöyle yazmaktadır;

'' Türkler vücut temizliğine çok dikkat ederler. Kirli ve pis olanlardan tiksinirler, vücut pisliği onların nazarında ruh pisliğinden fenadır. Bundan dolayı sık sık yıkanırlar.

Kibar evlerinde hamamlar vardır. Evinde hamam olmayan diğer orta tabakaya mensup Türkler umumi hamamlara giderler."

İbn Batuta Seyhatnamesinde ;

".. Milas'a doğru yola çıktık,.. orada ahilerden birinin tekkesine indik. O da ikram ve iltifatta.. hamama götürmede diğerleri gibi saygı ve sevgide bulundu."

Bu anlatılanlar çerçevesinde Afyonkarahisar'da da hamamlar yapılmıştır. Bu umumi hamamların hepsi vakıf eseridir. Büyük kısmı da bir külliyenin parçasıdır. İmaret Hamamı gibi. Ancak Osmanlı'nın son devrinde, İmparatorluk yıkılırken, bu yıkılmadan külliyeler de nasibini almış, cehaletin, hırsın, fırsat düşkünlüğünün kör kazması bunları yerle bir etmiştir. İşte bizim bu uymazlığımızı göre bir yabancı sanat tarihçisi; mimari, estetik, sanat ve tarih eserlerimizi görüp, hayran olduktan ve bunların yıkılmasına da şahit olduktan sonra şöyle demiştir;

"Bu eserleri yapanlar nereye gitti?"

Bir fikir adamımızın cevabı;

"Onlar beyaz, güzel atlara binip gittiler."

Afyonkarahisar'da ki bir çok eserde, maalesef, yol genişletmek, meydan açmak bahanesiyle cehlin kurbanı olmuştur.

Afyonkarahisar Hamamları

Dabakhane Hamamı

Zaviye Sultan Mahallesinde, etrafı evlerle çevrilmiş, büyük kısmı yıkılmış, Vakıflar genel müdürlüğü koruması altında ki bu hamam erken Osmanlı Devrine ait olup, klasik Osmanlı mimarisinde, soyunma, ılıklık, hamam (sıcaklık) ve külhan kısımlarını ihtiyaç ettiği halde bakımsızlıktan bir

Tabak Hamam

çok kısmı yıkılmış yok olmuştur.

Umur Bey (Paşa) Hamamı

Umur Bey Külliyesine ait, camii, medrese, hamam olarak yapılmıştır. Bir Selçuklu eseri iken, zaman içinde yok olmuştur. Kalan kısımları 1933 yılında Anıtpark ve civarı genişletme çalışmaları için yıkılmıştır. Yerine 1939 yılında Ali Çetinkaya Kız Enstitüsü yapılmıştır.

Yeni Hamam

Umur Bey Mahallesi Yeni Camii sokakta olup, çift hamamdır, yani kadınlara ve erkeklere ait iki hamam. Vakıfların koruması altında olmasına rağmen bakımsızdır ve bir çok kısmı yıkılmıştır. Acilen restorasyona ihtiyacı vardır.

Millet (Gavur) Hamamı

Tac-ı Ahmet mahallesinde olup, kimin ve ne zaman yaptırdığı belli olmayıp, bir Ermeni tarafından tamir ve restore edilmiştir. 1920'li yıllara kadar Ermeni azınlık kullandığı için Gavur Hamamı denilmiştir. 2005 yılında Özel İdare tarafından restorasyonu yapılmış, kültürel faaliyetlerde kullanılmaktadır.

Halen açık , kullanılmakta olan hamamlar;

Kadı Hamamı

Fakı Paşa Mahallesinde, Turunçoğlu Vakfına ait Çift hamamdır. Nispeten korunmuş, etrafı dükkânlarla çevrilidir. Erkekler kısmı açıktır. Vakıflar Genel Müdürlüğü korumasındadır.

Alaca (Kasımpaşa) Hamamı

Hacı Nuh Mahallesinde, Milli Birlik Caddesi ile, Gazlıgöl Caddesinin birleştiği yerde, çift hamamdır. Oldukça korunmuş ve halen kullanılmaktadır. Etrafı dükkanlarla çevrilidir. Yolların yükselmesi ile çukurda kalmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü korumasındadır.

(İmaret) Gedik Ahmet Paşa Hamamı

Kurtuluş Caddesinde, Gedik Ahmet Paşa külliyesinin bir parçasıdır, çift hamamdır. Halen açık olup, hizmet vermektedir. 1472 – 1475 yıllarında yapılmıştır.

Bu hamamlara giderken götürülen "Hamam bohçası", kese, lif, sabun, kına, sülük, nalın (takunya), havlu, peştamal, futa(Peştamal pamuktan yapılmış iken, futa ipekten yapılmıştır.) ponza taşı ve diğer temizlik aletleri ile tellak (erkeklere hizmet eden) ve natır (kadınlara hizmet eden) keseci ve yıkayıcıları, bu hamam bahsine girer.

GEÇMİŞTE

AFYONKARAHİSAR'DA PAZAR YERLERİ

İhsan AKAR*

Tarihi Kral Yolu ile İpek Yolu üzerinde bulunan ve 6000 yıllık tarihi boyunca her zaman kavşak ve cazibe merkezi olmuş şehrimiz Afyonkarahisar'a ait en eski gezi notlarına göre şehrimizin savunma amaçlı bir kale olan tarihi kalenin etrafına inşa edildiği düşünülmektedir. Kent sosyolojisinin tarihsel süreçteki analizlerine göre tarihi kentlerde yerleşim iki türlüdür.

Castels'e göre; kale olan şehirlerde bir kale içi (Alanya Kalesi) bir de kale etraflı (Afyon Kalesi)

Yerleşimler görülmektedir. Tabi iki tip yerleşime de birçok örnek verilebilir. Bodrum, Ankara, Van kaleleri gibi. Bunlara yerleşim amaçlı ya da savunma amaçlı kalelerde denilmektedir. Afyon kalesi savunma amaçlı bir kale olmasına karşın eski Afyon'da da günümüzde de yerleşim söz konusudur.

Tarihi sürece bakıldığında böyle lojistik ve stratejik öneme sahip kentlerin her zaman üs olarak kullanıldığı ve imar edildiği görülmektedir. Kaleyi Hitit Kralı II. Mürşil Anazarva seferine çıkarken eskiden volkanik bir oluşum olan bu yükselti üzerine yaptırmış ve bir anlamda arkasını sağlama almıştır. Büyük İskender büyük fetih yolculuğu sırasında İstanbul, Bursa, Afyon, Konya yolunu kullanarak Kral Yolu adı da verilen güzergâha imza atmıştır.

Osmanlı Devletinin Anadolu'daki egemenliğinin pekişmesi için Karamanoğullarına karşı sefere çıkan Gedik Ahmet Paşa Afyon'da kışı geçirmek ve sefer eksiklerini gidermek için 1470'de Afyon'a geldiğinde burada büyük bir külliye eksikliğini fark ederek kendi gelirlerinden oluşturduğu vakfiye ile bugünkü Gedik Ahmet Paşa Camii ve külliyesini inşa etmiştir(1472). İşte bu saydığımız birçok medeniyetin şehrimizi tanıması ve diğer yerlere geçişte kullanması sadece askeri değil ticari anlamda da gelişmesine sebep olmuştur.

Selçuklu Devleti ve Beylikler döneminde nüfusu tarıma ve hayvancılığa dayalı olan Osmanlıda da azınlıkların etkisiyle ticaret ve sanat kollarının ekonomiye eklenmesiyle tarihi Afyon içinde pazar yerleri ve yaşam alanları oluşmuştur. Özellikle kale etrafı Ulu Camii, Çavuşbaş Dergâhı ve 15.yy da İmaret Camii civarı hem şehir içinden gelen ürünler hem de diğer yerlerden gelen ticari ürünlerin satıldığı alanlara dönüşmüştür.

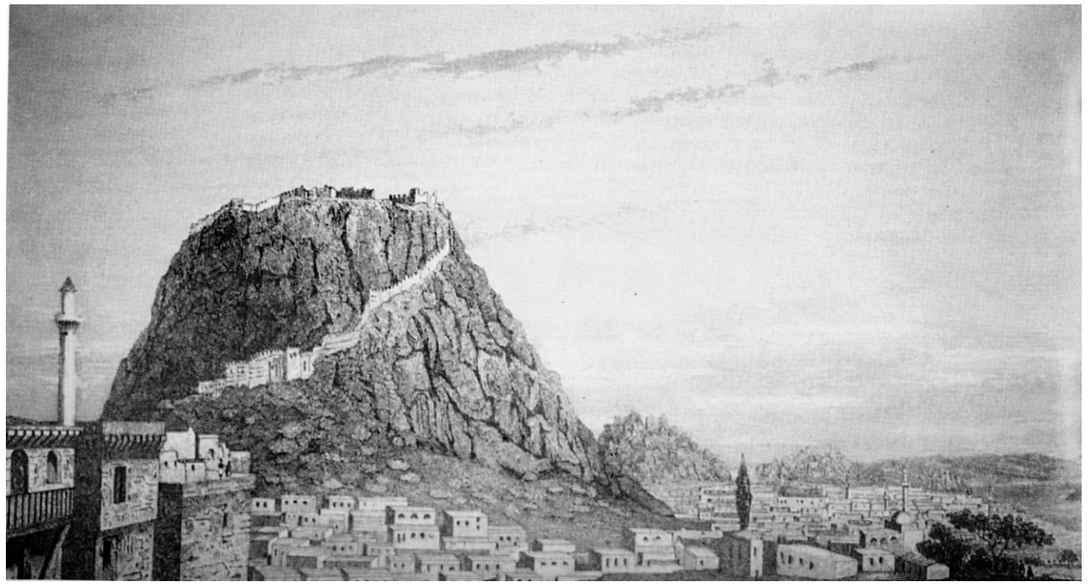

1700'lere ait bu gravürde de görüldüğü üzere Afyon kale etraflı bir yerleşime sahiptir.

* Eğitimci - İl Kültür Turizm Md.

Paşa Camii yanında kurulan At Pazarı

1904 nüfus verilerine göre 32.000 olan Afyonkarahisar nüfusu tehcir ve Kurtuluş Savaşından sonra 21.000 e kadar düşmüştür. Bu durum doğal olarak ekonomik hayatı da etkilemiştir. 1904 de bağımsız bir sancak olan şehrimizin at pazarı, ot pazarı ve yonca altı pazarları olmak üzere 3 ana ticari merkezi vardı. At pazarı denilen ve bugünkü Anıtpark civarında yer alan bölgede tarım ürünlerinin yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile at ve eşek de satılırdı. Burası aynı zamanda halkın değişik vesilelerle toplandığı bir meydandı.

Ot Pazarı mevkiinde ise o zaman yer alan Taşpınar Deresi'nin ıslahıyla beraber insanlar haftanın belli günlerinde ürünlerini satıyorlardı. Başka bir pazar ve yaşam alanı ise bugünde zahire mevkisi olan Yonca Altı Camii ve vakıf dükkânlarının olduğu bölgeydi. Bugün bile Yoncaaltı Cami ve civarı sebze – meyve – zahire pazarı olarak işlevini sürdürmektedir. Buraya Dene Pazarı da denilmektedir.

Aşağıda resmini gördüğünüz Yoncaaltı Camii ve civarı Yunan işgali zamanında tahribata uğramış fakat daha sonraları tamir ve bakımı yapılarak Osmanlı çarşı mantığına paralel olarak vakıf dükkânları şeklinde işletilmiş bugün dahi aynı mantıkla işlevini sürdürmektedir.

Tarihi Bedesten ve Karaman Mahallesinde yer alan ticarethaneleri ve küçük meydanlara ise başka bir yazımızda yer vererek Afyonkarahisar'ın ticari kültürüne katkıda bulunmak arzusundayız.

AFYONKARAHİSAR HALK İNANÇLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME-2

Abdülkadir KALENDEROĞLU

11. Sayıdan devam

12- İş Yapmak, Çalışmakla İlgili İnançlar

1-Gece örgü örülürse ölülerin etine batmasına sebep olur.

2-Akşam ezanından sonra çöp dökmek günahtır.

3-Akşam ezanından sonra evin önü süpürülmez. Süpürülürse o evin kızının nasibinin kesilmesine sebep olur.

4-Akşam vaktinden sonra sakız çiğnenmez. Çiğneyen kişi ölünün etini çiğnemiş olur.

5-Geceleyin dışarıya sıcak su dökülmez. Dökülecek olursa şeytan ve cinler dökenin üzerine gelir.

6-Geceleyin dışarıya sıcak kül dökülmez. Dökülecek olursa oraya cinler toplanır.

7-Salı günü iş yapmak uğursuzluktur.

8-Salı günü bir işe başlanacak olursa o iş uzun süre bitmez.

9-Gece ıslık çalınmaz, günahtır.

10-Gece tırnak kesilmez. Uğursuzluk getirir.

11-Geceleyin ıslık çalınmaz. Eğer çalınacak olursa oraya şeytan gelir. Şeytan geldiğinde onu uzaklaştırmak için besmele çekmek gerekir.

12-Gece ıslık çalmak uğursuzluktur. (Şeytanlar ve cinler ıslık sesini severler. Islık sesini duyunca çalındığı yere toplanırlar)

13-Çocuklar gece beş taş oynarsa düşman gelecek denir.

14-Kapı eşiğinde oturulmaz. Günahtır.

15-Kapı eşiğinde oturulmaz, oturan insan fakir olur.

16-Kapı eşiğine basan insanın rızkı azalır.

17-Bir kişinin üzerinde dikiş dikilirse o kişinin kısmeti bağlanır.

18-Elleri diz üzerinde kavuşturmak, parmakları birbirine geçirip el bağlamak iyi değildir. İnsanın kısmeti kapanır.

19-Akşam vaktinde nasipler dağıtılacağı için hiçbir iş yapılmaz.

13-Kına İle İlgili İnançlar

1-Kına kokusu cennet kokusudur.

2-Ayaklara kına yakmak günahtır.

3-Gelinin başına kına yakılır ve o gelin yakıldığı kına ile ölürse cennette başına taç giyer.

4-Kına üstüne kına yakılırsa işler ürer (artar)

5-Sol ele kına yakılmaz. (Çünkü o elle taharet yapılır)

6-Bir bayanın elinde düğün kınası varsa o kınanın izi gitmeden bir daha üzerine kına yakılmaz.

7-Kına gecesi gelin kınasının üzerine para ve akide şekeri basılır. Para evi bereketlendirir, şeker geçimin tatlı olmasını sağlar.

14-Kurban Kesmekle İlgili İnançlar

1-Kurban kesilirken hayvan dilini dışarıya çıkardıysa kurban sahibi o yıl içerisinde ölür.

2-Ölen kişinin ardından yedi sene kurbanını kesmek gerekir.

15-Mezarlık, Türbe ve Yatırlarla İlgili İnançlar

1-Türbe çevresindeki ağaçlar kesilmez. Kesen olursa çarpılır.

2-Evde kalan kızlar türbe ve yatırlara bez bağlar ve mum yakarsa kısmeti açılır.

3-Kadınlar kabre gidemez, cenaze namazını kılamaz. Çok günahtır.

4-Ziyaret yerlerindeki ağaçları kesenler çarpılır.

5-Mezar kazıcısına para verilmezse gömülen kişi rahatsız olur.

6-Deve Dede yatırındaki deliğin ağzındaki bir taşa üç tane saksı kırığı yapıştırılır. Yapıştırılan bu saksı parçaları düşmezse dileğin yerine gelir.

7-Mürdümek Sultan Türbesi'ndeki silindir sütun üzerine kim üç taş atar ve attığı taşlar sütun üzerinde kalırsa dileği yerine gelir.

8- Uzun müddet yatakta kalıp ölümle pençeleşen insana Mürdümek Sultan Türbesi'nden toprak alınıp yatağına serilecek olursa veya hastanın eşyasından bir şey getirilip türbenin toprağına sürülürse hasta ya iyi olur, kalkar veya ölümü kolaylaşır.

9- Emzikli kadın sütü kesilince bir kelle soğanla Süt Dede'ye gelir. Bu soğan evin kuyusundan çekilen su ile yıkanır, biraz da su verilir. Kadın evine gidince o soğanı yer, suyu içerse sütü gürleşir.

10- Sütü gürleşmeyen kadına Süt Dede'den su getirilir. Bu su ile kuru fasulye kaynatılıp kadının sırtına vurulur. Kadının sütü gürleşir.

16-Misafirle ilgili İnançlar

1- Gözleri dalıp gidenin misafiri gelir.

2- Yürüyen bir çocuk apalayacak olursa (dört ayaküstünde yürürse) misafir geleceğine işarettir.

3- Hamur yoğrulurken dışarıya parçası düşerse misafir gelir.

4- Misafir yola çıktıktan sonra arkasından ev süpürmek uğursuzluk getirir.

17-Nazarla İlgili İnançlar

1- Çocuklar bilerek kirli elbiselerle gezdirilir. Çocuğun alnına ve yüzüne is, kara sürülür. Böyle yapılmazsa çocuğa nazar değer.

2-Çocuk sevilirken "seni maymun seni", "seni çirkin seni" gibi sözler söyleyerek sevilir. Bu şekilde sözler söyleyerek sevilmezse nazar değer.

3- Gelin ve damadın alnına düğün için kesilen kurbanın kanından sürülürse nazardan korunmuş olurlar.

4- Üzerlik otundan tütsü yapılarak nazar değen kişiye tüttürülecek olursa yapılan nazardan korunur.

5-Yeşil gözlülerin nazarı çok olur.

6-Nazar değen bir kişiye kurşun dökülürse nazardan kurtulur.

7- İyi ve güzel şeyler saklanır, söylenmez veya kötülenir. Söylenirse nazar değer.

8-Beğenilen bir şeye üç defa: " tuh, tuh, tuh " denmezse nazar değer.

9-Bir şeyi beğendiğimizde "kırk bir buçuk kere maşallah" demek gerekir. Eğer denilmeyecek olursa nazar değer.

10-Evlere at nalı, kaplumbağa kabuğu veya mavi nazar boncuğu asılacak olursa nazar değmez.

11-Yeni alınan bir eve veya arabaya nazar boncuğu takılmalıdır. Eğer yapılmayacak olursa nazar değer ve evde huzur olmaz, bereket gider, bir kaza, yangın gibi şeyler olur.

12-Nazar değen kişiye kurşun dökülür. "Elem tere fiş, kem gözlere şiş" denildikten sonra kurşunun döküldüğü su nazar değen kişiye içirilirse nazarın tesiri düşer.

13-Nazar değdiğine inanılan kişinin atkısının ipinden bir parça kesilerek yakılacak olursa onun nazarından korunulur.

18-Nişan, Düğün ve Evlilik ile ilgili inançlar

1-Gelin kız evinden ayrılırken yeni yuvasının bereketli ve aydınlık olması için ekmek ve ayna verilir.

2-Gelinin kınasını evliliğinde mutlu olan birisi yakar. (o da mutlu olsun diye)

3-Gelin ve damadın alnına kesilen kurbanın kanından sürülecek olursa her türlü kötülükten korunurlar.

4-Düğün yemeği yemek sevaptır.

5-İki bayram arası evlenilmez. Evlenilecek olursa uğursuzluk getirir.

6-Başlıksız kimseye kız verilmez.

7-Gelinin ayakkabısının altına kimin ismi yazılırsa en kısa zamanda ismi yazılan kişi evlenir.

8-Düğün olurken örgü ve el işi yapılmaz. Yapılacak olursa uğursuzluk getirir.

9-Yeni evlenen gelinler ile iki düğün bir araya geldiğinde iki taraf iğne değiştirmelidir.

10-Bir bayanın elinde düğün kınası varsa o kınanın izi gitmeden bir daha üzerine kına yakılmaz.

11-Kına gecesi gelin kınasının üzerine para ve akide şekeri basılır. Para evi bereketlendirir, şeker geçimin tatlı olmasını sağlar.

19-Ölümle İlgili İnançlar

1-İnsan ölünce biraz dinlenmesi (Azrail'in elinden çıktığı için) lazımdır.

2-Ölen kişinin karnına, vücuduna paralel biçimde (karnı şişmesin diye) bıçak konur.

3-Bir kişi öldüğü gün yıkanır ve kefenlenir. Ancak hemen mezara götürülüp gömülmez. Bir gün evinde bekletilerek misafir edilir.

4-Cenaze evden çıkınca ruhu evin içinde dolaşmasın diye yatağına su serpilir.

5-Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra açılıp yüzüne bakılmaz. Bakılacak olursa ölünün abdesti bozulur.

6-Cenaze evinin lambası gece sabaha kadar yakılmalıdır. (Ruhu dolaşmaya geldiği zaman odanın aydınlık olması için)

7-(Cenaze evden çıktıktan sonra) Ölen kişinin ayakkabısı kapının önüne konur, eve gelip gidenler içinden ihtiyacı olanlar alır ve giyerse sevabı ölen kişiye gider.

8-Ölen kişinin yıkandığı yerde kırk gün lamba yanar.

9-Ölen kişinin odasının lambası yedi gün boyunca söndürülmez.

10-Ölen kişi gömüldükten sonra yedi gün evini ziyaret eder.

11-Ölen kişi gömülene kadar ev temizlenmez.

12-Ölen bir kişinin çenesine bağlanan yaşmağı bir kişi imtihana giderken yanında götürürse sınavda başarılı olur.

13-Ölü evinde kırk gün çamaşır yıkanmaz, televizyon açılmaz, yemek pişmez.

14-Ölen kişinin evinin ve kapısının lambası kırk gün boyunca söndürülmez.

15- Vefat eden kişinin ayakkabısı kapıya konur. (Gece ihtiyacı olan birisi alsın diye ve burada bir cenazenin bulunduğunu belirtmek için)

16- Ölünün elbiseleri ölüyü yıkayanlara verilir.

14- Baş taranırken dökülen saçları atmak iyi değildir. Bunlar toplanır, ölünce o kimsenin kabrine konur. Çünkü bu saçlar kıyamet gününde tekrar bitecektir.

17-Ayakkabı çıkarıldığında ters dönerse ayakkabı sahibinin tez vakitte öleceğine işarettir.

18-Gece ölen kişinin üzerine sabaha kadar bıçak konulur.

19-Baş sağlığına gelen kişilerin ayakkabıları ters çevrilmez.

20-Ölü susayınca içsin diye mezarının başına testiyle su konur.

21-Ölü evinde üç gün ateş yakılmaz (yemek pişirilmez) ayıptır.

22-Rüyada ölmüş kişiden bir şey almak iyiye alamettir.

23-Ölü evinden çıktıktan sonra bir başka eve misafirliğe gidilmez.

24- Ölü evi için yapılan yemeği bir başka eve götürmek uğursuzluk getirir.

25- Kurban Bayramı sabahı uyanıp sonra tekrar uyursan öldükten sonra (öbür dünyada) domuz güttürürler.

26- Ölenlerin kadın akrabalarının ölenin arkasından ağıt yakmaları gerekir.

27- Ölen bir kimsenin akrabaları üç gün ölü evine gidip ölü aşı (yemeği) yemesi gerekir.

20- Rüya İle İlgili İnançlar

1- Bir kimse gördüğü kötü rüyayı kimseye anlatmadan suya anlatırsa, o kötü rüya su ile beraber akar, gider.

21-Temizlikle İlgili İnançlar

1- Cumartesi günü çamaşır yıkanmaz.

2- Banyoda temizlik yapılmaz.

3- Cuma vaktine kadar temizlik yapılmaz. Uğursuzluk getirir.

4- Tuvalet lavabosunda abdest alınmaz.

5- Sabah kalkınca dişini yıkamayanın işi ters gider.

6- Akşam üstü kapının önü süpürülmez. (çok günahtır)

7- Ev temiz olmazsa melekler girmez.

8- Çarşamba gecesi iş yapılmaz, çamaşır yıkanmaz, temizlik yapılmaz.

9- El yıkanırken önce sağ elden başlanmalıdır. Önce sol elden başlanacak olursa uğursuzluk getirir.

10- Yere tükürülmez, günahtır.

11- Sabahleyin yüz yıkanmadan kapı açılmaz.

12- Gusül abdesti almadan tırnak kesilmez. Diş dolgusu yapılmaz.

13-Cuma günü tırnak kesmek sevaptır.

14- Cuma günü tırnak kesenin bir dahaki Cuma gününe kadar işi hayırlı olur.

15- Evin içerisi temiz olmazsa oraya melekler değil, şeytanlar gelir. Böylece o evde mutluluk değil, geçimsizlik olur.

16- Gece ev süpürülecek olursa fakirliğe işarettir.

22- Yağmurla İlgili İnançlar

1- Yağmur yağdığı gün kırmızı elbise giyilmez. (şimşek çakar, çok günahtır)

2- İlkbaharda ilk gök gürlemesini işiten kimseler sırtlarına taşlar alıp bir süre sırtlarında tutarlar.

23-Yemek İle İlgili İnançlar

1- Bir evde üç öğünden fazla yemek yenirse kıtlık gelir.

2- Spiralli kadının yaptığı yemek yenmez.

3- Değirmenden ilk gelen unla yapılan ilk yemeği yiyen kişinin karısı ölür.

4- Ekmek kırıntılarını yere atmak, ayakla çiğnemek evin bereketini götürür.

5- Üzümün tanesini, karpuzun sap kısmındaki kabuğunun içini yiyenler yetim kalır.

6- İlk üründen, ilk ağız sütünden konuya komşuya da tattırılır.

7- Akşam soğan yenen yere melekler gelmez.

8- Yanık ekmek yiyen kişi yoldan para bulur.

9- Gece evden eve tuz verilmez.

10- Gece evden eve maya verilmez.

11-Soğan kabuğunu sobada yakmak kırk yıl fakirliğe işarettir.

12- Nar tanelerini yere dökmek günahtır. Çünkü nar cennet meyvesidir.

13- Gece acı (biber, soğan, sarımsak) evden dışarıya verilmez.

14- Yoğurt, süt, peynir, gece dışarıya verilmez. Eğer vermek gerekecek olursa üzerine kömür, üzerlik veya yeşil bir dal konularak verilir.

24-Yolculukla İlgili İnançlar

1- Bir kimsenin ayağının altı kaşınırsa yolculuğa çıkacak demektir.

2- Önünden kara kedi geçerse yolculuğun sırasında kaza yaparsın.

3- Gurbete giden kişinin ağzından bir parça ekmek çalınır.

4- Evden bir kişi gurbete gittiği gün ev süpürülmez, dışarıdan misafir alınmaz.

5- Birisi uzunca vakit eve dönmezse veya kaybolmuşsa ayakkabısına tuz dökülür. Kişi en kısa zamanda evine geri döner.

25-Değişik Konularla ilgili inançlar

1- Gece sakız çiğneyen ölülerinin etini çiğnemiş olur.

2- Avuç içi kaşınırsa para çıkacak demektir.

3- Sağ elin avuç içi kaşınırsa para gelecek demektir.

4- Bir kişinin kulağı çınlayacak olursa o kişiyi başkaları anıyor demektir.

5- İki kişi kafa kafaya tokuşacak olursa tekrar kafalar vurulur. Vurulmazsa kel olunur.

6- Sol ele yüzük takılmaz. (taharet yapıldığı için)

7- Başparmak ve ikinci parmağa yüzük takılmaz. (Hıristiyan âdetidir)

8- Baba sözü dinlemeyen ya hapse, ya hastaneye ya da mezara gider.

9- Bir kişi dişini kırar veya söktürürse o dişi dambeş gibi yüksek bir yere atmaz ise o dişin yerinden bir daha diş çıkmaz.

10- Sabah sol yanından kalkan kimse herkesle kavga eder.

11- Gökkuşağının altından geçenin dileği kabul olur.

12- Gökkuşağının altından geçenin kızı olur.

13- Merdivenin altından geçmek uğursuzluktur ve kötü şans getirir.

14-Merdivenin alt kısmında durmak, geçmek ömrümüz boyunca uğursuz, mutsuz bir yaşam geçirmemize sebep olur.

15-Akşamları küllüğe çıkılmaz ve kül dökülmez. (çok günahtır)

16-Tarlada zina yapılırsa bereket olmaz.

17-Diş düşürülünce o diş kimsenin göremeyeceği bir yere saklanmalı ya da gömülmelidir.

18-Elleri diz üstünde kavuşturmak, parmakları birbirine geçirip el bağlamak iyi değildir. İnsanın kısmeti kapanır.

19-Parmakların çatırdaması iyidir. İnsanın sağlıklı olduğunu gösterir.

20- Birinin üstünden atlanmaz. Atlayan kişinin boyu kısa olur.

21-Yatan bir kişinin üstünden atlanmaz. Yatanın boyu kısa olur.

22-Bir şeyi kırk defa söyleyecek olursan gerçekleşir.

23-Bayılan bir kimsenin düştüğü yere daire çizmek gerekir.

24-Eller birbirine bağlanmaz. Bağlayan olursa da kısmeti bağlanır.

25-Kaza yapan insanın tekrar kaza yapmaması için una elini basar ve el basılan un fakirlere dağıtılır.

26-Tokalaşırken ya da birisine bir şey verilirken sağ el kullanılır, sol el kullanılmaz. Çünkü sol el uğursuzluktur.

27-Her yere işenmez. Gece vakti açık yerde işerken; “sağıl sağıl, dağıl dağıl” diye söyleyerek kötülükler uzaklaştırılır.

28-Ay tutulması sırasında Cazugarı ayı yutar. Onu korkutmak için teneke çalınır, tüfek atılır.

29-Ay tutulması durumunda davul ve tenekeler çalarak havaya kurşun sıkmak gerekir.

DEĞERLENDİRME

Halk İnançlarının sadece bizim Afyonkarahisar yöresinde değil, Anadolu'nun birçok yerinde ve hatta dünyanın her yerinde benzer veya farklı şekillerde varlığını devam ettirdiğini görüyoruz.

Bizim 25 konu başlığı altında incelediğimiz Afyonkarahisar ve yöresine ait halk inançları geleneklerimize yerleşmiş ve adeta sosyal hayatımızın bir parçası olmuştur. Bugün birçok insanımız doğru olmayan bu halk inançlarına göre davranışlarını değiştirmekte, yaşamını ona göre yönlendirmekte; hastalık, başına gelen bir felaket, kaza, bela, sıkıntı gibi kaygılarını yenmek için de batıl inanç ve uygulamalara gitmektedir. Bunun yanında aile çevresi ve içinde bulunulan kültür durumu da batıl inançlarda kaygı düzeylerini önemli ölçüde maalesef etkilemektedir.

Birtakım inanç ve davranış biçimlerinin dinimizde yeri olmadığı halde hayatımızın bir parçası haline geldiğini görmekteyiz. Kökeni ve nereden geldiği belli olmayan bu inançlar kimi zaman insanlarımızın günlük hayatını kontrol eder hale gelmiştir. Bütün bunların kaynağının cehalet olduğu kesindir. Çünkü toplumumuzdaki insanların çoğu işittikleri sözlerin doğruluğunu, yanlışlığını araştırmadan hemen inanmakta ve kulaktan dolma sözlerle hareket etmektedirler.

Kur'an-ı Kerim'de; "Allah size gaybı da bildirecek değildir" ve "O bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz" diyerek gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği bildirilmektedir. Öyle ise kişilerin inançlarını istismar eden kişilerin sözlerine itibar edilmemesi, onun yerine Allah'tan yardım dilenmesi gerekir.

Batıl inançların toplumumuzdaki etkilerini azaltmak için insanların kaygılarını ortadan kaldıracak yönde toplum olarak çalışmak gerekir. Bunun için bütün topluma bilimsel eğitimin yanında sağlıklı bir din eğitimi de verilmelidir. Çünkü hurafelerin yayılmasında en büyük etken manevi eğitimin yetersizliği ve İslâm esaslarının iyi bilinmemesidir. Bir insanın başına gelebilecek en büyük bela ve musibet dini hayatına gelen musibettir.

İnanan bir insanın inandığı dinin esaslarını iyi bilmesi, neyin hak, neyin batıl olduğunu öğrenmesi en önemli görevdir. Bu yüzden anne ve babaların çocuklarına maddi eğitimi aldırırken manevi eğitimi de ihmal etmemeleri gerekir. Ayrıca kişilerin kendilerini her yönden geliştirecek ortamların oluşturulmasına da ihtiyaç vardır. Bunun için de gerek merkezi yönetime ve gerekse yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir.

KAYNAK KİŞİLER

1- Arif Cürüp, 1943 Çobanlar doğumlu, emekli

2- Ali Cürüp, 1971 Çobanlar doğumlu, çiftçi

3-Ayfer Siner, 1964 doğumlu, ev hanımı

4- Aysel Kışlacıklı, 1968 Afyonkarahisar doğumlu, ilkokul mezunu

5- Aysel Konuş, 1962 doğumlu, ev hanımı

6- Bayram Erol, 1940 Afyonkarahisar doğumlu, ilkokul mezunu

7- Erol Kışlacıklı, 1961 Afyonkarahisar doğumlu, lise mezunu

8- Fadime Gül, 1942 doğumlu, ev hanımı

9- Hamide Tekin, 1959 doğumlu, ev hanımı

10- Hatice Kümekaya, 1960 İhsaniye-Ayazini Kasabası doğumlu, ev hanımı

11- Hatice Oruç, 1974 Afyonkarahisar –Büyük Kalecik Kasabası doğumlu, ortaokul mezunu

12- Hatice Siner, 1982 doğumlu, muhasebeci

13- Hatice Yıldırım, 1932 Afyonkarahisar-Küçükkalecik Köyü doğumlu, ev hanımı, okuryazar değil

14- Hasan Oruç, 1971 Afyonkarahisar – Büyük Kalecik Kasabası doğumlu, ortaokul mezunu

15- Mehmet Ali Çelikkale, 1933 Afyonkarahisar doğumlu, lise mezunu

16- Mehmet Yıldırım, 1954 Afyonkarahisar-Küçükkalecik Köyü doğumlu, ortaokul mezunu, emekli

17- Nihal Kaymak, 1955 Afyonkarahisar doğumlu, emekli öğretmen

18- Salim Çelik, 1947 Afyonkarahisar- Büyük Kalecik Kasabası doğumlu, ilkokul mezunu

19- Sare Çelik, 1940 Afyonkarahisar doğumlu, okur-yazar değil

20- Sultan Elbir, 1979 Afyonkarahisar doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı

21- Semra Kışlacıklı, 1966 Afyonkarahisar doğumlu, lise mezunu

22- Süleyman Çelikkaya, 1962 Afyonkarahisar doğumlu, lise mezunu

23- Şenel Aydınlap, 1965 Afyonkarahisar doğumlu, ilkokul mezunu

24- Zehra Çelik, 1950 Afyonkarahisar- Büyük Kalecik Kasabası doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı

25- Zuhal Çelik, 1957 Afyonkarahisar doğumlu, lise mezunu

YAZILI KAYNAKLAR

1-Arık, M. Selim; "Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Bazı Düşünceler", Diyanet İlmi Dergi, C. 42, sayı: 2, Başak Matbaası, Ankara 2006, s. 125–145.

2-Aydın, Mehmet; Bayat, Bayat Boyu ve Oğuzların Tarihi, Hatipoğlu Yayınları, Ankara 1984.

3-Balkan, Vedat; "Afyon'da Karaçay-Malkar Türklerinin Varlığı", V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 13–14 Nisan 2000 Afyonkarahisar, Lider Ajans Matbaası, İstanbul, 2001, s. 332–347.

4-Bisi, Halil İlker, Yetişkin, Mehmet; "Gelenek Görenek ve Yöresel Ağız", Tınaztepe, Editör: Muzaffer Uyan, Uyum Ajans 2009, s. 140–204.

5-Doğan, D. Mehmet; Büyük Türkçe Sözlük, İz Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 1996

6-Erdil, Kemalettin; Yaşayan Hurafeler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

7-Kalafat, Yaşar; İslâmiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

8-Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

9-Seçkin, Mehmet, Aygen, Mehmet S., Afyon'da Dilek ve Adak Yerleri, Türkeli Matbaası, Afyon 1986.

10-Tekin, Mehmet; "Dinar'da Hıdırellez" , 2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 3–4 Mayıs 1991, s. 51–60.

11-Tanyu, Hikmet; Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967.

12-Uçkun, Rabia; "Afyonkarahisar'da Nazarla İlgili İnançlar", VII. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 18–20 Nisan 2005, Ankara 2007, s. 303–314.

13-Yeğin, Abdullah; İslâmi, Edebî, Felsefî Yeni Lügat; Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1992.

14- Yel, Ali Murat; "Hurafe", TDV İslam Ansiklopedisi, C. XVIII, s. 381–382.

15- Yüksel, İbrahim "Afyonkarahisar Folklorunda Karahisar Kalesi", I. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyon Belediyesi Yayınları: 2, Afyon 1990, s. 60–65

16- Yüksel, İbrahim, Yaşayacak, Recep; Afyonkarahisar Halk Bilimi, Başkent Grafik, Ankara 2003.

17- Yüksel, İbrahim; "Erkmen'de Gelenek ve Görenekler", Her Yönüyle Erkmen, Editör: Yusuf İlgar, Erkmen Belediyesi Yayını, Afyonkarahisar 2008, s. 237–313.

Orda bir köy var uzakta,
YILDIRIM KEMAL

Hasan ÖZPUNAR

Afyonkarahisar'dan çıkıp Uşak-İzmir istikametinde giderken Düzağaç Kasabası'nı geçince yolun hemen sağında küçük bir tabela." Yıldırım Kemal-10 km."

Az gittik, uz gittik. Yol üzerindeki Akçaşehir Köyü'nü de geride bıraktık. Dere, tepe aştık ve küçük bir köy olan Yıldırım Kemal'e vardık. Tren istasyonun hemen kenarında o gösterişsiz, sade kabrinde yatan aziz şehidimize ulaştık.

Kimdir, nedir, neden bu küçük köye adı verilmiştir? Bilmeyen ve merak edenler için belki bir muamma. Bilenler için bir ızdırap.

Sizleri bilmem ama ben "Yıldırım Kemal" ismini duyduğum çocukluk yıllarımdan itibaren onu hep ulaşılmaz bir kahraman gibi gördüm. Hala da benim için öyledir.

Yıldırım Kemal Tren istasyonu

Yıldırım Kemal'in kabri

İstiklal Savaşımız, başından sonuna kadar kahramanlık destanlarıyla doludur. Ve bu destanlardan biri de tarihimizin şeref sayfalarına geçmiş olan süvari teğmeni Yıldırım Kemal'indir.

1898 yılında İzmir'de Namazgâh mevkiinde, Abdullah Efendi Mahallesi'nde (bugün aynı yerde kendi adını taşıyan bir ilkokul vardır) dünyaya gelen Yıldırım Kemal, emekli bir asker olan İzmir Nüfus Müdürü Hasan Askeri Bey'in oğludur.

İlk tahsilini İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul Yüksek Baytar (Veteriner Hekim) Okulu'nda okumuştur. Birinci Dünya Savası'nın başlamasıyla, 1916'da Yedek Subay Talimgâhı'na girerek 1917'de yedek subay olur. Sicil numarası SV.198669'dur.

Yunanlıların İzmir'i işgaline tanık oldu. Anasını, babasını, kardeşlerini ve sevdiğini geride bırakarak Kuva-yı Milliye'ye katıldı. Önce İzmir, Manisa, Akhisar, Aydın, Balıkesir ve Bursa çevresinde çete reisliği; daha sonra da süvari teğmeni rütbesiyle 57. Tümen Emir Subaylığı ki bu sırada Denizli, Çal, Çivril savaşlarına katıldı, İnönü, Eskişehir, Sakarya muharebelerine katıldı. Bu muharebelerde gösterdiği yararlılık ve kimi gün 3 yere birden baskın düzenlemesi sebebiyle kendisine "Yıldırım" lakabı verildi. Sonrasında 5.Süvari Kolordusu 2. Süvari Alayı 3. Bölük Takım Komutanlığı ve Konya İnzibat Subaylığı görevlerinde bulundu.

Büyük Taarruz'un başladığı günlerde hastalığı sebebi ile Konya'da Askeri Hastane'de yatmaktaydı. Bağlı bulunduğu Konya Ilgın'da ki Süvari Kolordusu'nun Büyük Taarruz'a katılmak için hareket ettiğini duyunca hastalığına aldırmadan hastaneyi terk ederek yol üstünde bir köylüden senet karşılığı aldığı atıyla birliğine yetişti. Amacı İzmir'e giren ilk süvari birliğinin arasında yer almaktı.

Kendisini oğlu gibi seven Süvari Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa (Altay)'dan aldığı görev eski adı ile Küçükköy'deki tren istasyonuna baskın yaparak buradaki Yunan birliğini etkisiz hale getirmekti.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaptırılan kitabe

Fahrettin Paşa bu anı şöyle nakleder;

"2. Süvari Alayı, bu istasyonu (Küçükköy) muhafaza eden düşman kuvvetlerine saldırarak onları dağıtıp istasyonu zaptetti. Bu muharebe olurken ben de Akçaşehir Tepesi'nde bulunuyordum. Bu savaşın en şiddetli bir sırası idi ki, daha önce hastalandığı için Konya Hastahanesi 'ne gönderdiğimiz karargâh subaylarından İzmirli genç Teğmen Yıldırım Kemal'i karşımda buluverdim. Her vakit arkadaşlarına neşe saçan bu sevimli, kabına sığmaz vatansever genç subay karşımda gençliğinin verdiği o heyecanlı haliyle selam verdikten sonra:

-Taarruz haberini alır almaz hastaneden çıktım ve geldim. Emrinizdeyim ..

Bu hali takdir ve sevgi ile karşıladım.

-Eski vazifenize devama başlayınız ..

Yıldırım Kemal benim sözümden sonra bir an durdu ve gene

Yıldırım Kemal'in çizgi roman olarak yayınlanan maceraları

o güzel heyecanı ile:

-Kılıcımı sallayarak İzmir'e en önde girmek isterim. Beni en ilerideki bir alaya göndermenizi rica ediyorum ..

Sevimli genci kırmak istemedim. Önce 2. Tümene gönderildi oradan da 2. Alay da vazifelendirildi. Aradan iki saat geçtikten sonra şahadet haberi geldi. Bu vatansever subayın arkasından gözlerim dolu dolu oldu. İzmir'e girdiğimiz zaman da babasının subaylarımızdan O 'nu sorduğunu unutmak mümkün değildir. Küçükköy İstasyonu 'na O 'nun adını vermekle hem babasını hem de arkadaşlarını teselli etmiş oluyorduk". [1]

Küçükköy İstasyonu Afyonkarahisar'da ki Yunan birliklerinin İzmir'le olan haberleşme irtibatının sağlanmasında ve İzmir'den gelen ikmal ve lojistiğinin dağıtılmasında önemli bir merkezdi. 27 Ağustos'ta Yunan Ordusunun en önemli ikmal merkezi konumunda olması nedeniyle süratle ele geçmesi Türk yarma taarruzunun devamı ve başarısı için hayati önem taşıyordu, telgraf hattının kesilmesinden sonra Küçükköy İstasyonu Yunan ordusunun ikmal hattının ilk kesildiği noktadır. Ele geçmesi Büyük Taarruz'un gidişatını etkileyecekti.

Tren hattının kesilmesinde eğer 5-6 saat gecikilmiş olunsaydı, Yunan ordusu belki de Uşak tarafından asker aktarmaya başlayacaktı, bu nedenle gece sabaha kadar süren çok kanlı göğüs göğüse muharebeler sonunda kah-

Mezarı başındaki kitabe

raman Türk askeri Küçükköyü kanı ve canı bahasına ele geçirdi. Türk Ordusunun önü açılırken Yunan Ordusunun morali bozuldu, kontrollü bir geri çekiliş yapamadılar. 27 Ağustos 1922 günü Yıldırım Kemal ve arkadaşları bu kutsal vazife uğruna şehit oldular. Cenazeleri köy mezarlığına defnedildi.

Büyük Zafer'den sonra 5.Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa'nın şehidin babası Hasan Askeri Bey'e gönderdiği mektuptaki şu ifadeler dikkat çekicidir.

"Yıldırım Afyon bölgesinde yığılmış Yunan kuvvetlerinin İzmir ile ulaşım ve haberleşmesini kesmek gibi en önemli bir vazifeyi yerine getirmek üzere büyük bir şevkle gönüllü olarak talip olmuş ve arkadaşlarına, bugün İzmir'imizin yolu açılıyor, ben bu düşmana atımla hücum edeceğim diyerek pür şevk ve neşe, takımı ile Sinanpaşa ovasındaki Küçükköy İstasyonunu müdafaa etmekte olan düşman piyadelerine hücum yaparak bunların tamamını kılıçtan geçirmiş, düşman ordusunun yol müdafaasını kesmeyi başarmış ise de bu sırada kendisi de pek şanlı bir şekilde rahmeti rahmana kavuşmuştur. Yıldırım'ın nuru, Kolordu subay heyeti ve askerlerini tesir altında bırakmıştır. Yıldırım, askerle kurtuluş ve milli bağımsızlık yolunda çalışan mücahitlere söz verilmiş olan son rütbeye erişmiştir. Bugünkü zaferimizin bu gibi mübarek ve kahraman şehitlerimizin seve seve akıttıkları kanların ödülü olduğu dikkate alınırsa ruhlarına azap etmemek için gözyaşı akıtmaktan çok şanlı akıbetleri ile gurur duymak gerekir. Evladınızın sonsuz ruhundan doğan üzüntünüze bütün samimiyetimle katılırım. Cenabı Hak bütün

Nasıl gidebilirsiniz?

İstasyon duvarında bulunan kitabe

şehitlerimizin günahlarını bağışlasın. Amin."[2]

Cumhuriyetin ilk yıllarında Süvari Kolordusu tarafından istasyonun yanına bu bölgede şehit düşen süvarilerin isimlerinin bulunduğu Osmanlıca bir kitabe diktirildi.1966 yılında ise Yıldırım Kemal'in naşı köy mezarlığından alınarak istasyonun hemen yanı başına defnedildi. Küçükköy'ün adı ise şehidin adını yaşatmak gayesi ile Yıldırım Kemal olarak değiştirildi.

Kendi adını taşıyan tren istasyonunun duvarında küçük bir kitabe vardır. Şöyle yazar;

"27 Ağustos 1338 TARİHİNDE SÜVARİ HÜCUMUNDA YUNANLILAR TARAFINDAN ŞEHİT EDİLEN İHTİYAT İKİNCİ MÜLAZIM KEMAL EFENDİNİN TEZKİRİ NAMI İÇÜN KONULMUŞTUR" .

İstasyonun bekleme salonundaki tek fotoğrafı ise Onun kahramanlığının adeta bir delili gibidir. Bakışlarındaki kararlılık, duruşundaki heybet sanki O'na atalarından geçmiş gibidir. İsmi gibi görüntüsü de Yıldırım gibidir.

Şehidimizin tek hatırası yeğeni Hanife Turan'ı 83 yaşını sürdüğü 2010 yılına kadar törenlere aksatmadan katılırken birkaç yıldır göremiyoruz.

Her karışı şehit toprağı derler ya doğrudur. Her birinin de bir kahramanlık hikâyesi vardır. Fakat kim bilir, birkaç meraklıdan başka. Bu şehitlerimiz, kahramanlarımız neden bu millete tanıtılmaz?

Bugün Yıldırım Kemal'e dair çok şey bulamazsınız. Komutanı Fahrettin Altay Paşa'nın "10 Yıl Savaş ve Sonrası" isimli eserinde Ondan övgüyle bahseden satırları. Yazar Emine Işınsu'nun bir piyesi ve Tuncer Cücenoğlu'nun yine bir tiyatro eseri. Unutmadan bir de 1986 yılında Orhan-Erhan Dündar tarafından hazırlanıp Tay Yayınlarınca çizgi roman olarak basılan maceraları vardır. Keşke yine basılsa, her çocuğun, gencin eline ulaşsa. Onu tanısalar. Kendilerine tüketim kültürünün dayattığı sanal kahramanları, dizilerdeki kerameti kendinden menkul kahramanları örnek alacaklarına Yıldırım Kemal'i örnek alsalar.

Yıldırım Kemal aynı zamanda şairdir de. Mezarı başında yazan şu mısralar O'na aittir.

Eşki çeşmimle medfenim dolsun,
Sebebi mevtimi alem şanıma sorsun.
Günümüz Türkçesiyle;
Gözyaşımla mezarım dolsun,
Ölümümü alem şanıma sorsun
Şehitlerimiz çok şey değil sizden bir Fatiha bekliyorlar.

DİPNOTLAR

1-Altay, Fahrettin;" On Yıl Savaş ve Sonrası, Görüp Geçirdiklerim" İnsel Yayınları İstanbul 1970 s.334-335

2-Yıldırım Kemal Tren İstasyonu'nda bulunan tablodan

Memleket Manzaraları

Ali Tekin Çağlav

Serhat TUGAN

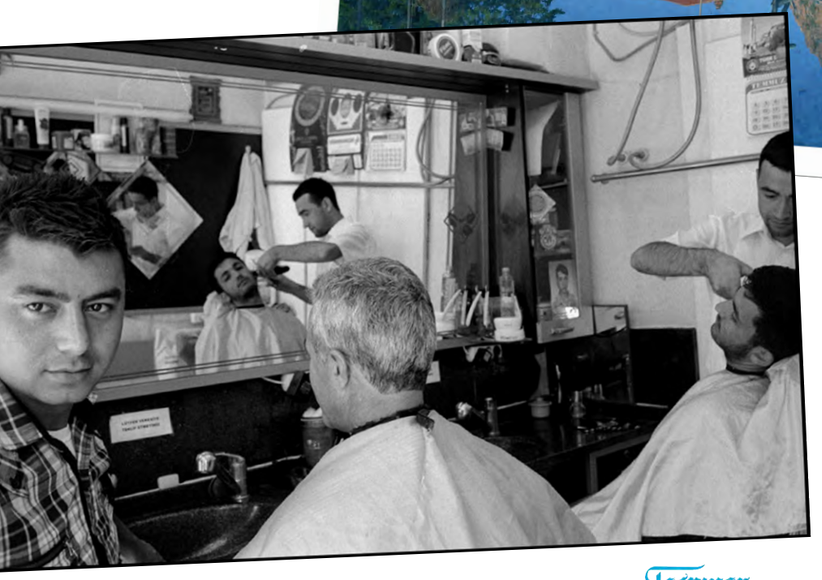

Hüseyin Erçolak

Refik GÜMÜŞ

Nail Demir

Nail Demir

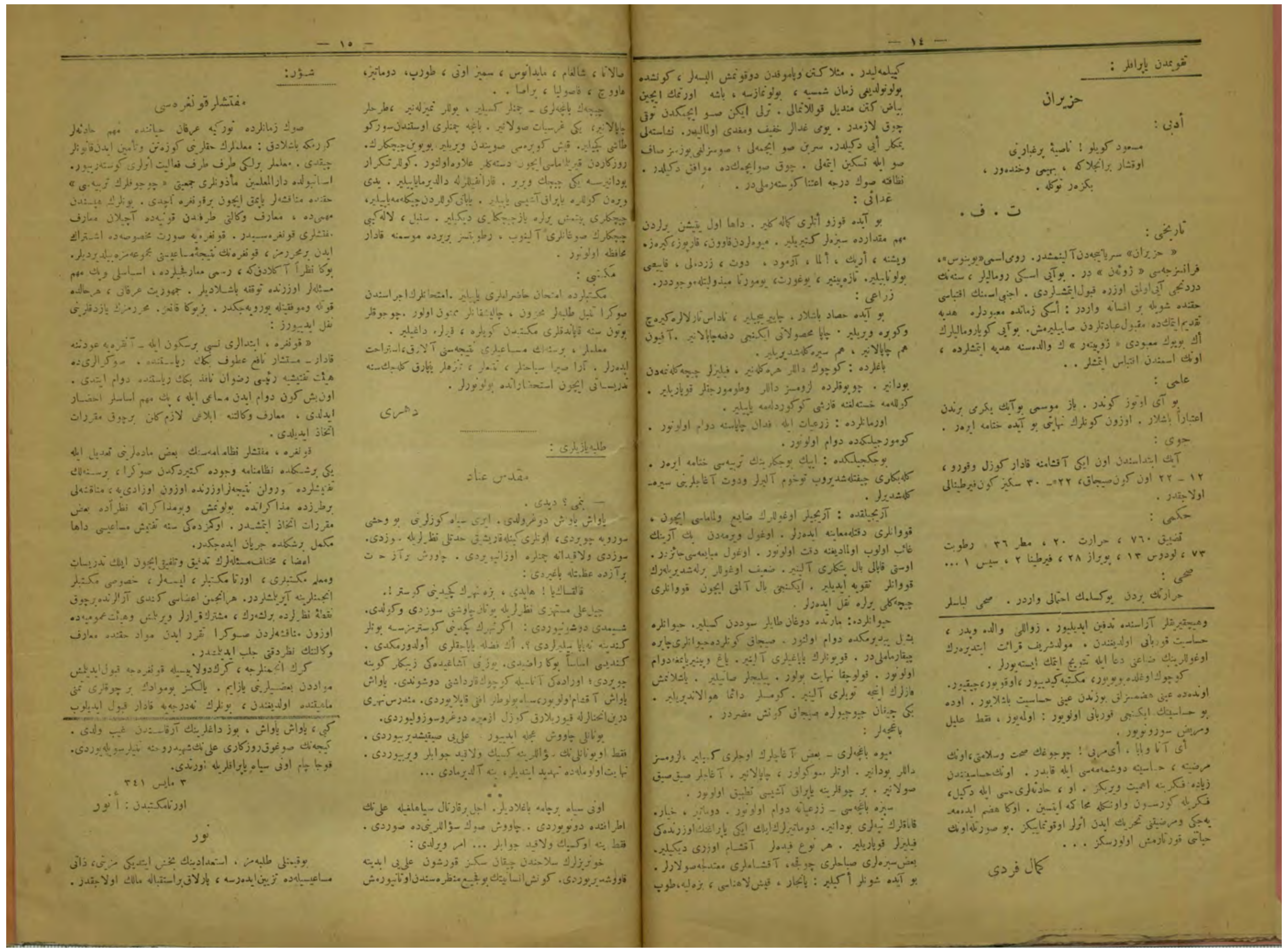

MUKADDES İNAT

Metehan Seçkin*

Ben mi? dedi.

Yavaş yavaş doğruldu. İri siyah gözlerini bu vahşi sürüye çevirdi, onları kinle karışık hiddetli nazarlarıyla süzdü. Süzdü ve lâkaydâne çimenlere uzanıyordu. Çavuş biraz hiddet biraz da azametle bağırdı:

Kalksan ya! Hadi, bize nehrin geçidini göster!

Çil Ali müstehzi nazarlarıyla Yunan çavuşunu süzdü ve güldü. Şimdi düşünüyordu: Eğer nehrin geçidini göstermezse bunlar kendisine ne yapabilirlerdi? En fazla yapacakları öldürmekti. Kendisi esasen buna razıydı. Yüzünü aşağıdaki Zeybekler köyüne çevirdi; oradaki anasıyla küçük kardeşini düşündü. Yavaş yavaş akşam oluyor, siyah bulutlar ufku kaplıyordu. Menderes nehri derin inhinalarla kıvrılarak güzel İzmir'e doğru süzülüyordu.

Yunanlı çavuş acele ediyor Ali'yi sıkıştırıyordu. Fakat o Yunanlının suallerine kesik ve lakayt cevaplar veriyordu. Nihayet ölümle de tehdit ettiler, yine aldırmadı…

*****

Onu siyah bir çama bağladılar. Ecel bir kartal siyahlığıyla Ali'nin etrafında dönüyordu. Fakat yine o kesik ve lakayt cevaplar… Emir verdi:

Hınzırların silahından çıkan sekiz kurşun Ali'yi ebediyete kavuşturuyordu. Güneş insaniyetin bu feci manzarasından utanıyormuş gibi yavaş yavaş, buz dağlarının arkasından kayboldu. Gecenin soğuk rüzgârları Ali'nin şehit ruhuna ninniler söylüyordu. Koca çam onu yapraklarla örtüyordu.

3 Mayıs 341 [3 Mayıs 1925]

Orta mektepten Enver, Talebe Yazıları- Mukaddes İnat, Afyonkarahisar'da Nur, nr. 21, 10 Haziran 1341 [10 Haziran 1925] s.15

* Eğitimci

AYAZİN KAYA KİLİSELERİ

Semai EYİCE*

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki öğrencilerimizle her yıl yaptığımız gezilerimizden birinde evvelce Afyonkarahisar'ın içinde ve çevresinde sanat tarihi incelemeleri yapmış ve enteresan bulduğumuz birkaç eser üzerinde çalışmalarımızı derinleştirerek bunları ayrı makaleler halinde yayınlamıştık. Bu gezintilerimiz sırasında Afyon yakınlarındaki Ayazin denilen köye de uğrayarak buradaki kayadan işlenmiş eserleri görmüş ve bütün bir öğleden sonra burada notlar alarak resimler çekmiştik.

Ayazin'deki enteresan kiliseyi başlıbaşına bir mezuniyet (lisans)çalışması halinde hazırlamak üzere öğrencilerimizden Turgay Tezcan'a konu olarak vermiştik. Öğrencimiz bu çalışmasını 1968 yılında tamamlayarak mezun oldu. Bu satırlar öyle tahmin ederim ki Ayazin Kaya Kilisesi'nin Türk ilim adamlarının tamamen meçhulü olmadığını yeteri kadar ispatlamaktadır.

Bahis konusu Ayazin kilisesi aynı adla tanınan köyün girişinde şosenin sol tarafındaki bir sıra halinde uzanan kaya kitlesinin bir bölümüne işlenmiştir. Bugün köyün içine 2 km uzakta bulunmakta, önünden yumuşak bir meyille şoseye doğru inen bir düzlük uzanmaktadır. Şoseye hakim olan bu kaya kütlesinin cephesinde irili ufaklı pek çok işlenmiş menfez dikkati çeker. Bunlar kaya kütlesine oyulmuş bir takım mezar odalarının dış yüzleri ve girişleridir. Bu mezar odaları Bizans devrinden daha öncelerine aittir. Ancak kayayı işlemek suretiyle bir mekân elde etmek geleneği Ortaçağ içinde Bizans devrinde de devam etmiş ve bunun neticesinde köylülerin "Gavur Hamamı" adını verdikleri Ayazin Kilisesi meydana getirilmiştir. Etrafındaki kayalara oyma mezar hatta meskenlerden apayrı karakteri ve onlara nispetle çok daha büyük olan ölçüleri ile derhal kendisini belli eden bu kilise Avrupalı sanat tarihçileri tarafından en azından 80 yıldır tanınıyordu.

1813 yılında Anadolu'da dolaşan İngiliz seyyah John Mcdonald Kinneri'nin Afyonkarahisar'ın 7 mil batısında olduğunu bildirdiği kaya içine oyulmuş birkaç mekândan meydana gelmiş ve pek çok keşişi barındıran 3 yer altı odasına sahip istisnai manastır herhalde burası değildir. Fakat 1897'de F. Von Reber Bavyera Akademisi'ne sunduğu Frig Kaya Anıtları Bildirisi'nin sonunda Ayazin Kilisesi'nin de kısa bir tarifi ile bir fotoğrafını yayınlamıştı. Reber bu kilisesinin 6. yüzyılın sonlarından daha eski olamayacağına da işaret eder. Aynı resim ve kısa not sonraları Strgyzowski tarafından da (1903) kullanılmış hatta A.Springer'in 6 ciltlik genel sanat tarihinde de yeralmıştır.

Ayazin kilise içinde kabartma yazı

Bu kısa notta yazar Ayazin Kilisesi'ni bütün Anadolu'da çok yaygın olan bir yapı tipinin muhakkak ki en ilgi çekici örneği olarak vasıflandırır.

Amerikan Arkeoloji Araştırmaları Kurumu adına Anadolu'da ki antik kitabeleri derleyen W. M. Calder 1928 yılında yayınlanan kitabında Ayazin'den de iki satır bahseder. Kilisenin dıştan görünüşünü gösteren ve içerisindeki kabartma yazının birer fotoğrafını yayınlamıştır. Frig kaya mezar ve kült yerleri incelemesinde A. Gabriel'de 1936'da burayı görmüş ve Ayazin'de kayaya oyulmuş kiliseler topluluğunun etrafını çeviren molozlardan ve pisliklerden temizlenmesi, kesin olarak korunması gerektiğine işaret ederek bir de yeni fotoğrafını yayınlamıştır.

Kilise içinden görünüm

Ayazin Kilisesi, köylülerin "darbentten bozarak davrent" olarak söyledikleri bir yerde kaya kitlesini oymak ve işlemek suretiyle meydana getirilmiştir. Kilisenin doğuya doğru olması için giriş yandan "kupeşine sıralanan bölümler kuzeyden" açılmış ve birbiri halinde bir dehliz biçiminde oyulan bir koridordan içeri girilmesi düşünülmüştür. Bu dehlizin yan duvarlarının yüzleri çıkıntılı payeler ve kemerler halinde şekillendirilmiştir. Bu dehlizin tavanı da yapılarda olduğu gibi aralarda kemerlerle takviye edilmiş bir beşik tonoz biçiminde işlenmiştir. Bu giriş dehlizinin yan (kuzey) duvarındaki kemerlerin aralıklarından birine haç kabartması yapılmıştır. Bir başkasında ise yine kabartma olarak MHOVB harfleri meydana getirilmiştir. Yalnız bu harflerden V çok güç fark edilir. Bu beş harfin çözülmeleri sanıldığı gibi enteresan bir bilgiye kaynak olacak bir şey değildir. Bunlar Grek dilinde Meter Theou Boethel sözlerinin kısaltmalarıdır ki Tanrı Anası Yardımcı anlamına gelir. Yani meryemi ifade etmek için kullanılır.

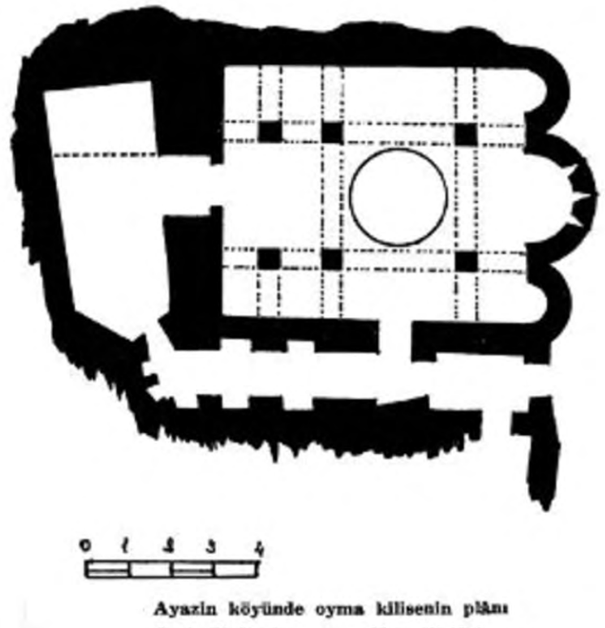

Ayazin köyünde oyma kilisenin planı

Bu yan dehliz bir kapıdan kilisenin batıdaki ön holüne (narteks) geçit verir. İntizamsız bir dikdörtgen şeklindeki ve üstü beşik tonozlu bu ön kiliseye geçilir. Ön holün sol tarafı (kuzey) ayrı bir mekân halinde tek nefli ve apsisli başlıbaşına bir şapel halinde işlenmiştir. Yan dehliz ve ön hol gibi esas kilise de bütün elemanları doğal kayadan işlenmek suretiyle meydana getirilmiştir. Burada, Bizans mimarisinde esası daha önceleri başlamakla beraber bilhassa IX. yüzyıldan itibaren çok yaygın bir kilise tipi olan dört destekli Yunan haçı planına uygun bir ibadet mekânı oyulmuştur. Ortadaki bölüm bir kubbe halinde biçimlendirilmiş ve yapı sanatında bunu taşıması gereken destekler de yine kayadan oyulmuştur. Ancak bunlar köylüler tarafından kırılmıştır. Bu ana mekânın bütün bölümlerinin örtüleri de beşik tonoz veya kubbeli tonoz biçiminde işlenmiştir. Böylece bu kilise taş ve tuğladan yapılan örneklerin tabii kitleden yontulma tam bir benzeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kilisenin en ilgi çekici tarafı ortasından itibaren yarısının kaya kitlesinin dışında kalacak şekilde işlenmiş olmasıdır. Böylece kilisenin doğu tarafı dışarı çıkıntı teşkil eden ortada esas yanlardan küçük apsisler bunların üstleri ve esas kubbenin yarısı ile bir dış mimari teşkil edecek tarzda itina ile şekillendirilmiştir. Ayazin Kilisesi'ne benzerleri arasında önemli bir yer sağlayan da işte bu özelliğidir.

Kilisenin doğu tarafındaki esas kubbe de dahil olmak üzere sanki taş ve tuğladan yapılmış bir yapı gibi kaba kaya kütlesinden çıkarılmıştır. Hatta o kara ki esas apsisin yarım kubbesi ile esas kubbenin yarısının üstündeki kaya sathı kiremit örtüyü taklit etmek suretiyle düzenlenmiştir.

Yapının içi ancak apsisteki üçüz pencere ile yan dehlizdeki ve esas kubbedeki pencerelerden pek az ışık alıyordu. Geç devirlerde bazı menfezler genişlediğinden ve apsiste büyük bir delik açıldığından içerisi bugün nispeten aydınlıktır.

Yüzyıllardır burası ağıl olarak kullanılıp içinde ateş yakıldığından duvarlar isten kararmış bir halde idi ve kaya yüzlerinde hiçbir sıva ve fresko resim izi görülmüyordu.

Ayazin kaya kilisesi Anadolu ve Trakya'nın çeşitli yerlerinde görülen kayadan oyulmuş ve işlenmiş dini tesislerden biridir.Bunların büyük ekseriyetini dışarı aksetmesine karşı Ayazin Kilisesi'nin yarı yarıya kayanın dışının da yontulması ile biçimlendirildiği dikkati çeker.Bu bakımdan sanat tarihinde özel bir yer kazanmakta ve Nevşehir Göreme kaya kiliselerinden ayrılmaktadır.Konya Sille veya Trakya'da İnceğiz ve Midye'dekilerin iç mimarileri olmasına karşılık dışarı hiçbir unsurları aksetmez. Trabzon'daki Sümela Manastırı ise doğrudan doğruya tabii bir mağaranın önüne bir yapı eklenmesi suretiyle elde edildiğinden Ayazin'den karakter bakımından tamamıyla farklıdır. IX.ve XI.yüzyıl başları arasında meydana getirildiğini sandığımız Ayazin Kaya Kilisesi belirli bir surette bu bölgedeki eski Frig prensiplerini sürdürmekte ve kayadan oyulma mesken mezar ve kült yerleri geleneğinin Hristiyan çağında kilise olarak ta yapıldığını ispatlamaktadır. Frig çağının Arslantaşı veya Midas mezarı denilen ibadet yeri Yazılıkaya, Ayazin'e uzak değildir.

Ayazin Kilisesi'nin bitişiğinde yine Bizans devrine ait bazı kayadan oyulmuş ek mekânlar olduktan başka az ilerisinde tek nefli ufak bir şapel ve ana kaya kitlesinin arka tarafından da üç nefli bir kilise daha bulunmaktadır.Bunlar Ayazin'in Bizans çağında da bir yerleşme yeri olduğunu tesbit eder.

*Ünlü Sanat Tarihçisi Prof. Dr. Semavi EYİCE'nin imzasını taşıyan bu inceleme Pirelli Dergisi'nin Kasım 1974 tarihli 122. sayısında yayınlanmıştır.

ADİNE PİLAVI'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Selahattin ÇELEBİ*

2014'ün Adine Pilavı'nı 11 Nisan günü Afyon'da kutladık. Çocukluğumu hatırladım. Muhtemelen yine Nisan ayında idi. Afyon'da ki ritüelde çocuklarımızdan dinlediklerimle hafızamda olanlar arasında bazı farklılıklar var. Çocukları yönlendiren yetişkine hatırladığım duadan bahsettim.Hemen yazdı ve çocuklara tekrarlattı.

Pilavlık malzemeler kapı, kapı dolaşılıp toplandı. Hayırseverler kusursuz hizmet sergilediler. Bizim gibi bu eski geleneği tekrar yaşamak için başka illerden gelenleri mesrur ettiler. Bizlere yaşatılanlarla gönüllerimiz inşirah ve sürur doldu. Sağolsunlar.

Bu vesileyle insanoğlunun davranışlarını tefekkürde fayda mülahaza etmekteyim.

İnsanlar muhtaç oldukları güven-moral ve bereketi kimden ister? Hayata hakim olan, hayatı zorlaştıran veya güzelleştiren etkenlere kim veya kimler hakimdir? Bunlarla nasıl iyi geçinilir? Bizleri korkutan, ürperten, acze sürükleyen olaylar, tehlikeler, felaketler nelerdir? Korkularımızdan nasıl kurtulabiliriz, kime sığınabiliriz, kimden yardım isteriz? Bolluk ve bereket için gayretlerimiz, çabalarımız yeterli olabilir mi? Yardımı kimden bekleriz, taleplerimizin karşılanması için neler yaparız, neler vaad ederiz, neler sunarız-adarız?

Yağmuru rahmet bilen ecdadımız ne güzel düşünmüş. Bu mübah ve masum dualarımız ilelebed sürsün diyelim.

Gelelim hatıralara ...

Çocukluğum Kızılören'de geçti. Sanırım 1946-1947 yıllarıydı. 4-5 yaşlarındaydım. İlkbahar ve aylardan Nisan olmalı. Yeterli yağış olmadı. Bizden büyükler yağmur duası sadedinde Adine pilavı organize ediyorlar. Biz küçük çocuklarda haydi peşlerine takılıyoruz. Bazı evden yakacak odun, bazı evden tereyağ (o yıllarda tereyağına alternatif yok. Haşhaş yağıda pilavda kullanılmıyordu), bazı evden tavuk, kimisinden de bolca nohut ve bulgur. Yetişkin ablalar ve teyzeler pişirme işini üstleniyorlar. Mahallenin bir köşesinde yine evlerden getirdiğimiz çalı, çırpı yakılarak bir sacayak üstüne konulan büyükçe bir tencerede veya kazanda Adine Pilavı pişiriliyor.

Daha malzeme toplanırken yağmurun başlamasından dolayı morallerimiz yüksek. Öyle ya duamız kabul oldu. Daha bir coşkun bağrışıyoruz. Mohaç Türküsü gibi şen ve kahraman.

Pilav hazır olunca siniler, sofralar, sofra altları evlerden getirilerek Dede Dibeği denilen yere koşuluyor. Dede Dibeği Kızılören'de ki dibeklerin en haşmetlisi. Yanındaki "Dede"nin dört yanı duvarla çevirili. Harpuştaları çalı, çırpı. Bize göre yüksekçe. Merak edip tırmanıp bakıyoruz. Ortada büyükçe bir kabir. Taşı var mı, yok mu hatırlamıyorum? Galiba yok. Anadolu'da binlerce bulunan yatırlardan biri "Dede". Adı, sanı yok. Kutsallığına herkes inanıyor. Hakkında muhtelif rivayetler var, birini nakledeyim;

Kurtuluş Harbi'nde Sandıklı'nın Akharım köyü sınırlarındaki tepeyi (Çiğiltepe) Yunanlılar tutmuş. Yunan cephesinin önemli bir merkezi bu tepe. Çevresi güçlü bir şekilde tahkim edilmiş, katkat dikenli teller, siperlerle güçlendirilmiş.

Büyük Taarruz'da Türk birlikleri tepeyi kuşatmış. Fakat tahkimatı yarıp tepeyi ele geçiremişler. Her yüklenişte tepedeki Yunan mitralyözü ölüm kusuyor. Rahmetli Ali Usta (Ertuğrul) o anları öylesine kazımış ki hafızasına, sanki daha dün olmuş gibi net ve karıştırmadan anlatıyordu. (Bir de sesi titremese, nemlenen gözlerini ikide bir silip burnunu çekmese)

"Düşman hattının yarılıp tepenin ele geçirilmesi için sırası gelenleri elleri kınalanıyor, arkadaşlarıyla helalleşip gidiyorlar. Dönen yok. Tel örgülerde şehitler üst üste yığılı, asılı, takılı.... Bizim bölüğün sırası geldi, benimde ellerim kınalandı, helalleştik ve gece geç saatte yola çıktık. Geçeceğimiz yere geldik. Korku kapladı içimi. Şehitler üst üste salkım saçak. Bozulmaya başlamışlar. Şehitleri aralamaya, defnetmeye imkân yok. Üstlerine battaniye serip geçeceğiz.

Hayretle geçtik, arkamızdakilerde bizi takip ettiler. Nefeslerimizi tutarak sessizce tepeye tırmanıyoruz. Ne bir ateş ver, ne bir hareket. Birgün önce kopan kızılca kıyametten eser yok. Tepeye vardığımızda düşmanın bütün ağırlığını bırakıp kaçtığını anladık.

İşte o günlerde "Dede" kabrinden çıkmış, elindeki defi hafif, hafif çalarak sokakları dolaşmış, zaferi duyurmuş, teşci etmiş. Rivayet bu."

Duvarın dışındaki dibek en çok sonbaharda hareketlenirdi. Hasat kaldırılır. Unluk ve bulgurluk buğdaylar yıkanır, kurutulurdu.

Kadınlar geçici olarak hazırlanan taş ocaklara sıralanır. Ocakların üstüne büyükçe kazanlar konulur ve bunların içine de yeteri kadar su konulur. Sonra buğdaylar kazanlara dökülerek haşlanmaya bırakılırdı. Haşlanmış buğdaya "Gölle" denilir. Gölle uzun tahta kepçelerle arada bir karıştırılır, pişip pişmediğine bakılır. Bu arada çocuklarda yavaş yavaş kazanlara sokulurlar. Nedense erkek çocuklar bu konuda iltimaslıdır. Gölle onlardan esirgenmez. Kazanlarda pişirilen bulgurluğun tadı başkadır. Pişirme tamamlanınca buğdaylar bez örtüler üzerine serilerek kurumaya bırakılır. Bulgurluk kuruyuncaya kadar çocukların nasiplenmesi sürer. Tabii birde kuşlar nasiplenir.

Kış günlerinde de fiy, mısır ve buğdaydan gölle hazırlanır. Biraz tuz ekerek çerez niyetine yeriz.

Kuruyan buğday dibeklere taşınır. Dibekten sıçrayan bulgurların zayii olmaması için dibeğin etrafına aba, kilim serilip israf önlenir. Sokular hazırlanır. Soku, 8-10 cm çaplı, 45-50 cm boylarındaki çam merteklerinden kesilip sap takılmış döğme

* Vitray Sanatçısı

çekiçlerdir. Sapları çapa sapından biraz daha uzundur. Çekiç kısmının 1/3'ü üste gelir. 2/3'ü olan uzun bir kısmı dibeğe inip çıkar. Sokuları genellikle genç gelinler veya gelin adayı kızlar kullanır. Soku kullanma özel talim gerektirir olsa gerek. Tekdüze inip çıkmaz. Dalgalı bir ritim ve ahenkle kullanılır. Sokunun tok sesi bir kutsal ritüel gibi gençleri mutlu eder. Ahengi bozan acemi sokucu gülüşmeler sebep olur, utanır.

ADİNE YAĞMUR DUASI

Yağmur, yağmur yağ ister
Yağ-mur yağ-mur yaağ is-teer
Gaşık gaşık bal ister
Ga-şık ga-şık baal is-ter
Guzulu gurban ister
Guz-zu-lu gur-baan is-teer
Göbekli harman ister
Gö-bek-li har-maan is-ter
Tarlada çamur
Tar-la-da ça-muur
Teknede hamur
Tek-ne-de ha-muur
Ver Allahım ver
Ver Al-la-hım ver
Bize bol yağmur
Bi-ze bol yağ-muur

Buğdaylar sokularla döğüle, döğüle kepeklerinden ayrılır. Kepekten arındırılan buğdaylar öğütme taşlarında bulgur haline getirilir. Zamanla bu iş artık makinelerde yapılır oldu.

Gelelim Adine'de pişirilen bulgur pilavına …

Dibek çevresindeki kalabalığa göre sofralar kurulur. Pişirilen pilav sinilere dökülür. Yağmur altında zevkle ıslanılarak toplanan pilavlığın haklı gururuyla ve hak etmenin onuruyla çocuklar neşe içerisinde pilavı kaşıklar. Kaşık bulamayan eliyle yer. Artan pilavlarda 'Dede'nin duvarından içeriye serpiştirilir. Kuşlar yesin ve orayı şenlendirsin diye

Guzulu gurban: Kurban edilecek koyunun genç, sağlıklı ve kuzusuyla dilenmesi

Göbekli Harman: Hububatın çok bereketli olmasından, harman çapının büyümesiyle ortasında göbek oluşması arzulanıyor.

Yukarda görüleceği gibi özgün Türk dili, Türk şiiri yalın, net, kararlı, sağlam. Kimden isteneceğini, neden istendiğini dolambaçsız, samimi, dürüstçe ifade etmekte. Yağmurun neler kazandırabileceği, meraların gürleşmesiyle sağım hayvanlarının veriminin artacağı, yağın kaymağın bollaşacağı, arıların peteklerini tıka basa doldurabileceği anlatılıyor. Tarlaların çamurlanmasının hamurları bereketlendirebileceği özlü bir surette anlatılmaktadır. Böyle bir duaya ancak '' Amin'' denilir.

Adine sözlükte Cuma günü demek olduğuna göre, bu adetinde Cuma gününe rastlatılması uygun olur diye düşünmekteyiz.

Bol yağmurlu, bereketli, Adine Pilavlı daha nice güzel günlere, yıllara …

TAVANARASI

Görenlerin ilk bakışta bilmekte zorlandıkları bir el aleti. Yaşları 50-60'ın üzerinde olan ve bir de köyde yaşayanların ise hemen tanıyacakları bir alet.

Resimde görülen küçükbaş hayvanların (koyun, keçi) kulak delme aleti. Afyonkarahisar'da küçükbaş hayvan sayısının çok fazla olduğu bilinir, haliyle sürülerde bulunan hayvanların birbirine karışmaması için herkesin kendine ait bir damgası olurdu.

Ustaların tamamen el emeği ile ürettikleri bu alet üzerindeki yazılardan anlaşıldığı kadarıyla Afyon'da üretilmiş. "Kardeşler" ve "1930" yazılarından da yapan ustayı ve imal yılını öğrenebiliyoruz. 84 yıllık bu aleti yapan usta çoktan terki diyar etmiş olsa gerek, acaba çıraklarından kimler hayatta?

SAAT KULELERİ ONLARLA YENİDEN HAYAT BULUYOR

Osmanlının son yüzyılında Sultan II.Abdülhamit'in gayretleriyle Osmanlı coğrafyasının pek çok şehrinde saat kuleleri yapıldığı bilinir. Estetik görünümleriyle adeta zamana meydan okuyan bu saat kuleleri günümüzde birçok şehirde göze çarpar. Geçtiğimiz aylarda Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'te şehrin girişlerine ve pek çok yerine saat kuleleri yaptırmaya başladı. Afyon Kocatepe Üniversitesi ise Kütüphane binası önüne saat kulesi yaptırıyor. Ve yüzyıldan fazla bir zaman sonra saat kuleleri yeniden gündeme geldi.

Aslına bakılırsa bu geleneği Afyonkarahisar'lı ustaların yıllardır devam ettirdiğini biliyor musunuz?

Afyonkarahisar'ın Sinanpaşa İlçesi'ne bağlı Ahmetpaşa Beldesi'nde yaşayan Üzeyir Ayık ve oğulları 1900'lerin başından bu yana adeta unutulan saat kulelerini yeniden canlandırdı.

Üzeyir Usta oğulları Lütfi, Yusuf ve torunu Aziz ile birlikte yıllardır Türkiye'nin değişik köşelerinde taşı ustaca işleyerek yeniden saat kuleleri inşa ediyor. Emirdağ, Konya Yunak, Manisa Kırkağaç ilçeleri ustanın saat kulesi inşa ettiği yerler. Usta sadece saat kulesiyle de yetinmeyerek Şadırvandan, minareye, çeşmeden, hamama varıncaya pek çok farklı alanda çalışıyorlar.

1941 doğumlu Üzeyir usta asıl mesleğinin marangozluk olduğunu taş işlemeciliğini ise gençlik yıllarında çalıştığı inşaatlarda öğrendiğini belirterek Çankaya Köşkü'nde dahi kendi yaptığı bir havuz bulunduğunu söylüyor. 1961 yılında Çankaya Köşkü'nde askerlik yaparken bir havuz yapılacağı söylendiği zaman komutanlarına çıkarak bu havuzu kendisinin yapabileceğini söylediğini ve komutanlarının da bunu kabul ettiğini söyleyen Üzeyir Usta bunun üzerine istenilen şekilde havuzu yaptığını belirtti. Geçtiğimiz yıllarda eski bir asker olarak köşkü ziyaret ettiğini ve yaptığı havuzun aradan geçen 53 yıla rağmen hala sağlam bir şekilde durduğunu belirten Üzeyir Usta bununla da gurur duyduğunu söylüyor.

Bugün Sinanpaşa ilçemizin Ahmetpaşa Beldesi'nde Üzeyir Usta'nın dükkanını Türkiye'nin dörtbir tarafında yaptığı, birbirinden güzel taş işlemeciliğinin en güzel örneklerinin fotoğrafları süslüyor. Yolunuz düşerse ziyaret edebilir, taş işlemenin sırlarını ustasından öğrenebilirsiniz.

Konya Yunak Saat Kulesi

Manisa Kırkağaç

Emirdağ

AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ TARİHİ BELEDİYE BİNASINDA

Osmanlı salnamelerine (devlet yıllığı) göre Afyonkarahisar'da Şehremaneti yani ilk belediye teşkilatı 1869 yılında kurulmuştur. Reis Salih Bey'dir. İlk kurulduğu yıllarda belediye binasının neresi olduğu bilinmese de günümüzde belediye binası olarak yapılan ve halen kullanılan iki tarihi bina mevcuttur.

Bunlardan ilki günümüzde Zafer Müzesi olarak kullanılan eski belediye dairesidir. Tahminen 1913-1914 yıllarında zamanın Belediye Reisi Saioğlu Mehmet Sait Bey tarafından yaptırılan bina geniş kemerli giriş kapısı, kemerli, söveli pencereleri ile son dönem Osmanlı mimarisinin güzel bir örneğidir.

Belediye binası olarak kullanıldığı 26 yıllık süre içerisinde Milli Mücadelenin ilk aşamalarından "Afyonkarahisar Kongresi" başta olmak üzere Yunan işgaline ve Kurtuluşa şahitlik eden, Başkomutan Mustafa Kemal'in bir gece konakladığı ve Başkomutan Meydan Muharebesinin planlarının hazırlanmasına, ilerleyen yıllarda Atatürk'ün ziyaretlerine tanıklık eden bina o günlerin hatıraları ile doludur.

1930'lu yılların ikinci yarısında Anıtpark yapılmış, Utku Abidesi (Zafer Anıtı) dikilmiş ve sıra görkemli bir belediye binası yapmaya gelmiştir. Esasen bina artık ihtiyaca da cevap vermemektedir. O tarihte Afyon Belediye Başkanı bulunan Hüseyin Tiryakioğlu, devrin Nafia Vekili (Bayındırlık Bakanı) hemşehrimiz Ali Çetinkaya'nın da destekleriyle bir şehirleşme hamlesi başlatır. Zafer Abidesi'nin arkasında bulunan ev ve arsalar istimlak edilerek Cumhuriyetin 14. yıldönümü olan 29 Ekim 1937'de belediye binasının temeli atılır ve inşaat başlar.[1] Yeni Belediye binasının bu alanda inşa edilmesindeki amaç modern bir şehri temsil eden Anıtpark ve burada yeralan Utku Anıtı'nın arkasındaki şehrin eski dokusunu saklayarak güzel bir dekor oluşturmaktır.

56.918 TL keşif bedelli binanın yapım işini İzmirli Mimar Kemal TETİK üstlenir. Mimar Kemal Bey aynı dönemlerde ilimizde pek çok kamu binasının da mimar-müteahhitliğini üstlenmiştir. Kız Meslek Lisesi, PTT Binası, şimdi yerinde 1. Belediye Çarşısı olan Sebze Hali onun eseridir.

Yeni yapılan binanın Belediye'nin bütün ihtiyaçları göz önünde bulundurularak uzun yıllar hizmet vermesi amaçlanmıştır.

[1] Haber Gazetesi 01/11/1937 sayı 1797

BELEDİYE ve KIZ ENSTİTÜSÜNÜN YAPILMA AŞAMASI

1. Katta 15 oda, 2. katta 176 metrekare genişliğinde halkında görüşmeleri izleyebileceği bir Meclis Salonu, Encümen Odası, Başkan Odası, Sekreter odası, Özel görüşme odası, Büfe gibi kısımlar, 3.katta ise şehrimizi ziyaret edecek önemli kişilerin kalabileceği banyolu odalar bulunmaktadır. İtfaiye kısmında ise araçların girip çıkabileceği kepenkli bir garaj, itfaiye erleri için yatakhane, yemekhane, salon, 3 tane idari oda gibi ayrıntılara yer verilmiştir.

56.918 lira keşif bedelli binanın 1 yıl içerisinde bitirilerek 1938 yılında hizmete açılması amaçlansa da çeşitli sebeplerden dolayı bu süre epey uzamıştır. Bina iş bitiminde yaklaşık 90.000 liraya malolmuştur.

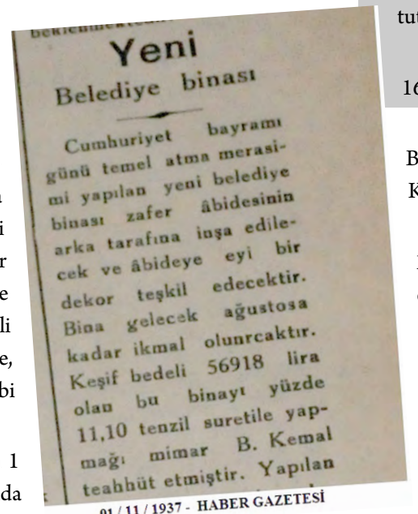

Yeni
Belediye binası

Cumhuriyet bayramı günü temel atma merasimi yapılan yeni belediye binası zafer âbidesinin arka tarafına inşa edilecek ve âbideye eyi bir dekor teşkil edecektir. Bina gelecek ağustosa kadar ikmal olunrcaktır. Keşif bedeli 56918 lira olan bu binayı yüzde 11,10 tenzil suretile yapmağı mimar B. Kemal teahhüt etmiştir. Yapılan

01 / 11 / 1937 - HABER GAZETESİ

Keşif bedelindeki bu artışın ve gecikmenin en büyük nedeni ise bulunduğu alanın kayalık olması ve haliyle temel çalışmalarının zor olmasıdır.[2]

1937 yılında başlayan inşaat sona yaklaşmışken Aralık 1939'da binanın mobilyalarının yaptırılması için Belediye Encümen kararı alınır;

İcabı mesele tetkik ve teamül edildi.

Mobilya için evvelce mutabık kalındığı vechile bu defa keşifname ile şartnamesini tanzim ederek gönderildiği ve yapılacak bu işe ait keşfin şimdilik 17 bin 175 Lira tuttuğu anlaşılmıştır.

Karar tarihi: 26.12.1939 karar no: 1671

Binanın mefruşatı İstanbul Beyoğlu'nda dönemin ünlü mağazası Kalinikos'tan alınır.

Kararın devamında işin 29 Mayıs 1940 tarihine kadar bitirilerek teslim edilmesi imza altına alınmıştır.

1940 yılı Ocak ayının ilk günlerinde şehrimizde bir de yabancı konut bulunmaktadır. Macar heykeltıraş Zıczek Caroly, Utku Anıtı'nın ilk yapılışında var olan ve Atatürk'ün 1937 Kasım'ındaki Afyonkarahisar ziyaretinde görüp "Çok büyük olmuş, anıtın görkeminin önüne geçmiş" dediği "Heinrich Krippel-Viyana" yazısının üzerini kapatması için ilimize davet edilmiştir.

Heykeltraş Caroly'e bir yandan yazı si-

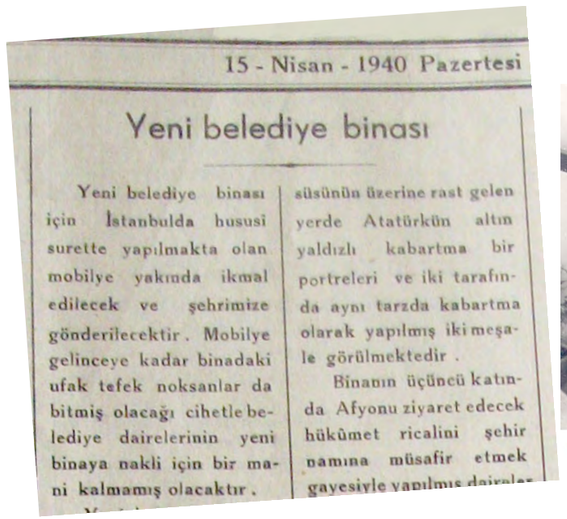

15 - Nisan - 1940 Pazertesi

Yeni belediye binası

Yeni belediye binası için İstanbulda hususi surette yapılmakta olan mobilye yakında ikmal edilecek ve şehrimize gönderilecektir. Mobilye gelinceye kadar binadaki ufak tefek noksanlar da bitmiş olacağı cihetle belediye dairelerinin yeni binaya nakli için bir mani kalmamış olacaktır.

süsünün üzerine rast gelen yerde Atatürkün altın yaldızlı kabartma bir portreleri ve iki tarafında aynı tarzda kabartma olarak yapılmış iki meşale görülmektedir.

Binanın üçüncü katında Afyonu ziyaret edecek hükûmet ricalini şehir namına müsafir etmek gayesiyle yapılmış dairler

ALİ ÇETİNKAYA VE HÜSEYİN TİRYAKİOĞLU MERDİVENLERDE

[2] Haber Gazetesi 15/04 /1940 sayı 2067

parişi verilirken, diğer yandan yeni belediye binasının Meclis Salonu'nda başkan kürsüsünün arkasına konulmak üzere Atatürk'ün büyük bir rölyefi ve iki adet meşale şeklinde rölyef sipariş edilir.[3]

Yaklaşık üç yıl süren inşaat 1940 yılı ortalarında bitirilir ve taşınma hazırlıklarına başlanır. Eski Belediye Binası'nın (Bugünkü Zafer Müzesi) bir müze ve kütüphane olarak düzenlenmesi gündeme gelse de bu fikrin kısmen gerçekleşmesi için 1990'lı yılları beklemek gerekir.

AÇILIŞ MÜNASEBETİYLE MECLİS SALONUNDA VERİLEN YEMEK
HAZİRAN 1940

"Belediye Binasının inşaatı ikmal edilmiş ve mobilyası da hazır bir halde olup resmi küşadı yapılarak yeni binaya nakil zamanı gelmiş bulunmaktadır.

Hemşehrimiz sayın Münakalat (Ulaştırma) Vekilimiz Bay Ali Çetinkaya huzurları ile ve memleketimiz mebuslarının iştiraki ile küşat (açılış) merasiminin yapılması ve merasimde memleket eşraf ve münevverleri ile belediye azalarının da çağrılarak mutadı veçhile çay, dondurma, pasta ve bir defaya mahsus olmak ve sayın büyüklerimizle memleket işleri hakkında hasbıhalde bulunmak maksadı ile bir akşam ziyafeti de vermek münasip görülmüştür.

Kararın Belediye Muhasipliğine tevdine….
Karar Tarihi:18.06.1940
Karar No: 827

Karardan da anlaşılacağı gibi açılış için devrin Ulaştırma Bakanı (Münakalat Vekili) Ali Çetinkaya ve şehrin ileri gelenleri davet edilir. Bir defaya mahsus olmak üzere meclis salonunda yemek verilmesi kararlaştırılır. Ve bu davet organizasyonu için İstanbul'da dönemin en ünlü oteli olan Tokatlıyan Oteli ile anlaşılır. Davetten önce Tokatlıyan Oteli personeli ve gerekli eşyalar İstanbul'dan trenle getirilerek açılış akşamı deneyimli garsonlar nezaretinde Belediye Meclis Salonunda bir yemek verilir.

Açılış günü Ali Çetinkaya ve Belediye Başkanı H. Haşim Tiryakioğlu'nu Belediye Binası merdivenlerinde, Başkanlık makamında ve Meclis salonunda verilen yemekte gösteren fotoğraflar mevcuttur.

[3] Belediye Encümen Karar Defteri Karar No: 6 Karar Tarihi: 01/01/1940
Belediye Encümeni muhtelif tarihli kararları

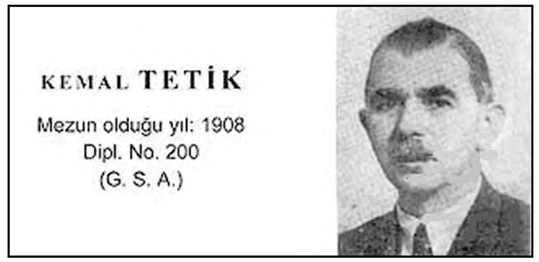

KEMAL TETİK
Mezun olduğu yıl: 1908
Dipl. No. 200
(G. S. A.)

Binanın Mimar ve Müteahhidi Kemal Tetik

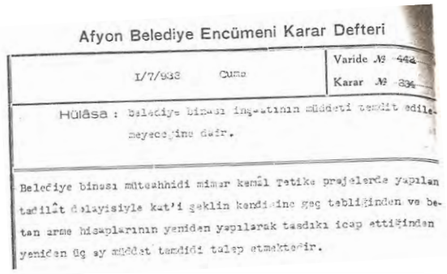

Afyon Belediye Encümeni Karar Defteri

I/7/933 Cuma — Varide № 464 — Karar № 836

Hülâsa : Belediye binası inşaatının müddeti temdit edilmesine dair.

Belediye binası müteahhidi mimar kemâl Tetike projelerde yapılan tadilât dolayisiyle kat'i şeklin kendisine geç tebliğinden ve beton arme hisaplarının yeniden yapılarak tasdika icap ettiğinden yeniden üç ay müddet temdidi talep etmektedir.

İnşaattaki gecikmeyle ilgili Encümen Kararı

Tarihi Belediye binamız 70 yıl bu şehre hizmet verdikten sonra 2010 yılı içerisinde boşaltıldı ve Afyonkarahisar Belediyesi olarak kullanılan bugünkü binaya geçildi. Yıllarca nice mutlu anlara, tarihi kararlara şahitlik eden meclis salonuyla, dönemi yansıtan mimarisiyle ve daha nice ilklerle hafızalarımızda yer eden bina artık ilginç bir tevafuk eseri olarak 29 Ekim 2014 tarihinden itibaren artık kent meydanı hazırlıkları kapsamında yıkılacak olan hükümet konağının yerine Afyonkarahisar Valiliği'ne ev sahipliği yapmaya başladı. Binanın ilk konuğu da Valimiz Hakan Yusuf Güner'i ziyaret eden Başbakanımız Sayın Ahmet Davutoğlu oldu.

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ AHŞAP DİREKLİ CAMİLERİNİN EN GÜZEL ÖRNEKLERİNDEN BİRİ

AFYONKARAHİSAR ULU CAMİİ

Fevzi KAYA*

Afyonkarahisar'ın en eski yerleşim yeri olan Kale ile Hıdırlık arasında, Camii Kebir Mahallesi'nde, Camii Kebir Caddesi ile Camii Kebir Sarıoğlu Sokağı'nın Sarıoğlu Sokak ile kesiştiği köşede olup 54. pafta, 502. ada ve 5. parselde yer alır.

XIX. yüzyıla kadar Hocabey Camii[1] diye de anılan Ulu Cami, h. 671–676 (m. 1272–1277) yılları arasında Sahipata Fahreddin Ali'nin oğlu Nasraddin Hasan tarafından mimar Emir Hac Bey'e enine dikdörtgene yakın yamuk planlı ve düz damlı olarak 1301 metrekarelik bir alan üzerine yaptırılmıştır.

"Kırk Direkli Cami" olarak da anılan yapı, ahşap mimarisi ile Anadolu Selçuklu dönemi camileri içerisinde sayılı örneklerden biridir. Rivayete göre caminin bulunduğu yerde daha önceleri Sivrihisarlı Attar Yusuf Efendi tarafından yaptırılan bir mescit vardı. Mescidin etrafı kabristan olup etrafına 40 tane vakıf dükkân yapılmış idi.[2] Bu mescit yandığı veya cemaate yetersiz geldiği için yıkılarak bugünkü cami yapılmıştır.

İlk yapıldığında düz toprak damlı ve damın ortasında da genişçe bir fener penceresi bulunmakta idi.[3] Bu fener pencere daha sonra kaldırılmış, üst örtüsü ise 1950 yılında Eski Eserleri Koruma Derneği tarafından alçak piramidal çatı haline getirilerek önce galvaniz saç ile kaplanmış, 1978 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından galvaniz saç bakır kaplama olarak değiştirilmiştir.

Caminin doğu, batı ve kuzey yönünde olmak üzere üç tane giriş kapısı olup doğu ve batı yönündeki kapılar kapalı tutulmakta olup kuzey yönündeki kapı ile giriş sağlanır.

Doğu yönündeki giriş kapısına 4 basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Kapı, mermer söveli, iki kanatlı ve ahşap olup üzeri sivri kemerlidir. Kemerin üzerinde Derici-zâde Hafız Mehmet Efendi tarafından yazılan 5 satırlık Arapça kitabe yer alır. Kitabe, 1.07x1.10 cm ebadında ve mermer olup şöyledir: "İnnemâ ya'muru mesâcida'llâhi men amine bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri,[4] Vuffika bi-imâreti hâze'l-mescidü'l-câmi'ül el-abdu'l-muhtaç, İlâ rahmeti'l-lâhi teâlâ Muiniddin Emir İsa, İbnu'l merhum Muzafferü'd-din rahmetu'llâhi fî-eyyâmü'd-devleti'l-mevlâ'l-mu'azzâm sülâletü'l-vüzerâi'l-ızâm, Nusretü'd-devleti ve'd-din Ahmed eazze'l-lâhu ensârahu fi tarihi muharrem fi seneti isnâ ve erbain ve seb'a mie"[5]

Bu kitabesine göre cami; Muzafferüddin Devle Bey'in oğlu Emir Muiniddün İsa Bey tarafından h. 742 – m. 1341 yılında tamir ettirilmiştir.

Caminin doğu kapısından girişte tahta döşeme altında rahmetli saatçi Kemal BAYIK'ın dedesi Çil Hafız Hoca'ya ait bir mezar vardır. Bu mezar dışarıdan görünmez. Kemal BAYIK, sağlığında bu mezarı dışarı taşımak istemiş fakat muvaffak olamamıştır.[6]

Batı cephesindeki giriş kapısı iki kanatlı ve ahşaptır. Kapıdan camiye 12 basamaklı ve iki tarafı demir korkuluklu bir merdivenle inilir. 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan restorasyonda cami etrafı açılınca kapı 2,35 cm yükseklikte kalmış ve karşı setten yola 4.95 cm uzunluğunda ve 2,17 cm genişliğinde bir geçitle yola bağlanmıştır. Bu kapıdan giriş ile önündeki iki direk arasında ahşap "Bey Mahfili" olduğu ve Bey'in namazlarını bu mahfilde kıldığı rivayet edilmektedir.

Doğu ve batı yönündeki kapılar Ramazan ve Kandil günleri cemaatin çok olduğu zamanlarda açılmakta olup ekseriyetle cami girişi kuzey yönündeki mermer söveli ve iki kanatlı ahşap kapıdan sağlanır. Kapı üzerinde çini plakalardan yapılmış çiçekli iki pano ve panolar arasında da 60x100 cm ebadında beyaz renkli mermer üzerine Türkçe kitabe yer alır. Kitabede; "Bu cami Sahipata Fahreddin oğlu Nasraddin Hasan tarafından hicri 671-miladi 1273 yılında Mimar Emir Hac Beye inşa ettirilmiştir" yazılıdır.

Fotoğraf: Güray Dere

Mihrap

Minber Kapısı

Harim, doğu yönde sivri kemerli dört, batı yönünde dikdörtgen beş, mihrabın sağ ve solunda içten yuvarlak kemerli dıştan dikdörtgen ve biri üstte dokuz ve kuzey yönünde, kadınlar mahfelinde beş tane küçük dikdörtgen pencere ile aydınlatılır. Pencereler içten ahşap doğramalı, dıştan ise geçme demir parmaklıklıdır.

İç mekân ahşap sütunların oluşturduğu dokuz nef kuzey-güney doğrultusundadır. Her nef altı bölümden oluşur. Böylece iç mekân kırk sütunlu ve kırk beş bölümlüdür. Ahşap sütunlar silindirik olup tek topuklu, alt kısmı kare, üst kısmı sekizgen andezit taştan yapılmış kaide üzerine otur-

* Uzm. Öğrt., Araştırmacı-Yazar

[1] Yusuf Ilgar, Mustafa Karazeybek; Afyonkarahisar'da Cami ve Mescitler, Afyonkarahisar Kütüğü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon 2001, c.I, s. 305

[2] Ömer Fevzi Atabek; Afyon Vilayeti Tarihçesi (Yayına hazırlayan: Turan Akkoyun), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon 1997, s. 155–156

[3] Süleyman Gönçer; Ulu Camii, Taşpınar Dergisi, C.5, sayı: 53, s. 68.

[4] "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden ..... kimseler imar eder" Kur'an-ı Kerim, Tevbe Suresi, 18. ayet;

[5] Mustafa Karazeybek, Zelkif Polat, Yusuf Ilgar; Afyonkarahisar Vakıf Eserleri I, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar 2005, s. 152, İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Kitabeler, Devlet Matbaası, İstanbul 1929, s. 14; Süleyman Gönçer; Afyon İli Tarihi, Karınca Matbaası, İzmir 1971, C.I, s. 319; Mehmet Saadettin Aygen; Afyonkarahisar Camileri, Ulusoğlu Matbaası, Ankara 1973, s. 70; Ahmet Topbaş, Mevlüt Üyümez, Fevzi Kaya; Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri, Lider Ajans Matbaası, 2007, s. 196

[6] İsmail Hızal; Afyonkarahisar Ulu Camii, Beldemiz Dergisi, sayı: 4, yıl: 1985, s. 6–9

Ulu cami girişinde bulunan Çil Hafız Hoca'nın mezartaşı

Ulu Cami nakış

maktadır. Sütun başlıkları ahşap parçalardan üst üste bindirme tekniği ile bazıları sarkıtlı, bazıları ise baklava dilimleri ile süslü olarak yapılmışlardır. Başlıkların üzerine tabla şeklinde yapılmış ağaç yastıklar konulmuştur. Bu yastıkların üzerine oturan kuzey-güney doğrultusundaki kirişler üzeri doğu-batı doğrultusunda yuvarlak hatıllar ile hatıllar üzeri de tahtalar ile kapatılmıştır. Mihrabın bulunduğu nef diğer neflere göre daha geniş ve yüksektir. Hatıllar, impostlar ve başlıklar aşı boyası çiçeklerle bezenmiştir.[7] Halk arasındaki rivayete göre Kur'an-ı Kerim'in tamamı ahşap tavan ve kolonlara beş yılda yazılmıştır.

İri mukarnas başlıklı kırk ahşap sütun camiye giren insana sükûnet veren rahat bir mekân etkisi uyandırmaktadır.[8] Bu sütunların bir kısmı 1950'de, bir kısmı da 1962 yıllarında değiştirilmiş olup halen 22 adedi ise özgündür. Bu değişen sütunların Paşa Camii'nden kaldığı söylenir.[9]

Kadınlar mahfili kuzey duvarında ve yarı yükseklikte olup birinci sıra sütunlara oturur. Doğu ve batı yönündeki 12 basamaklı ahşap merdivenlerle mahfile çıkılır. Mahfil 67 cm yüksekliğe kadar ahşap korkulukla, 187 cm yüksekliğe kadar da ince ahşap kafesle çevrilidir.

[7] Ahmet Topbaş; "Ulu Camii", Afyon Zafer Gazetesi, 28–03–1990; Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 99–100

[8] Oktay Aslanapa, Anadolu'da İlk Türk Mimarîsi-(Başlangıç ve Gelişmesi-), Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara 1991, s. 63; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 131

[9] Karazeybek, Polat, Ilgar; Afyonkarahisar Vakıf Eserleri I, s. 152

Kuzey yönündeki kapıdan girişte soldan ikinci kolona dayalı müezzin mahfili yer alır. Mahfil, 50 cm yüksekliğinde ve etrafı geometrik şekille çevrili ahşap korkulukludur.

Müezzin mahfili ile kuzey kapısı arasında 104x200 cm ebadında ve 60 cm yüksekliğinde yatır yeri bulunur. 2006 yılındaki restorasyonda üç tane mezar çıkmış, sonradan mezar yerinin belli olması için de bu yer tespit edilmiştir.[10]

Mihrap tamamen mermerden yapılmış olup Selçuklu taş işçiliğinin sade bir örneğidir. Dikdörtgen şeklindeki mihrabın orta kısmında yine dikdörtgen şeklinde mihrap nişi açılmıştır. Altı sıra mukarnaslarla süslü niş yukarıya doğru daralmakta olup mihrap alnında İhlâs Suresi, bordürde "Ayet'el-Kürsi" ve son bölümünde de; "fi-zamanı Serahü'l-a'zim el-Abdü'z-Zaif Ali Bey bin Sivastos ketebehü el-Abdü'l-Fakir el-Hacı Murad bin Mahmud" diyerek ustanın ismi yazılıdır.

Bu kitabeye göre; Mahmut oğlu Hacı Murat Sivastos oğlu Ali Bey zamanında mihrabı yapmıştır. Süleyman Gönçer; Hacı Murat ile ilgili olarak; "Hattat, nakkaş, Mahmut oğlu Hacı Murat caminin bütün ağaç kısımlarını çiçek bahçesi gibi yazı ve bitkisel bezeklerle süslediği gibi Mihrabı da Ayet'el-Kürsi ile bezemiştir. Ayrıca caminin tavan, direk, başlık ve kiriş bedenlerinde binbir çeşit çiçekler arasında Kur'an'dan ayetler ve Esmâ-ül-Hüsnâ yazmıştır. Ne yazık ki bu güzel nakış ve yazılar damın akıntıları ile harap olmuştur"[11] diye üzüntüsünü ifade eder. Bir başka rivayete göre mihrap Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus (1246–1249, 1249–1262) döneminde bir başka cami için yaptırılmış, fakat sonradan Ulu Cami'ye getirilmiştir.[12]

Mihrabın batısında caminin en zengin süslemelerini bir arada toplayan ahşap minber yer alır. Minberin merdiven korkulukları geometrik düzende, merdiven altındaki üçgen panolar ise geometrik geçmeler halinde yapılmıştır. Rivayete göre; minber kapıları daha önce mevcut olan Sivrihisar'lı Attar "Yusuf Efendi Mescidi"nin kapılarıdır. Eski mescidin yerine Ulu Camii yapıldığında bu kapılar uydurularak yeni bir minber yapılmıştır.

[10] 11–04–2006 tarihinde Emekli Öğretmen ve Araştırmacı-Yazar H. Fikri Yazıcıoğlu ile yaptığımız görüşmede bu mezarların Çil Hafız Hoca lakaplı Ali Rıza Efendi (Kemal Bayık'ın dedesi), Sivrihisarlı Attar Hüseyin Efendi ve Neccar Emir'ül-Hac'ca ait olduğunu beyan etmiştir.

[11] Süleyman Gönçer; Afyon İli Tarihi, c. I, s. 288, Karınca Matbaası, İzmir 1971; aynı yazar; "Ulu Camii", Taşpınar, C.V, sayı: 53, 1937, s.72.

[12] Hasan Balık; Ulu Camii İmam-Hatibi, 1969 Afyonkarahisar doğumlu, 10–09–2011 tarihli görüşme.

Minber kapılarında bulunan kitabede; "Amele Emir Hâc Bey en-Neccar fi gurreti Rebîü'l-evvel sene ibdâ sû sitte mi'e" yazılıdır.

Bu kitabeye göre; caminin ağaç direk başlıkları, minberi ve diğer ahşap işçiliği Neccar (marangoz) ustası Emir Hac Bey tarafından h. 671 m. 1272 yılında yapılmıştır.

Duvarlar içten beyaz renkle boyalı, yerler ise tek tip tuğla renkli makine halısı ile kaplıdır. Dıştan ise duvarlar üç sıra kesme taş kuşak ile çevrili, kuşaklar arası moloz taş ile örülü olup araları Horasan harcı ile derzlidir. Saçak altında düz toprak damlı yapıdan kalma doğu yönünde 4, batı yönünde biri kırılmış 4, kuzey yönünde 8 ve güney önünde ise biri kırılmış 8 çörten (taştan yağmur oluğu) vardır.

XIV. yüzyılda Yıldırım Beyazıt devrinde yapıldığı bildirilen minare[13], kuzey batı köşeye yakın ve camiden ayrı olarak yapılmıştır. Kaide kare ve beşgen topuklu olup topuk bir sıra taş, üç sıra tuğla ile almaşık örgü şeklinde yapılmıştır. Üç sıra tuğla ve üç sıra taş örgülü olarak tuğladan yapılmış ve terstüz üçgenlerden oluşan pabuç ile taş bileziğe, taş bilezikten de silindirik tuğla gövdeye geçilir. Gövde, her sırada birer tuğlanın aşırılmasıyla meydana getirilen baklava dilimleriyle süslenmiştir. Şerefe ise dört sıra kirpi burnu üzerine oturmuş olup korkuluklar 14 tane kesme taştan olup sadedir. Petekten iki sıra düz bir sıra silme ile taş kaplama külaha geçilir. Minare kapısı cami içinde ve ahşap olup kadınlar mahfiline açılmaktadır. Buradan 76 basamakla şerefeye çıkılır.

Daha önceleri caminin güney tarafında taş duvarla çevrili küçük bir mezarlık vardı. 1995–2000 yıllarında çevre düzenlemesi sırasında diğer yapılar istimlâk edilerek yıkılmış ve caminin etrafı açılarak mezarlık kaldırılmıştır.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 09–02–1979 tarih ve A–1522 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmış olan caminin batı yönünde tuvalet, gasilhane, abdest alma yerleri ile Afyonkarahisar Ulu Camii Tamir, İhya ve Yaşatma Derneği binası yer alır.

[13] Halit Çal; "Tarih İçinde Afyonkarahisar Şehrinin Fiziki Gelişimi", 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 22–24 Ekim 1993, Afyon 1994, s. 306

BİZE ULAŞANLAR

BİR ZAMANLAR AFYONKARAHİSAR

Afyonkarahisar Belediyesi son yıllarda kültürel hizmetlere büyük katkılarda bulunuyor. İlimizin tarihine yönelik pek çok araştırma Belediye yayını olarak basılıyor. Bu kapsamda geçtiğimiz aylarda yayımlanan ve büyük ilgi gören "Fotoğraflarla Dünden Bugüne Afyonkarahisar" albümünün ardından, Afyonkarahisar tarih ve kültür envanterine yeni bir eser daha kazandırıldı. "Bir Zamanlar Afyonkarahisar" adını taşıyan ve adeta şehrin tarihine fotoğraf ve açıklayıcı metinlerle ışık tutan kitap, Araştırmacı Yazar Hasan Özpunar, merhum İbrahim Küçükkurt, Ahmet Altıntaş, Ahmet İlaslı ve Yusuf İlgar'ın, Muzaffer Uyan, M.Akif Çetinalp'in katkılarıyla hazırlanarak halkın beğenisine sunuldu.

İlimizin en eski fotoğrafı olan 1880 tarihli fotoğraftan başlayarak 1970'li yıllara kadar çekilmiş 45 konu başlığında 700 civarında fotoğrafın yer aldığı kitapta ayrıca, Osmanlı Padişahı Sultan 2. Abdülhamit Han'ın fotoğraf koleksiyonlarında yer alan Afyonkarahisar'a dair 20 farklı fotoğraf ilk kez yayımlandı. Çekildiği döneme ait kapsamlı bilgiler, gazete haberleri ve reklamlarla zenginleştirilen eser, Afyonkarahisar'ın geçmiş tarihine ışık tutacak. Mezarlıklar, Camiler, Anıtlar, Hamamlar, Kale, Hıdırlık, Hükümet Konağı, Eski Cezaevi, Memleket hastanesi gibi pek çok konu başlığına rastlamak mümkün.

İsteme Adresi: Sultan Divani Mevlevihane Müzesi

Tel: 0 536 359 20 50

ÇANAKKALE'DE ŞEHİT OLAN AFYONKARAHİSARLILAR

Son yıllarda kültürel çalışmalara büyük destek veren Afyonkarahisar Belediyesi'nin 25.yayını "Çanakkale'de Şehit Olan Afyonkarahisarlılar" AKÜ Tarih Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Güneş'in hazırladığı eser Türk Milleti'nin kahramanlık destanı olan Çanakkale Muharebeleri'nde şehit olan hemşehrilerimizin isimlerini ihtiva ediyor.

Kitabın birinci bölümünde Çanakkale Muharebelerinde şehit olan Afyonkarahisarlılar tespit edilerek oluşturulan tablo ve grafikler eşliğinde şehitlerin nicel ve nitel hususiyetleri hakkında bilgiler verilerek bazı değerlendirmeler yapılıyor. İkinci ve son bölümde ise Çanakkale Muharebelerinde şehit olan Afyonkarahisarlılar'ın adı, baba adı, lakabı, doğum tarihi, ilçesi, bucağı, köyü, şahadet tarihi, şahadet yeri, tâbi olduğu askeri birliği, sınıfı, rütbesi ve yaşı ile ilgili bilgiler yer alan tablolara veriliyor. 143 sayfadan oluşan kitabı;

İsteme adresi: Afyonkarahisar Belediyesi Basın Yayın Birimi

AFYON'DA SOBA BAŞI

Dergimizde sık sık şiirlerini gördüğünüz M.Ünal Taşpınar'ın, buram buram eski Afyon kokan şiirleri Afyonkarahisar Belediyesi tarafından kitaplaştırıldı. Çarşı, pazarından, terzilerine, doktorlarından, fotoğrafçılarına varıncaya kadar 50-60 yıl öncesinin Afyonkarahisar'ını şiirlerine yansıtan şairin yayımlanmış çok sayıda şiir kitabı bulunuyor.

"Bayramların bayram gibi olduğu, komşuların komşu gibi olduğu dönemlerden bahsediyorum bu kitapta. Kışın odun-kömür dumanları, kükürt kokuları arasında dolaştığımız Afyon sokaklarından…

Belki özlemle anarsınız Afjet öncesi, doğalgaz öncesi günleri, soba başında geçen sohbetleri."

İsteme adresi: Afyonkarahisar Belediyesi Basın Yayın Birimi

GÖNÜL SAZIMDAN EZGİLER-HACİVAT VE KARAGÖZ HİKÂYELERİ-NASRETTİN HOCA FIKRALARI-BELİRLİ GÜN VE HAFTALAR

1970 yılından bu yana Afyonkarahisar'ın kültür hayatına; gerek öğretmen olarak gerekse şair-yazar olarak hizmet veren Reşit Keskin peşpeşe 4 kitaba imza attı. Şair, dostlarına ithaf ettiği şiirlerini "Gönül Sazımdan Ezgiler" adlı kitabında bir araya getirirken çocuklar içinde "Belirli Gün ve Haftalar, şiirleştirilmiş Hacivat Karagöz Hikâyeleri, şiirleştirilmiş Nasrettin Hoca Fıkraları" isimli kitapları yayımladı.

Bugüne kadar Afyonkarahisar'a ve çocuk eğitimine dair yayımladığı birçok ile ilimiz kültür hayatına katkıda bulunan şair ayrıca 7 kez şiir sergisi açtı.

Mehmet Saadettin Aygen
Gayet sade bir hayat
Çok güçlü maneviyat
Unutulmazsın üstad,
Mehmet Saadettin Aygen

İsteme Adresi:
Reşit Keskin Tel: 0 535 3002500

DEĞERLER EĞİTİMİ

Sandıklı'da Türk Dili Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapan Hocalar doğumlu hemşehrimiz Muammer Özer'in ikinci kitabı "Öyküler, Karikatürler, Güzel Sözler, 10 Numara Yazılarla DEĞERLER EĞİTİMİ"nde Türk Milletinin kaybetmeye başladığı değerlerin gençlerimize yeniden kazandırılması amacıyla ecdadımızdan örnekler verilmiş. Son yıllarda batı kaynaklı kişisel gelişim kitapların yayıldığı göz önüne getirildiğinde Müslüman Türk milletinin tarihinde örnek alınacak pek çok değerin kitapta bir araya getirildiğini görüyoruz.

Kitap Berikan Yayınları'ndan 160 sayfa olarak yayımlandı.

İsteme adresi: Muammer ÖZER-Sandıklı Kız Teknik Meslek Lisesi Tel: 0272) 512 5041

SEL YANGINLARI

Bolvadin ilçemizde yaşayan genç şairimiz Azime GÜRLEK'in ilk kitabı Turkuaz Sevdası geçtiğimiz yıllarda yayımlanmıştı. Yeni kitabı " Sel Yangınları" da şairin diğer kitabı gibi gönlünden kopanları dile getirdiği şiirlerinden oluşuyor.120 sayfadan oluşan kitabı;

İsteme Adresi:

azimegurlek@hotmail.com

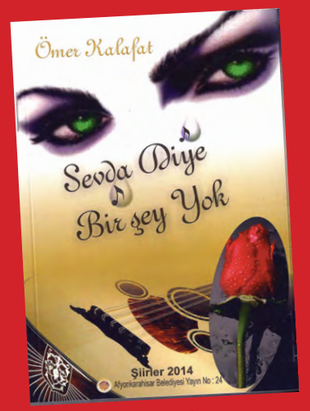

SEVDA DİYE BİRŞEY YOK

Birçok şiiri bestelenen hemşehrimiz Şair Ömer Kalafat'ın yeni şiir kitabı "Sevda Diye Bir Şey Yok" adından da anlaşılacağı gibi aşka, sevdaya dair şiirlerin yer aldığı bir kitap. Şairin 10.şiir kitabı 294 sayfadan oluşuyor ve daha önceki kitabı gibi Afyonkarahisar Belediyesi'nce yayımlandı.

İsteme Adresi

Afyonkarahisar Belediyesi Basın Yayın Birimi

EVVEL ZAMAN OLUR Kİ

Dergimizin geçtiğimiz sayılarında yayımladığı şiir kitaplarını tanıttığımız şair Hasan Başdemir'in yeni kitabı "Evvel Zaman Olur ki" adını taşıyor. Kısa öykülerden oluşan kitapta yazarın kendi çocukluğu ve genç yaşta vefat eden babasına dair yazdığı kısım "Evvel Zaman" başlığını taşıyor. "Olur ki" başlığını taşıyan bölümde ise gençlerin hayal dünyalarına dair öyküler var.

Kitap internet ortamında seçkin kitapevlerinin yanı sıra ilimizde Kocatepe Kitapevi'nden temin edilebilir.

BOLVADİN ANSİKLOPEDİSİ

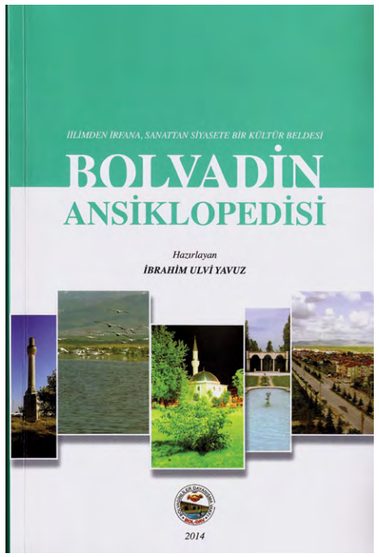

Türkiye Yazarlar Birliği eski Genel Başkanı, Bolvadinli Yazar İbrahim Ulvi YAVUZ'un hazırladığı "İlimden İrfana, Sanattan Siyasete Bir Kültür Beldesi BOLVADİN ANSİKLOPEDİSİ" geçtiğimiz günlerde BOLDAV (Bolvadinliler Dayanışma Derneği) tarafından yayımlandı.

844 maddeden oluşan ansiklopedi de Bilim, Sanat, Siyaset, Din Adamı ve Yöneticilerle birlikte Haşgeş'inden Kaymağına, Horan'ından Heybeli'ye, Kırkgöz Köprüsü'nden Eber Gölü'ne, Yazar'ından Çizer'ine varıncaya kadar Bolvadin'e ve Bolvadinliye ait her türlü bilgi yer alıyor. Bu eserle Bolvadin'e dair dağınık bilgilerin kaybolmaması amaçlanmış.

Daha önce "Kıyam Vakti" isimli romanıyla Kurtuluş Savaşı'nda Bolvadin'de yaşananları ve "Küllenmiş Acılar" isimli romanıyla da Bolvadin'de iz bırakmış gönül erlerinin hikayelerini anlatan, bugüne kadar 15'in üzerinde roman, hikâye, inceleme ve hatıra kitabına imza atan yazar İbrahim Ulvi YAVUZ'un hazırladığı ansiklopedi 412 sayfadan oluşuyor.

İsteme Adresi: BOLVADİNLİLER DAYANIŞMA VAKFI (BOLDAV)

www.boldav.org.tr e-posta: boldava@gmail.com

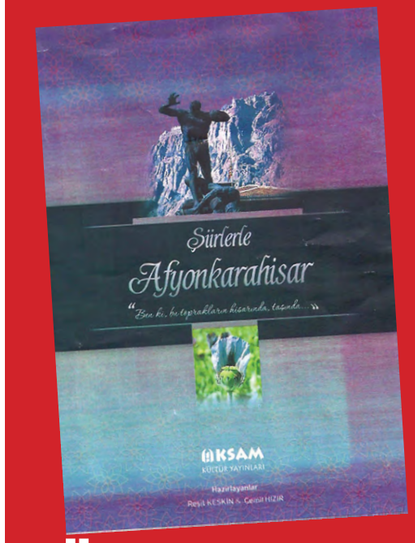

ŞİİRLERLE AFYONKARAHİSAR

Son yıllarda Afyonkarahisar'da kültür-sanat hayatına büyük katkılarda bulunan AKSAM'ın son yayınladığı eser ŞİİRLERLE AFYONKARAHİSAR. Reşit Keskin ve Cemil Hızır'ın ortaklaşa hazırladığı kitapta Afyonkarahisar'ı şiirlerle tanıyabilirsiniz.

İsteme Adresi: AKSAM Çeşmeli Konak Milli Birlik Caddesi-Afyonkarahisar

SU GİBİ

Afyonkarahisar'ın ilk diplomalı gazetecisi Galip Leblebibcioğlu'nun son şiir kitabı "Su Gibi" Usta şairin rahmet beklentisiyle değişik konulardaki şiirlerini bir araya getirdiği kitabı Serpintiler ve Esintiler isimli şiir kitaplarının ardından 3.şiir kitabı oluyor.

İsteme Adresi:

A.Galip LEBLEBİCİOĞLU

Ordu Bulvarı 30/9 Afyonkarahisar Tel: 0555 3708585 - 0 272 215 40 50

ULUSLARARASI DİNAR VE FRİGYA BÖLGESİ ARAŞTIRMALARI

25-26 Mayıs 2013 tarihleri arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Dinar Belediyesi işbirliğinde gerçekleştirilen Uluslararası Dinar ve Frigya Bölgesi Araştırmaları Sempozyumu'nda farklı üniversite ve bilim dallarından bilim insanlarının Dinar İlçesi üzerine sunduğu tebliğler kitaplaştı.

Dinar ilçesinin ve Frigya Bölgesi'nin tarihi ve kültürel değerlerinin araştırılması ve kayda geçirilmesinde büyük katkıları olan sempozyum sonucunda ortaya çıkan eser 397 sayfadan oluşuyor ve Afyonkarahisar Valiliği tarafından yayımlandı.

İsteme Adresi: Afyonkarahisar Valiliği Planlama Dairesi

GÖNÜL DERYASINDAN ESİNTİLER

Şair, emekli öğretmen H.Şaban Korkmaz'ın adeta manevi dünyamıza tercüman olan Tasavvufi şiirlerinden oluşan kitap Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yayımlandı.

İsteme Adresi: Afyonkarahisar Belediyesi Basın Yayın Birimi

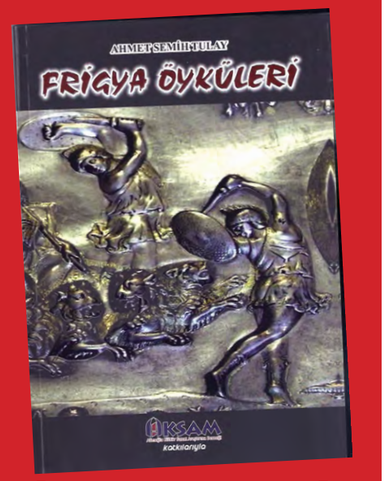

FRİGYA ÖYKÜLERİ

Afyonkarahisar ve çevresinde binlerce yıl önce büyük bir medeniyet kuran ve izleri bugünde görülebilecek eserler bırakan Frig uygarlığını ait öyküler kitaplaştı. Arkeolog Ahmet Semih Tulay tarafından hazırlanan ve "Frigya Öyküleri" adını taşıyan kitapta birçok öykü bulunuyor. Afyonkarahisar'da kültür-sanat hayatına büyük katkılarda bulunan AKSAM(Alimoğlu Kültür Sanat Araştırma Derneği) tarafından yayımlanan kitap 110 sayfadan oluşuyor.

İsteme Adresi: Aksam Çeşmeli Konak- Milli Birlik Caddesi Afyonkarahisar

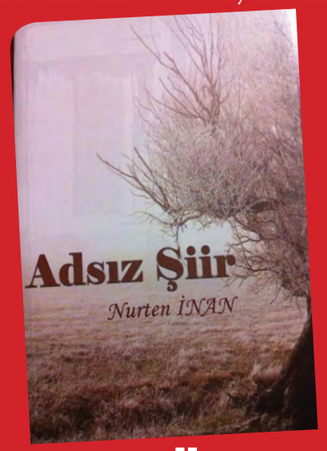

ADSIZ ŞİİR

Emekli bir Cumhuriyet öğretmeni olan Nurten İnan'ın öğrencileri ve sevdiklerine adadığı şiirlerin yer aldığı kitabı "Adsız Şiir" adını taşıyor. AKSAM Yayınları'ndan çıkan kitabı;

İsteme adresi: Aksam Çeşmeli Konak- Milli Birlik Caddesi Afyonkarahisar

ÇOBAN KÜLTÜRÜ SÖZLÜ ATASÖZÜ VE DEYİMLER

Son yıllarda Kültürel yayınlara desteğini artırarak sürdüren karahisar Belediyesi, Araştırmacı- Yazar Arkeolog Ahmet Semil tarafından hazırlanan İlk Çağlardan Günümüze Çoban Kültürü Atasözü ve Deyimler kitabını iki cilt olarak yayımladı.

Çobanlık kültürüyle ilgili alanında ilk olan "Çoban Kültürü Sözlük" kitabında, geçmişten günümüze çobanlık kültüründe kul sözler ve günümüz anlamları yer alıyor. Beş bin yıl öncesine d atasözü ve deyimlerin dahi yer aldığı "Çoban Kültürü Cilt 2 Ata Deyimler" kitabı ise Türk edebiyatında iz bırakacak önemli bir e rak dikkat çekiyor. 528 sayfadan oluşan "Çoban Kültürü Cilt 1 kitabı ve 287 sayfadan oluşan "Çoban Kültürü Cilt 2 Atasözü ve ler" kitabı, içerdiği değerli bilgilerle Türk Halk kültürünün zeng de ortaya koyuyor.Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları'nı 29 .eseri olarak çıkan kitapları;

İsteme Adresi: Afyonkarahisar Belediyesi Basın Yayın Birimi

Tel: 0 272 2144255

ARŞİVDEN YAPRAKLAR

Hasan ÖZPUNAR

Arşivden yapraklarda günümüzde 700 civarında çalışanıyla Afyonkarahisar'ın en fazla istihdam sağlayan şirketi konumundaki '' YÜNTAŞ'' ın kuruluşuna dair Başbakanlığa ait ve dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ile Bakanlar Kurulu üyelerinin imzalarının bulunduğu 15/08/1951 tarihli bir karar yer alıyor

YÜNTAŞ adından da anlaşılacağı üzere yünle ilgili bir şirket. Tam açılımı "Yünlü Mensucat Türk Anonim Şirketi" Şirketin kuruluş amacı ve faaliyeti şu şekilde; yün, yapağı alıp satmaya tavassut etmek, bunları mamul hale getirecek tesisler yapmak, yün ve yapağıdan mamul maddeleri memleket içinde ve dışında satmak ve sattırmak ve bu işlerle ilgili başka teşebbüslerde bulunmak amacındadır. Afyonkarahisar'da yünle ilgili bir şirketin ne alakası var diyenler olabilir. Fakat ilimizin 1980'li yıllara kadar küçükbaş hayvan (koyun, keçi) varlığı olarak Türkiye'de ilk sıralarda geldiğini bilenler için bu durum doğaldır.

Küçükbaş hayvanlardan elde edilen yün ve yapağının işlenmesi için fabrikalar kurmak amacıyla kurulan Yüntaş Şirketi bu amacını gerçekleştiremese de sonraki yıllarda bünyesine dahil olduğu Afyonkarahisar Belediyesi çatısı altında 1980'li yıllarda önce Ekmek Fabrikası, sonra Gazlıgöl Kaplıca İşletmeciliği derken bugün Akaryakıt -LPG İstasyonu işletmeciliği, Doğal Taş Fabrikasına, Dekoratif Parke Bordür Fabrikası ve Belediye'nin değişik hizmet alımlarına varıncaya kadar pek çok alanda varlığını sürdürüyor.

109.000 TL sermaye ile kurulan ve 54 yıldır istikrarla varlığını sürdüren Yüntaş, birkaç ay önce sermayesini 2 milyon liraya çıkararak geleceğe emin adımlarla yürüyor.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Fon No: 30 18 12 Kutu No:126 Dosya No:63 Sıra No: 9

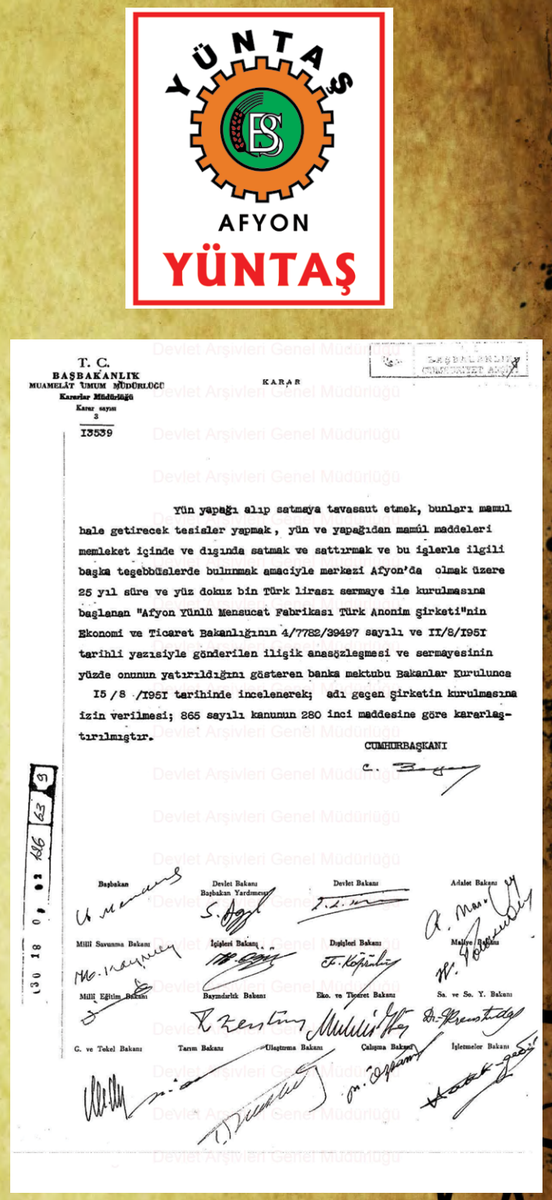
T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
I3539

KARAR

Yün yapağı alıp satmaya tavassut etmek, bunları mamul hale getirecek tesisler yapmak, yün ve yapağıdan mamul maddeleri memleket içinde ve dışında satmak ve sattırmak ve bu işlerle ilgili başka teşebbüslerde bulunmak amacıyla merkezi Afyon'da olmak üzere 25 yıl süre ve yüz dokuz bin Türk lirası sermaye ile kurulmasına başlanan "Afyon Yünlü Mensucat Fabrikası Türk Anonim Şirketi"nin Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 4/7782/39497 sayılı ve II/8/I95I tarihli yazısiyle gönderilen iliğik anasözleşmesi ve sermayesinin yüzde onunun yatırıldığını gösteren banka mektubu Bakanlar Kurulunca I5/8/I95I tarihinde incelenerek; adı geçen Şirketin kurulmasına izin verilmesi; 865 sayılı kanunun 280 inci maddesine göre kararleştirilmiştir.

CUMHURBAŞKANI
C. Bayar

Başbakan
Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Milli Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Milli Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Eko. ve Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
G. ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı
İşletmeler Bakanı

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

AFYONKARAHİSAR MUTFAĞINDAN

GÖCE KÖTTÜSÜ (GÖCE KÖFTESİ)

Malzemeler

- 1 su bardağı düğü (ince bulgur)
- 1 su bardağı göce
- 1 adet büyük boy soğan
- 2 yemek kaşığı tereyağı
- 1 yumurta
- 2 yemek kaşığı un
- 1 yemek kaşığı kuru nane

Sosu:

- 1 su bardağı süzülmüş koyun yoğurdu
- 2 diş sarımsak, kırmızı pul biber

Porsiyon Adedi	Hazırlama Süresi	Pişirme süresi
8 kişilik	45 dk.	30 dk.

Hazırlanışı: Düğü ile göce, sıcak suyla ıslatılır, kuru nane ufalanır ve bir müddet dinlendirilir. Bu malzemeler yoğrulurken 2 yemek kaşığı un ve 1 yumurta ilave edilir. Avuç içinde küçük küçük köfteler yapılır, ortasına hafifçe bastırılarak düğme şekli verilir. Kaynayan suda haşlanır. Piştikten sonra süzülerek servis tabaklarına alınır. Üzerine önce sarmısaklı yoğurt sonra da yağla kavrulmuş soğanlı, biberli sos dökülür. Servis edilir.

M. Akif Çebinalp arşivi

DÜN-BUGÜN

Stadyum kavşağından farklı bir kare. Sola dönen yol Ordu Bulvarı,sağa dönerseniz Stadyum ve Gar. Geride eski Devlet Hastanesi. Bir zamanlar şehre ne kadar da uzakmış.

Şimdilerde Yeşilay Ahmet Amca'nın tek başına yaptığı güzel bir hizmeti 1960'lı yıllarda Yeşilay Cemiyeti yapıyormuş. Şehrin belli başlı noktalarına içki ve kumarının zararlarına dair tabelalar asarak insanları bu zararlı alışkanlıklara karşı uyarıyorlarmış.

Burası şehrin çevreyolu ama daha yollarda birtek araba dahi gözükmüyor. Şimdiki gibi nerde vızır, vızır geçen araçlar. Çevreyolunu buradan kaldıralı yıllar oldu ama günümüzde şehiriçi trafik bile bu caddeye çok geliyor. Fotoğrafta görünen ve eskiden şehrin giriş noktalarında bulunan askeri kontrol noktalarını unutmamak gerek.

Bugüne baktığımızda göze çarpan apartmanlar, neredeyse şehre dair her fotoğrafın olmazsa olmazı.

ŞİPŞAK

Masalcı anlatır gibi yine bir masal
Yeni bir masal
Hem de şipşak!

Kısa pantolonlu bir fotografım var
Sandalyenin üstünde iken çekilmiş
Enstitü Caddesi'nde Foto Venüs diyeceğim de
Foto Remzi de olabilir
Kurtbaş Apartmanı'ndaki
Afyon Fotoğraf Ajansı olmadığı kesin, o sonraki yıllarda.

Zülali Cami Aralığında şipşakçı vardı hani
Sokak fotoğrafçısı
Adını bağışlayın, bilemedim
"Bi dakka çekiyorum, kıpırdama.
Bir, ki, üç!
Şipşak!
Tamam."

Kunduracı Nuri Amca o sokakta,
Terzi,
Horoz döğüşleri o sokakta
Çerçi Süleyman o sokakta
Ağaç gölgesinde fotoğraf, arka fonda siyah örtü
Örtüde yazar mıydı "Afyon Hatırası"
Bilemedim inan
Varsa hatırlayan eklesin masala bir isim
Ama kimin yok şip şakta siyah beyaz hatırası?

Okula giderken şipşak
Tapuya şipşak
Yirmi sayfaydı belki nüfus cüzdanımız
Ancak askere giderken fotoğraf yapışır
Bi de evlilik cüzdanına
O da şipşak!

Risale gibiydi nüfus cüzdanımız
Kafa kağıdı dedikleri ondan olsa gerek
Şipşak fotoğraftan başka neler yoktu kafa kağıdında
Kaydedilmedi sayfalarına bütün vicdanımız
"Ekmek aldı"
Mühür!
"Evlendi"
Mühür!
"Çocuğu oldu"
Mühür!
Daha neler neler
Sayfa sayfa
Yurt dışına çıkar gibi sayfalar
Yurt içi pasaport sanki...
Ama taşımazdık inan ki
Herkes birbirinin pasaportu çünkü.

Renkli fotoğraf?
Nasıl yani?
Renkli çıktı, mertlik bozuldu sanki
Nostaljik oldu şipşaklar şimdi
Zeki Müren'in filmleri bile o zaman
"Kısmen Renkli"
Şafak'ta, Atlas'ta,Orduevi Sineması'nda,
Emek'te.

Masal gibi tabi ki
Cep telefonuyla şipşak çekenler için
Zaten yeni bir masal diye başlamıştım:
Şipşak!

MEHMET ÜNAL TAŞPINAR
27 Aralık 2012